

19 жніўня 1994 г.

№ 33 (3755)

Кошт 250 руб.

ХТО БУДЗЕ СТВАРАЦЬ ЗАКОНЫ?

Яўген ЛУГІН: «За гады савецкай улады нас прывучылі да думкі, што ўсё залежыць ад першай асобы ў дзяржаве. Так яно і было. Але зараз іншы час. І калі мы, выбраўшы прэзідэнта, будзем толькі ад яго чакаць лепшага жыцця, то хутка наступіць глыбокае расчараванне».

5

ІМПЕРЫЯ СПЕЦСХОВУ

Валеры ГЕРАСІМАЎ: «Заснаваная бальшавікамі 14 снежня 1921 года імперыя спецсхову (Галоўліта) — гэта апафеоз цензуры, абмежавання і ўціску кніжнай прадукцыі, якія існавалі да таго ў сусветнай практыцы. Спецсхоў стаў сапраўднай «ЧК выдавецкай і бібліяграфічнай справы», крывавым кніжным мясніком, пад сякерай якога аказаліся лепшыя дасягненні думкі беларускай нацыі».

6—7

БУДЗЬМА РАЗАМ!

Кожная падпісная кампанія падкідае нам новыя і новыя выпрабаванні. Здаецца, на гэты раз мы прадугледзелі ўсё, аднак — не, зноў у падпісным каталозе пасля назвы нашага тыднёвіка пустыя клеткі. На гэты раз не пазначаны кошт падпіскі.

Паважаныя чытачы! Звярніце ўвагу на гэтыя лічбы — кошт падпіскі на «ЛіМ» складае:

на 3 месяцы — 6000 рублёў,
на 2 месяцы — 4000 рублёў,
на 1 месяц — 2000 рублёў.

Паведамляйце кошт падпіскі на «ЛіМ» сваім знаёмым і сябрам, а таксама ў аддзяленнях сувязі, дзе афармляецца падпіска.

Наш індэкс — 63856.

**Падпішыцеся на «ЛіМ» —
ужо сёння!
Атрымлівайце «ЛіМ» —
кожную пятніцу!
Чытайце «ЛіМ» —
увесь тыдзень!**

Сярод дзявячай беларускага замежжа, якія пастаянна жывуць беларускай ідэяй, рупяца аб тым, каб не знікалі, развіваліся нацыянальная мова, культура, літаратура, — адметная постаць вядомага пісьменніка, эсэіста Сакрата ЯНОВІЧА, што жыве і працуе ў Польшчы, на Беласточчыне, і творчасць якога сілкуецца любоўю да бацькоўскай зямлі і яе людзей...

Фота У. ПАНАДЫ

Тыя, хто галасаву за Лукашэнку, чакалі ад яго крутых мер у барацьбе з мафіяй і крутога паляпшэння жыцця. Ідуць дні, тыдні, а прэзідэнт, які, аказваецца, не чакаў, што яму пасля Кебіча дастанецца гэтая разбураная гаспадарка, усё яшчэ не сфарміраваў урад, які будзе выводзіць эканоміку краіны з крызісу. Больш таго, новы ўрад (прэз'ер-міністр, чатыры ягонныя намеснікі і немалы апарат Кабінета міністраў) дагэтуль не мае праграмы надзвычайных мер па выхадзе эканомікі нашае дзяржавы з дэпрэсіі. Праект гэтае праграмы павінен быць падрыхтаваны спецыяльнай зводнай групай пад кіраўніцтвам вядомага «рыначніка» С. Лінга да 25 жніўня. Потым ён будзе разгледжаны ўрадам, а пасля ўнясення ўдакладненняў і змяненняў — чарговае сесія Вярхоўнага Савета... На ўласным вопыце сп. Лукашэнка ўпэўніўся, што без каманды і праграмы стаць прэзідэнтам можна, а быць прэзідэнтам немагчыма. Вось і губляюцца першыя месяцы прэзідэнцтва на тое, без чаго прэзідэнты не адважваюцца нават назвацца кандыдатамі... Але — мы толькі вучымся дэмакратыі. На жаль, не на чужых, а на сваіх памылках.

ЦЫТАТА ТЫДНЯ

«Барацьба пэўных колаў грамадства за правы рускай мовы ў краіне не павінна прывесці да фактычнай страты таго здабытку, аб якім марылі лепшыя людзі Айчыны некалькі стагоддзяў запар, — дзяржаўнасьці беларускай мовы. Да якой, дарэчы, нягледзячы на канстытуцыйны статус, фактычна яшчэ так далёка...»

(З выступлення Старшыні Вярхоўнага Савета Беларусі М. Грыба на нарадзе кіраўнікоў дыпламатычных і консульскіх устаноў Беларусі за мяжой).

ПАСТАНОВА ТЫДНЯ

Заўтра мы прачнёмся і будзем жыць па новых цэнах. Аднак нулёў стане менш не толькі на цэніках у крамах, але і ў ведамасцях на атрыманне заробку... Урад Беларусі і Нацыянальны банк прынялі, нарэшце, абсалютна разумае і справядлівае рашэнне аб правядзенні 20 жніўня дэнамінацыі беларускага рубля ў 10 разоў. Цяпер нашыя грошы ў сваім намінале па адносінах да долара амаль выраўняюцца з расійскімі рублём. Выраўняюцца і цэны на хлеб, малако, гарэлку... Вось толькі нашыя заробкі і пенсіі адсталі ад расійскіх. Безнадзейна?

ПАМЯРКОЎНАСЦЬ ТЫДНЯ

Пяты месяц на Беларусі ідзе чкавая прыватызацыя. За гэты час толькі 2,6 працента грамадзян краіны атрымалі сертыфікаты чэкаў «Маёмасць». Тлумачыцца гэта, па-першае, тым, што працэс атрымання чэкаў занадта ўскладнены, па-другое, наш прэзідэнт некалі адмоўна паставіўся да гэтай «прыватызацыі» і шмат хто чакае, што ў рэшце рэшт ён яе адменіць. А калі так, то навошта некалькі месяцаў хадзіць па ЖЭСах, бухгалтэрыях, ашчадбанках...

«НЕВЕРАГОДНАСЦЬ» ТЫДНЯ

Нельга прамінуць выпадак, пра які распавяла 16 жніўня «Звязда». На Беларусь у адведкі прыехаў наш суайчыннік, цяпер грамадзянін ЗША Януш Кута. Пабываў ён у роднай вёсцы на Пастаўшчыне, наведаў магілу маці, знайшоў у гарадскім парку бярозу, ля якой у часы вайны маці была расстраляная... І не вытрымала хваляванняў сэрца — інфаркт. Як толькі ў ЗША даведаліся пра хваробу амерыканскага грамадзяніна (дарэчы, цяпер пенсіянера, а да пенсіі Я. Кута працаваў токарам), з Англіі ў Мінск выляцеў спецыяльны медыцынскі самалёт з брыгадай медыкаў. Цяпер Я. Кута лечыцца ў шпіталі ў Чыкага. Здароўе ягонае папраўляецца... Нашых камента-рыяў гэты ўражальны выпадак, пэўна ж, не патрабуе. Ці дажывём мы, альбо нашы ўнукі да таго дня, калі Беларусь пашле самалёт за акіян па свайго хворага пенсіянера, былога простага токара...

«АПЕРАЦЫЯ» ТЫДНЯ

На мяжы з Расіяй, у Горацкім раёне, мытнікі правялі чатырохдзённую буйную аперацыю па выяўленні «кантрабандыстаў». Пры гэтым прымяняліся верталёты і іншыя сучасныя сродкі сувязі. У выніку не выяўлена ніводнага выпадку вывазу хлеба ці малочных прадуктаў. Затрыманы толькі «мяшчэнікі» з бульбай, агароднінай і дробнымі прамысловымі таварамі. Як паведаміў начальнік Магілёўскай мытні Леанід Досаў, прадукцыя вываз прадукцыі на 10 з лішнім мільёнаў рублёў. Газета «Рэспубліка» дапаўняе гэтую інфармацыю невялікім удакладненнем: адна «лётная гадзіна» верталёта каштуе зараз больш за тры мільёны рублёў...

БЕСКАНТРОЛЬНАСЦЬ ТЫДНЯ

На невясёлы роздум змушае інфармацыя пра тое, што ў адселеных пасля аварыі на ЧАЭС вёсках Брагінскага раёна сабраны ўвесь ураджай вішняў, маліны, садовых суніц... Што ж людзям рабіць, калі паліцы адзінай у Брагіне крамы «Садавіна-гародніна» — пустыя.

ЛІЧБА ТЫДНЯ

24566 хлопцаў прызваны сёлета на вайсковую тэрміновую службу ва Узброеныя Сілы, памежныя, чыгуначныя, унутраныя войскі і КДБ Беларусі. Гэта складае 116,9 працента ад задання, якое было зацверджана Саветам Міністраў Рэспублікі. І тым не менш, па розліках спецыялістаў Міністэрства абароны, укамплектаванасць Узброеных Сіл краіны пасля гэтага прызыву і звальнення ў запас «дзядоў» складае ў сярэднім каля 75 працентаў ад неабходнае па штатце. Рэальная лічба колькасці войск на Беларусі, як бачым, вымалеўваецца сама сабою (недзе каля 50 тысяч), але куды тады падзецц генералаў і вышэйшых афіцэраў?

НАМЕР ТЫДНЯ

Пачаліся перадпраектныя работы па будаўніцтву на Беларусі цэлюлозна-папяровага камбіната магутнасцю 80 тысяч тон паперы ў год. Мяркуемае месца размяшчэння камбіната — Віцебская вобласць. Паперы, што будзе вырабляцца тут, павінна хапіць на патрэбы беларускага друку. Нарэшце, на Беларусь пачалі нешта рабіць, каб зменшыць нашу залежнасць ад Расіі. У самой Расіі даўно ўжо вядуцца работы па выпуску трактароў, аналагічных нашым трактарам «Беларусь», а таксама аўтамашынаў, кармаўборачных камбайнаў, халадзільнікаў...

СУСТРЭЧА ТЫДНЯ

Прэзідэнт Беларусі А. Лукашэнка сустраўся са сваімі землякамі ў... лазні горада Шклова, куды па даўняй звычцы прыехаў папарыцца. Як паведамляе тыднёвік «Свабода», раней бываў ён тут штотыдзень, але пасля выбарыня прэзідэнтам даваўся А. Лукашэнка на час «эдрадзіць» сваёй звычцы. Парыўся прэзідэнт без аховы.

ПРЫЗНАЧЭННЕ ТЫДНЯ

Міністрам аховы здароўя Беларусі стала народны дэпутат з Гомеля Інэса Драбшыўская, вядомая сваёй прынцыповай пазіцыяй у барацьбе з наменклатурнымі ўтойваннямі праўды аб выніках чарнобыльскай катастрофы.

3 нагоды

І МАЕМ, ШТО МАЕМ,

АБО НЕПРЫЧАСАНЫЯ ДУМКІ З НАГОДЫ ЧАРГОВАГА ПАВЫШЭННЯ ЦЭН

Такім чынам, эксперымент над намі працягваецца. Я маю на ўвазе чарговы цэнатрус — элемент шокавай тэрапіі, з дапамогай якой шматпакутную нашу эканоміку вось ужо трэці год спрабуюць вывесці з каматознага стану.

Паводле тлумачальнага слоўніка, шок — гэта: «Агульнае расстройства функцый арганізму ў выніку псіхічнага ўзрушэння або фізічнага пашкоджання». Лічыцца, што ў псіхіятрыі шокавая тэрапія дае станоучыя вынікі. На жыццёскай мове гэта азначае — клін выбіваюць кілінам. Да вар'ята падключваюць, напрыклад, электрычны ток, каб яго як след страснула (электрашок), пасля чаго, магчыма, «шарыкі» ў ягонай галаве пачнуць круціцца ў належным кірунку.

Прыхільнікі прымянення шокавай тэрапіі ў хворай эканоміцы лічаць, што шляхам вар'яцкага павышэння цэн можна ліквідаваць бюджэтны дэфіцыт, утаймаваць інфляцыю, словам, паставіць эканоміку на ногі. У нашай навейшай гісторыі такія прэзідэнты мелі месца. Узьць тую ж пасляваенную Германію, посткамуністычную Польшчу, некаторыя іншыя краіны, дзе менавіта шокавая тэрапія дапамагла аздаравіць эканоміку, надаць ёй імпульс для паспяховага развіцця. Але, падкрэслім, пры шэрагу іншых спрыяючых умоў і акалічнасцей.

А ў нас? Ды спачатку задамо сабе пытанне, ці магла наша дзяржава пазбегнуць апошняга рэзкага павышэння цэн на самыя хадавыя прадукты харчавання: хлеб, мяса, малако і ўсё, што робяць з малака? Прэзідэнт Рэспублікі Беларусі А. Лукашэнка ў сваім тэлевыступленні напярэдадні гэтай акцыі з павышэннем цэн адзначна адзначыў — іншага выйсця няма: казна пустая, рознічныя цэны на прадукты харчавання не пакрываюць і дзесятай долі выдаткаў на іх вытворчасць, і трэба гэтыя цэны прыводзіць у адпаведнасць з выдаткамі. На практыцы гэта азначае, што дзяржава ўсе цэны «адпускае», спыняе іх датаванне.

Што тут можна сказаць? У тым, што цэнаўтварэнне ў былым СССР было стаўлена з ног на галаву і з'яўлялася характэрнай рысай камандна-адміністрацыйнай сістэмы, дзёво думак быць не можа. На жаль, на Беларусі, дзе да апошняга часу тая адміністрацыйна-камандная сістэма захавалася амаль без змен, падыходы да цэнаўтварэння заставаліся ранейшымі,

савецкімі. І, вядома, шукаць выйсця з гэтага зачараванага кола неабходна. Але якім чынам? Прэзідэнт і яго каманда вырашылі зрабіць гэта шляхам яшчэ большага зніжэння жыццёвага ўзроўню насельніцтва рэспублікі. Лічыцца, відаць, што цяргненне яго яшчэ да канца не вычарпана. Сапраўды, не вычарпана. Можна і пацярпець. Але пры адной умове: народ не будзе ў чарговы раз падмануць ў сваіх чаканнях, сваіх надзеях. Што гэтае завінчванне, фігуральна кажучы, цэнавых гаек сапраўды будзе апошнім (а менавіта такія аб'яднаны раздаюць налева і направа сённяшнія ўлады).

У сувязі з усім гэтым у мяне асабіста ўзнікае шэраг пытанняў, якія я паспрабую папулярна выклаці.

Першае. Мяркуючы па апошніх выступленнях А. Лукашэнка і членаў яго каманды, першачарговая задача, якую яны ставяць перад сабой — пажарны парадкам дапамагчы аграрнаму сектару, які з-за парушанага парытэту цэн нясе вялікія страты. Няма на што купляць тэхніку, машыннае паліва, будаўнічыя матэрыялы, няма чым аглаваць працу хлебарабаў. Бясспрэчна, усё на самай справе так. Пытанне ў іншым: ці дасць карысць, ці выправіць становішча чарговае (якое ўжо па ліку) фінансавое «ўліванне» ў нашу ў цэлым нерэнтабельную калгасна-саўгасную сельскую гаспадарку, з яе надзвычай нізкай прадукцыйнасцю працы, стратай адвечных сялянскіх традыцый, фактычнай люмпенізацыяй значнай часткі вясковага люду? І ўсё гэта ў спалучэнні з тым, што рынкавыя рэформы ў нашым аграрным сектары, у адорозненне ад той жа Расіі і некаторых іншых рэспублік былога Саюза, амаль не пачыналіся. У гэтым плане ў нас, як кажучы, тут яшчэ конь не валяўся.

Другое. Акцыю па павышэнні цэн суправаджаюць галасы суцяшэння, супакойвання, адрасаваныя маламаёмнаму катэгорыі грамадзян: пенсіянерам, шматдзетным сем'ям, інвалідам, студэнтам, якім быццам бы будзе гарантавана 100-працэнтная кампенсацыя ўсіх іх выдаткаў, звязаных з падаражаннем прадуктаў. Не ведаю, як каму, а мне ў гэта верыцца слаба. Хоць бы па той прычыне, што з уласнага вопыту мы ведаем: варта афіцыйна павысіць цану хоць на адзін нейкі тавар, як адрозна ж пачынаецца ланцугавая рэакцыя — імгненна

падскокваюць цэны на ўсё іншае — ад цвікоў да школьных абедаў.

Гэта што датычыць «бедных» грамадзян. А не «бедных»? Ці хто яны — нашы ўрачы, настаўнікі, журналісты, біблія-тэкары, іншыя бюджэтнікі, якім ніякая кампенсацыя ў сувязі з павышэннем цэн (і не толькі на прадукты харчавання, дадамо да гэтага павышэнне ў некалькі разоў квартэрнай платы, аплаты камунальных паслуг, праезда ў гарадскім і чыгуначным транспарце) не прадгледжана?

Яшчэ пра «бедных» і «багатых». Шчыра кажучы, я не вельмі разумею, для чаго патрэбна гэтае, нарастаючае апошнім часам, настойлівае педаліраванне прэзідэнцкай камандай думкі аб рэзкім маёмасным раздзяленні нашага грамадства, узнікненні класа багацей і эксплуатацыйнага, якія, бачыць, нават хлеб куплялі па таннай цане ў 300 рублёў за бохан, аб'ядаючы гэтым бедных. Дык што, мо пачнём біць гэтых, кажучы маршакоўскім радком, «владельцев заводов, газет, пароходов»? Але ж краіна наша гэта ўжо праходзіла. І да чаго ўсё гэта прывяло, мы зведалі да слёз. Хай нашы багацей (калі яны сапраўды ёсць) плацяць вялікія падаткі, хай улада сочыць, каб яны не парушалі законаў, а ва ўсім астатнім якія могуць быць да іх прэтэнзіі? Сусветны вопыт сведчыць — чым больш у краіне заможных людзей, тым заможней краіна.

І трэцяе. Пачну з цытаты. «Адміністрацыйнае рэгуляванне цэн бесперспектыўнае ў прынцыпе, а ў цяперашніх умовах смерці падобнае. Прафесійна некарэктна запэўніваць народ у тым, што, павысіўшы цэны, урад зможа іх кантраляваць і забяспечыць справядліваю кампенсацыю. Не ўлічваюцца ж пры гэтым рэальныя цэны ні цэнавой эканомікі, ні свабоднага рынку. У гэтых сферах адрозна адбудзецца цэнавы ўсплеск — як і чым яго кампенсаваць? Друкаваць новыя грошы, падганяць інфляцыю?»

Гэта вытрымка з аднаго з газетных выступленняў вядомага расійскага эканаміста, акадэміка С. Шаталіна. Напісана гэта было чатыры гады назад, а як, пагадзіцеся, гучыць сучасна. Прынамсі, для нас...

М. ЗАМСКІ

У ГАСЦЯХ У «МАЛІНАВЫХ БЕРЭТАЎ»

Днямі часці ўнутраных войск МУС Мінскага гарнізона наведаў прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка. Разам з ім былі Дзяржсакратар Савета бяспекі рэспублікі В. Шэйман і міністр унутраных спраў генерал-маёр унутранай службы Ю. Захаранка. Прэзідэнт прадставіў асабоваму складу войск новага намесніка міністра ўнутраных спраў — камандуючага ўнутраных войск генерал-маёра В. Агальца.

Потым госці наведалі музей гісторыі ўнутраных войск Беларусі, баявы летапіс якіх вядзе свой адлік з 18 сакавіка 1918 года. Прэзідэнт усклаў жывыя кветкі да бюста яфрыітара Мікалая Захарава, які загінуў у 1948 годзе ў час бою пад Ваўкавыскам з бандгруппай.

У кароткім выступленні А. Лукашэнка адзначыў, што прырытэнтнай задачай воінаў унутраных войск паранейшаму застаецца ахова грамадскага парадку і актывізацыя дапамогі міліцыі.

Асаблівае ўражанне выклікалі ў прэзідэнта паказальныя выступленні воінаў часці спецыяльнага прызначэння — «малінавых берэтаў».

Тэкст і фота А. МАЦЮША

ПУШКІН У ВІЦЕБСКУ

170 гадоў назад жнівеньскім днём дарога Аляксандра Сяргеявіча Пушкіна пралягала праз Віцебск. І неаднойчы потым у

ягонай творчасці знайшло сваё адлюстраванне: у паэме «Палтава», у рамане «Дуброўскі», у «Гісторыі Пятра I».

Гэта і прыгадалася на шостым пушкінскім свяце, якое адбылося ў Віцебску.

На здымках: выступае віцебскі паэт Уладзімір Папковіч; у час свята.

Фота Аляксандра ХІТРОВА, БЕЛІНФАРМ

Перадрук

ПРА НАС І АМАЛЬ ПРА НАС

Днямі мы атрымалі з Беластока нумар «Нівы» за 7 жніўня — нашы сябры і калегі з Польшчы, зважаючы на нашу сітуацыю, самі дасылаюць нам свой беларускі штотыднёвік. Мы звярнулі ўвагу на дзве публікацыі нумара. Першая — перадавы артыкул «Уяўная дыскрымінацыя» за подпісам сакратара рэдакцыі «Нівы» Віталія Лубы і нататкі Галены Анішэўскай «Падпольнае жыццё «Нівы» з кароценькай прыпіскай «Ад рэдакцыі».

У колішняй савецкай Беларусі тыднёвік беларусаў у Польшчы «Ніву» можна было выпісаць лёгка, у кожным паштовым аддзяленні. У сённяшняй незалежнай Беларусі зрабіць гэта немагчыма, ці, прынамсі, надзвычай цяжка. А між тым беларусам у метраполіі таксама хацелася б ведаць, як жывуць беларусы за межамі Бацькаўшчыны, у тым ліку на сваіх этнічных землях у Польшчы. Таму і вырашылі зрабіць перадрук гэтых дзвюх невялікіх публікацый з «Нівы». Тым больш, што адна з іх — пра нас, а другая — амаль пра нас.

УЯЎНАЯ ДЫСКРЫМІНАЦЫЯ

Збіраючыся глядзець трансляцыю сесіі Вярхоўнага Савета, на якой нававыбраны прэзідэнт Рэспублікі Беларусь прысягаў на вернасць Канстытуцыі і беларускаму народу, я не прадбачаў ніякай палітычнай сенсацыі. Вядома, такая ўрачыстасць — гэта перш за ўсё цырымонія. І так у сапраўднасці было. Пасля прысягі папылілі прывітанні, віншаванні, пажаданні, заявы. Маё меркаванне паўнасна апраўдалася б, калі б не апошні прамоўца, які ў моры гладкіх выступленняў вылучыўся канкрэтнасцю свайго пастулата. Рускамоўны народны дэпутат, даўшы прэзідэнту параду-ўказанне тыпу «ўсіх слухай, але свой розум май», запатрабаваў, каб той, па прыкладзе новага прэзідэнта Украіны, дэкрэтам вярнуў рускай мове статус дзяржаўнай і такім чынам зрабіў яе раўнапраўнай з беларускай мовай.

У гэты момант я жажнуўся. Аб якім раўнапраўі гаворыць гэты дэпутат? Хто тут пакрыўджаны? Ці ж гэты парламентарый не баіцца (дарэчы, ён дэпутат таварыства сяляных) і не чуе, што ў Рэспубліцы Беларусь паўсюдна царствуе руская мова? Ці ж народны абраннік, які павінен адстойваць суверэнітэт рэспублікі, не свядомы таго, што ў незалежнай дзяржаве можа быць свая мова і свая атрыбутыка? Ці ж яму не вядома, што Вярхоўны Савет устанавіў беларускую мову дзяржаўнай дэ-юрэ, але дэ-факта такую ролю ў далейшым выконвае руская мова?

Не трэба ехаць у Беларусь, каб пераканацца, што беларускай мове далёка яшчэ да рангу дзяржаўнай. Досыць уключыць тэлевізар або радыёпрыёмнік ці пагартца газеты і часопісы. Возьмем для прыкладу хаця б згаданую сесію Вярхоўнага Савета. Па-беларуску гаварылі на ёй спікер парламента, два дэпутаты ад апазіцыі, ну і сам прэзідэнт, але толькі тады, калі з карткі чытаў тэкст прысягі. Пераважаюць большасць народных дэпутатаў у далейшым аддае перавагу мове вялікага брата.

На дзяржаўным тэлебачанні і на такім жа радыё дзяржаўнай мовай у прынцыпе карыстаюцца дыктары і журналісты, але ўжо іх суразмоўцы, асабліва чыноўнікі розных рангаў і гаспадарчыя дзеячы, беспераходна і з гордаццю шпараць на «дыскрымінаванай» мове. Апошнім часам лексіка рускамоўнага насельніцтва Беларусі папоўнілася тэрмінам «мова», які выступае ў якасці сіноніма беларускай мовы. «Разгаварываць на мове» — гэта не што іншае, як размаўляць па-беларуску, паколькі ўсе на штодзень «разгаварываюць на мове».

Падобная сітуацыя і ў беларускім, як ні дзіўна, друку. У большасці газет па-беларуску надрукаваны толькі загаловкі, бо гэтага патрабуе закон аб рэгістрацыі перыядычных выданняў (памыляецца сп. Луба, — ЛіМ). Артыкулы ў іх найчасцей друкуюцца ўжо на рускай мове, а ў лепшым выпадку, для аздобы і перастрахоўкі, частка матэрыялаў даецца і на беларускай мове. Рэдактары такі стан рэчаў тлумачаць тым, што друкуюць матэрыялы на мове арыгінала.

Пастанова Вярхоўнага Савета аб наданні беларускай мове статусу дзяржаўнай толькі што прыадкрыла шлях таму працэсу, які можа ўчыніць яе мовай усяго беларускага, у значнай ступені зрусфікаванага, народа. Дэпутаты парламента, як відаць, не садзейнічаюць ажыццяўленню прынятай самімі пастановы, але шукаюць розныя спосабы, каб адмяніць яе. Нават не пасароміліся выкарыстаць дзеля гэтага ўрачыстасць інагурацыі першага прэзідэнта. Ці такія дэпутаты змогуць дзейсна абараняць інтарэсы беларускай дзяржавы?

Віталій ЛУБА

ПАДПОЛЬНАЕ ЖЫЦЦЁ «НІВЫ»

Ніяк не магу ўявіць, чаму і хто спіхвае ў падполле зусім, здаецца, бязвінную беларускую прэсу. Кіеўскі, у якіх прадаюцца дзiesiąты, а мо і сотні розных выданняў, для беларускага друку недаступныя. Здаецца, што няма ніякай афіцыйнай забароны, каб якая-небудзь законная газета не магла прадавацца ў кіеўскай «Руху» або іншых фірм, якія займаюцца продажам перыядычных выданняў.

Паспрабавала я купіць «Ніву» ў кіеўску і вось што атрымалася: Беласток, чэрвень г. г. Пытаю ў кіеўску на вул. Гаёвай, адказваюць, што няма такой газеты. На вул. Берлінга паведамілі, што прыходзіць адзін экзэмпляр і забірае яго пастаянны чытач. А на вул. Антанюкоўскай такой газеты няма!

Гайнаўка, чэрвень г. г. Заглядаю праз шыбу ў кіеўск на галоўнай вуліцы горада і «Нівы» не бачу. Маю надзею, што яна ляжыць схаваная дзесьці глыбока. Пытаюся і чую ў адказ: «Юж не ма». Значыць, у Гайнаўцы «Ніву» крыху чытаюць. У кіеўску пры выездзе з горада ў напрамку Белавежскай пушчы, які змяшчаецца ў вялікім павільёне, прадавец кажа: «Зараз пабачу, здаецца, што нешта такое ёсць», — і, нагнуўшыся пад полку з парашкамі, выцягвае «Ніву». У Белавежы ў чацвер зранку «Ніву» купіць нельга, бо новай яшчэ не прывезлі, а старая «юж запакавана до зрота».

У ліпені я вярнулася ў Варшаву і вырашыла даведацца, у якіх сталічных кіеўсках прадаецца наш штотыднёвік (тыя 30 экзэмпляраў, якія паступаюць у Варшаву). У цэнтральным прадпрыемстве «Рух» на вул. Таваровай не хацелі прыняць падпіскі на ІV квартал, бо яшчэ зарана, а ў справе інфармацыі пра кіеўскі адаслалі мяне ў размеркавальнае аддзяленне на вул. Кербедзя. Там доўга тэлефанавалі і ўрэшце накіравалі на камп'ютары. Вядома, тэхніка памагла! Аднак усяго сказаць мне не хацелі, а толькі пайнфармавалі, дзе найбліжэйшы да майго месца пражывання кіеўск. Тлумачу ім, што жыву ў квартале Прага-Прудзень, у ваколіцах Саскай Кэмпы, і тады даведваюся, што для ўсёй Прагі (400 тысяч насельніцтва) надзяляюць толькі тры экзэмпляры «Нівы» для кіеўска на Усходнім вакзале.

Паспрабавала я дамаўляцца з кіеўскімі ў маёй ваколіцы, каб хацелі трымаць для мяне 1—2 экзэмпляры нашага тыднёвіка. У адным кіеўску, які нараілі мне ў размеркавальным аддзяленні, проста аблаялі мяне, у іншым — спачатку казалі, што дадуць адказ на другі дзень, а потым адмовіліся.

Хадзіла я і ў Клуб міжнароднага друку, што на вул. Маршалкоўскай, але прадаўшыца здзіўлена адказала, што такой газеты ў іх няма.

У жніўні еду ў Белавежу. Там, хаця і з-пад прылаўка, але ўсё ж «Ніву» дастану. А на ІV квартал падпіску зрабіць не паспею. Такая нявінная газета, а, мусіць, кагосьці кусае!

Галена АНІШЭЎСКАЯ

Ад рэдакцыі: У Беластоку пастаяннай з'явай бывае такая сітуацыя, што ў кіеўска адказваюць, што «Нівы» няма, а пасля ў пратаколах пішуць, што не прадалі ніводнага экзэмпляра. У кожным амаль кіеўску сядзяць, як відаць, талерантныя, добрасумленныя людзі, якія паважаюць беларусаў.

АД БАЛТЫ ДА ЧОРНАГА МОРА

У канцы ліпеня г. г. у Кіеве адбылася міжнародная канферэнцыя дэмакратычных партый краін Міжмор'я. Прынялі ў ёй удзел і прадстаўнікі Беларускага народна-га фронту і Аб'яднанай дэмакратычнай партыі Беларусі. У прыватнасці, БНФ на канферэнцыі прадстаўляў пісьменнік Артур ВОЛЬСКІ. Карэспандэнт «ЛіМ» папрасіў яго раскажаць аб яе рабоце, аб дакументах, якія ў час гэтай адметнай сустрэчы былі прыняты.

— Мэта канферэнцыі, — сказаў Артур Віталевіч, — афіцыйна была сфармулявана так: забеспячэнне палітычнай падтрымкі інтэграцыйным працэсам у Цэнтральнай і Усходняй Еўропе.

Акрамя Украіны, сем партый якой з'явіліся ініцыятарамі склікання гэтай канферэнцыі, у ёй прынялі ўдзел прадстаўнікі некаторых палітычных партый Беларусі, Балгарыі, Латвіі, Літвы, Польшчы і Румыніі.

На канферэнцыі прагучала нямаля цікавых дакладаў і паведамленняў, прысвечаных сучасным палітычным працэсам, што адбываюцца ў краінах Міжмор'я. Сярод іх я б адзначыў выступленне прадстаўніка Аб'яднанай дэмакратычнай партыі Беларусі Станіслава Гусака, старшыні Дэмакратычнага аб'яднання «Украіна» Дзмітра Паўлычкі, члена кіраўніцтва Канфедэрацыі незалежнай Польшчы Лешака Мачульскага і некаторых іншых.

Удзельнікі канферэнцыі прынялі шэраг важных дакументаў. Гэта заява аб стварэнні Лігі партый краін Міжмор'я, якая з'явіцца добраахвотным аб'яднаннем палітычных партый, што маюць прастаўнікоў у парламентах сваіх краін.

Была абмеркавана і прынята праграма дзейнасці Лігі, якая ахапіла многія бакі палітычнага супрацоўніцтва партый, Палажэнне аб кансультацыйным Савеце Лігі і некаторыя іншыя дакументы.

Удзельнікі канферэнцыі былі азнаёмы з праектам Балтыйска-Чарнаморскай тэлевізійнай садружнасці, якая будзе грунтавацца на прынцыпах роўнасці і партнёрства.

ДЗЯРЖАЎНЫ ГІМН: ПАСТАВІМ КРОПКУ?

Раз-пораз мы змяшчалі падборкі чытацкіх разважанняў пра тое, як ідзе конкурс на стварэнне новага Дзяржаўнага гімна Беларусі, якой мае быць першая песня краіны. На нейкі час плынь лістоў спынілася, мы палічылі, што абгаварэнне гэтай тэмы сябе вычарпала... І раптам, быццам згаварыўшыся, два нашы чытачы даслалі ў «ЛіМ» пісьмы. Яны, на жаль, не дапаўняюць адно аднае, але, тым не менш, мы змяшчаем іх побач.

МОЙ КРАЙ

Прапаную варыянт тэкста Дзяржаўнага гімна на музыку паланеза Міхала Клеафаса Агінскага «Развітанне з Радзімай».

Край, мой любы, родны Край,
Мілей за ўсё на свеце ты.
Квітней, руней, мой слаўны
дзіва-Край.
Для нас ты на зямлі святы.
Край, мой любы, родны Край,
Не спі, народ, з клянь устай,
Каб кожны бачыў,
што ажыла зноў
Краіна — вечная любоў.

Край, «Пагоню» уздымі!
У заўтра спадчыну вазымі!
Звольнасцю заўжды ты
будзеш жыць
А нам усім — свой край любіць!
Край, мой любы, родны Край,
Мілей за ўсё на свеце ты.
Квітней, руней,
мой слаўны дзіва-Край,
Для нас ты ная зямлі святы.
Мар'ян ВІЖ

НЯЎЖО ЗАБЯРУЦЬ І АПОШНЯЕ?..

Шмат што гаворыцца і пішацца пра Дзяржаўны гімн нашае краіны. Прыкра, што ён яшчэ не прыняты. Але страшна было слухаць стары падчас чэмпіянату Еўропы па гандболе. А ўжо восенню пачынаюцца кваліфікацыйныя гульні першынства кантынента па футболе. Няўжо зноў пачуем: «Мы, беларусы...»

Што датычыцца мяне, то, здаецца, беларусы, менавіта беларусы, а не рускамоўныя і не лянчыры, павінны мець права кожны сысці з твару зямлі пад мелодыю, якая адпавядае іх трагедыі. Я маю на ўвазе знакаміты паланез Міхала Агінскага. Гэтая настальгічная музыка — дакор, сум, развітанне — павінна стаць не толькі ўспамінам

...з беларусаў, якія няўмольна адыходзяць, але й быць своеасабліва перасцярогаю для іншых народаў, што яшчэ ў слях замарудзіць ці ўвогуле прыпыніць жудасны збег акалічнасцей свайго лёсу.

У нас адабралі Радзіму, практычна знішчылі культуру, зрабілі жабракамі. Няўжо забяруць і апошняе, што засталася: права адсыці ў небыццё не пад іх агідныя музыкі, а з велічым пачуццём развітання з тымі надзеямі, што не спраўдзіліся...

Уладзімір П. ЛЮКЕВІЧ,
кандыдат філасофскіх навук,
дацэнт
г. Берасце

«АЎТАРА, АЎТАРА!»

АМАЛЬ АНЕКДОТ

І яшчэ раз: «Аўтара!» — незадаволена патрабавалі чытачы, агораўшы публікацыю пра фестываль «Славянскі базар» («ЛіМ» за 5.08.94 г., «Так нам і нада?»). Прычынай незадаволенасці, пэўна, стаўся подліс: «Незалежны назіральнік» — новае, так бы мовіць, імя на лімаўскіх старонках.

«Імя-то новае, а чалавек — усё той жа», — даўмеўся хтосьці з чытачоў, узрадаваны нечаканай здагадкай. Трэба жа: акурат следам, 6 жніўня, пра той самы «Славянскі базар» у «Советской Белорус-

сін» распавяла музыказнаўца Н. Бунцэвіч — з той самай, як і ў лімаўскага «Н. Н.», пазіцыі тэлеглядача! Яе ж бліскучыя нататкі з нагоды ўласна «базарнага» конкурсу з'явіліся ў «Добрым вечары»...

І вось вам вынік чытацкай «здагадлівасці»! У жартоўным настроі, але з праўдзівай няўцямнасцю Надзея Бунцэвіч прызналася: маўляў, ужо не дае рады, як пераканаць некаторых чытачоў-знаёмцаў, што не яна пісала ў «ЛіМ» пра «Славянскі базар»-94". Упэўненыя, быццам разгадалі псеўданім аўтара, тыя тэ-

лефануюць, паведамляюць пра сваё «адкрыццё» і не прымаюць пярэчанню ад спадарыні Надзеі.

То мусім патлумачыць зусім сур'ёзна: у час тэлерапартажаў са «Славянскага базара» незалежнымі назіральнікамі рабіліся тысячы гледачоў, у тым ліку й мы з вамі. Значыць, узяўца за пярэ магі адначасова многія з іх, з вас, з нас. Паведамляем афіцыйна: незалежны назіральнік — гэта не Н. Бунцэвіч, яна не мае ніякага дачынення да нататкаў «Так нам і нада?». Свае публікацыі ў «ЛіМ» яна падпісвае ўласным імем.

Ну, а калі ўжо нам удалося захаваць у сакрэце сапраўднае імя аўтара лімаўскай публікацыі, дык гэта наводзіць на вясёлую думку: ці не абвясціць конкурс на зямшчэнне вакантнай пасады самага здагадлівага чытача?

УРАЧЫСТА ДЫ НЕ БЕЗ КАРЫСЦІ

Цяжка пераацаніць сукупную дабрачынную акцыю фірм «Лаймінга», «Пушэ», «Сантанас», камерцыйнага банка «Беларусь» ды Белдзяржстраха, прымеркаваную да 50-годдзя вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. З дапамогаю бізнесменаў шмат хто з ветэранаў адначасна ўгодкі вызвалення своеасабліва, урачыста да не без карысці, наведваюць... спектаклі вялікай і малой сцэн Рускага тэатра Беларусі, якому якраз напярэдні ўгодкаў была нададзена годнасць «акадэмічна».

Гасцям быў прадстаўлены на выбар амаль увесь рэпертуар, буйную долю якога складаюць спектаклі камедыйнай афарбоўкі. Асаблівы поспех якогасці твора вылучыць цяжка: шчыра прымалі і «Амфітрыён», і «Дзялка», і высвятленне асноўнага пытання ў дэтэктыве «Хто твой каханак, Жазэфа?»...

На здымку: Аксана Перавожкіна (Жазэфа) і Аляксандр Брэхавіч (паліцэйскі Марыё) у спектаклі «Хто твой каханак, Жазэфа?»

Фота Аляксея МАЦЮША

ЗАХАПЛЯЕЦЦА ПАЭЗІЯЙ

Алена Бандарык са Скідзеля — шаснаццацігадоў, яна вучыцца ў сярэдняй школе. Захапляецца паэзіяй, сама піша вершы. Алена — удзельнік многіх конкурсаў чытальнікаў у горадзе і раёне, неаднаразова была пераможцай. Пасля школы марыць паступіць на факультэт журналістыкі ўніверсітэта.

Тэкст і фота І. БАРЫСАВА

ПЕРШАЯ ІМША НУНЦЫЯ

12 жніўня г. г. Кафедральны касцёл у Мінску (што нядаўна, пасля доўгіх год адміністрацыйнага супрацьстаяння, вернуты вернікам) перажыў урачыстую, першую ў сваёй гісторыі падзею такога кшталту: у ім адбылася імша ў гонар усіх пакутнікаў за веру хрысціянскую Мінска-Магілёўскай архіепархіі — імша з нагоды афіцыйнага зацвярджэння на пасаду папскага нунцыя ў Беларусі архібіскупа Агасціна Маркета. Пад яго дасташаноўным кіраўніцтвам літургічны чын і праходзіў. Поруч з італьяскім архібіскупам ля алтара знаходзіліся галоўныя каталіцкія святары на Беларусі — Казімір Свёнтак, Аляксандр Кашкевіч і іншыя — з мінскіх касцёлаў і іншых парафій. Варта прыгадаць, што на Беларусі вернікі ўжо прымалі часовага нунцыя Габрыэля Манталіва, які пасля падпісання дамовы між Беларуссю і Ватыканам аб уззаемапрызнанні (ад лістапада 1992 г.) выконваў свае абавязкі да 18 траўня г. г. Затым Рымскім папам Янам Паўлам II быў канчаткова абраны нунцыя з пастаяннай прадстаўніцтва на Беларусі. Яго Светласць Агасціна Маркета ўжо пабыў у Магілёве, Пінску, Гародні, дзе сустракаўся з вернікамі, але менавіта ў мінскай Кафедры, самай старэйшай і цэнтральнай, ён правёў сваю інаўгурацыйную імшу. У пасланні галоўнымі мэтамі сваёй дзейнасці на Беларусі папскі нунцыя вызначыў спрыянне мацаванню хрысціянскай еднасці, міру і маральнасці.

Анонс

БАМ ТАКСАМА РЫХТУЕЦЦА...

БАМ — трэба прызычайвацца! — гэта Беларуская акадэмія музыкі. А рыхтуецца яна да ўдзелу ў фестывалі кантарскай музыкі, які мае адбыцца ўвесну будучага года. У ім плануецца ўдзел калектываў Мінскага музычнага вучылішча — ансамбля скрыпачоў ды ансамбля цымбалістаў. (Паводле гістарычных крыніц, цымбалы — інструмент цара Давіда — з'явіліся на нашых землях дзякуючы яўрэям). Праз пасольства Ізраіля на Беларусі будзе наладжаны прыезд сусветна вядомых кантараў. Арганізатары і чыныя ўдзельнікі новага фестывалю — Фрунзенскі райвыканкам сталіцы, гасцеўня В. Дуніна-Марцінкевіча (прынамсі, вакальная студыя) на чале з яе рупліўцамі, кіраўніком Цэнтра культуры Фрунзенскага раёна

Анатолем Наліваевым. Імя гэтага энтузіяста культурнага адраджэння чытачы «ЛіМа» ведаюць: ён займаецца папулярызаваннем забытых, вярнутых з нябыту беларускіх песень, цікавіцца гісторыяй яўрэйскай музычнай культуры як найстарарэчым складнікам багатай культуры беларускай зямлі (нататкі А. Наліваева на гэтую тэму друкаваліся ў нашым тыднёвіку).

Уладальнік унікальнага збору запісаў яўрэйскай музыкі ды нот, ён падзяліўся нядаўна сваім скарбам з Акадэміяй музыкі: з пласцінак А. Наліваева тут зроблены копіі даваенных запісаў народных яўрэйскіх напеваў, кантарскай музыкі, зроблены і ксеракопіі нотнага матэрыялу. Гэта будзе належным грунтам для падрыхтоўкі маладых беларускіх выканаўцаў да фестыва-

лю, а таксама і спажывай для музыказнаўцаў, якія да нядаўняга часу бадай што не распрацоўвалі гэты пласт, закладзены ў культуры нашага краю з часоў Вялікага княства Літоўскага ды раней. Сам А. Наліваеў шчыра задаволены, што ягоны калекцыя з прадмета асабістага хобі ператвараецца ў атрыбут сучаснага музычнага жыцця, між іншым паведаміў яшчэ адзін цікавы штрых. Дзед занага савецкага кампазітара-песенніка Ісака Дунаеўскага, паходжаннем з Беларусі, быў сусветна вядомым кантарам, ягоныя запісы захаваліся і на пласцінках. А ў папулярных песнях Дунаеўскага, як сцвярджаюць знаўцы, прадаўжалі жыць, адаптаваныя адпаведна жанру і часу, дзедавы традыцыі...

Н. К.

Пашта

ЯШЧЭ ПРА «ФЭЛЬКУ З РУКШЭНІЦ»

Здарылася гэта пазалетась. Прачытаў я некалькі артыкул Г.Кісялёва «Вакол загадкі «Фэлькі з Рукшэніц» у зборніку «Шляхам гадоў». Артыкул зацікавіў навізнай. Але чамусьці паўсталі сумненні ў праўдзівасці гіпотэзы аўтара наконт знаходжання фальварка Будзішча — радзімы Фелікса Тапчэўскага ў Шумілінскім раёне.

Трэба ўважаць на гістарычную павязь жыхароў паселішчаў рэгіёна, каб не зрабіць памылкі. Рака, тым больш такая вялікая, як Дзвіна, заўсёды была перашкодаю на шляху людскіх зацікаўленняў. Раней паміж двума падзеламі Рэчы Паспалітай жыхары паўночнага і паўднёвага берагоў Дзвіны былі ў розных дзяржавах. Тыя, што жылі ля Глыбачкі, Вулы, не арыентаваліся на «замежныя» гарады Полацк і Віцебск. Жыхароў жа Шуміліна не цікавілі Ушачы і павятовы Лепель. Чаму ж тады браты Тапчэўскія навучаліся ў Лепелі, нягледзячы на тое, што пазначаныя вышэй зацікаўленні захоўваліся й надалей? Стала зразумелым, што прапанаванае Г.Кісялёвым Будзішча не ўкладваецца ў схему. Таму, каб развеяць сумненні, уззяў карту і пачаў пільна ўглядацца. Нарэшце пашчасціла напаткаць другое Будзішча. На паасобных картах яно было пазначанае на 12 км у паўночны бок ад Краснага, дзе працаваў пісарам брат Тапчэўскага Мікола, і за 6 км ад Глыбачкі, дзе пахаваны паэт. Адлегласць на мясцовасці, пэўна ж, раза ў паўтара большая. Не мог ездзіць Мікола Тапчэўскі кожны дзень на працу амаль за 50 кіламетраў, ды яшчэ праз Дзвіну.

Калі пазначыць месцы, звязаныя з дзейнасцю Ф.Тапчэўскага, дык усе яны разам з базамі паўстанцаў 1863 г. Антона Грабніцкага ў Янове і Бікульнічах укладаюцца ў кола з радыусам каля 10 км і цэнтрам у Глыбачцы. За межамі яго трохі далей застаецца Вула і зусім ужо не трапляе шумілінскае Будзішча.

Калі ж прыняць за родавы маёнтак «новае» Будзішча, дык тут ужо Адольф

Камёнка — натуральна сусед Тапчэўскіх, бо ягоная Асінаўка ляжыць за 9 км ад Будзішча. Гэтае Будзішча, як і Вусвіца Сасноўскіх, належалі да Полацкага павета. Да таго ж, ні ў адным дакуменце не згадваюцца паселішчы за Дзвіной. Правільнасць высноў выразна адлюстроўвае прыкладзеная схема.

Высветліўшы для сябе месца знаходжання родавага маёнтка «Фэлькі з Рукшэніц», захацеў пабываць там. І вось адным летнім дзеньком 1992 г. выбраўся аўтобусам да Глыбачкі. Выйшаў у Прудку і рушыў у напрамку да Антунава праз Багародзіцкае. Нідзе не відно ні людзей, ні машын. Няма тут вялікіх шляхоў, бо з аднаго боку балоты, з другога — Дзвіна. Нават запытаць няма ў каго, каб не памыліцца, калі збочыць на Будзішча.

Урэшце знайшоў тую ростань і, збочыўшы, прайшоў каля двух кіламетраў. Напаткаў чалавека з Рыбакоў. Ён і распавёў, дзе знайсці фальварак. Дадаў, што людзей там ужо некалькі гадоў няма, пасля меліярацыі апошнія гаспадары з'ехалі ў бліжэйшую вёску Рыбакі. Выйшаў з лесу і ўбачыў сярод жытняга поля некалькі старых ліп. Ні хаты, ні нават падмуркаў. Вось табе й увесь напамін пра родны кут Тапчэўскіх. Зрабіў на ўспамін здымак, бо хутка й гэтая адзнака знікне.

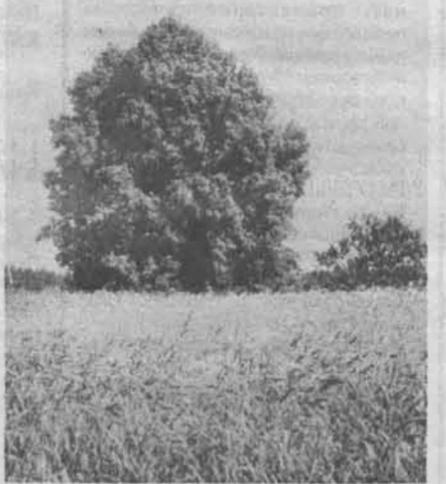
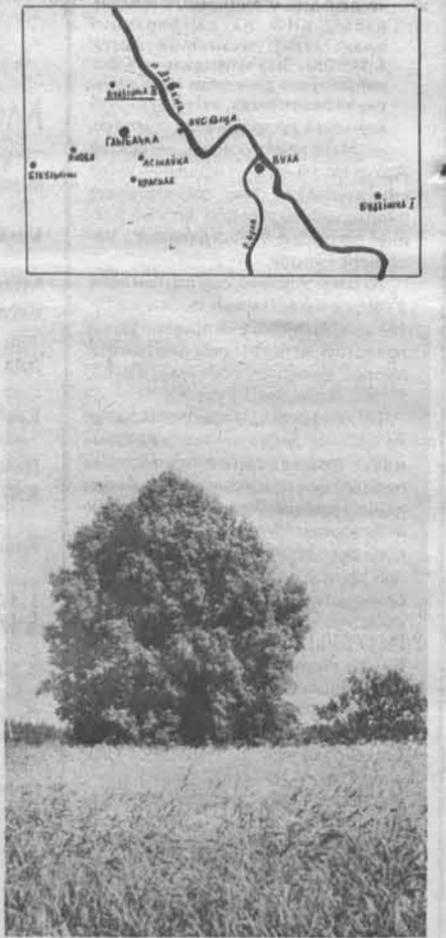
Пра ўсё гэта напісаць падштурхнулі падзеі на канферэнцыі, прысвечанай Ластоўскаму ў Полацкім універсітэце. Паўстала пытанне аб месцы нараджэння Вацлава Юстынавіча. Спадары Я.Янушкевіч і В.Ермалёнак прыводзілі доказы на карысць кожна свайго пункту гледжання. Згоды падчас абмену думкамі дасягнуць не выпала, так і засталася не вырашаным пытанне аб месцы нараджэння прэм'ера БНР: ці то глыбоцкія, ці то мёрскія тыя Калеснікі. Падчас гэтых спрэчак і вырашыў, што трэба данесці да ўсяго зацікаўленага супольніцтва пра месца сапраўднае радзімы «Фэлькі з Рукшэніц».

ўсіх яе звенняў. Вось вам свежанькі прыклад са «Звязды»: старшыню калгаса «Буцавічы» Мінскага раёна не змаглі аддаць пад суд як хабарніка (ён нажываўся на участках пад катэджы), бо ён з'яўляецца дэпутатам сельскага Савета і ім абаронены. Вы падумайце, якая велічыня — дэпутат сельскага Савета! Які абсурдны, недарэчны закон, прызваны браць пад ахову, рабіць недатыкальнымі ўсіх мясцовых князькоў! Тая ўлада, што як быццам клапацілася пра людзей, перш пра сябе падумала, свае пазіцыі замацавала, і на тым стаіць па сёння.

Вярхоўнаму Савету, як органу заканадаўчаму, давядзецца падцягнуцца. Ён выглядае грувацкім і бяздзейным на фоне дынамічнай новай улады і можа стаць тормазам для новаўвядзенняў і рэформ.

...Пасля месяца суцэльнай спёкі, пасля няшчэрнай для ўсяго жывога засухі — першыя доўгачаканыя ліўні. А што грывотамі ды бліскавіцамі, дык гэта з'ява нармальная для прыроды. Жыццё не церпіць змярцвеласці і зялёнай раскі. Перамены, якіх мы чакалі, прыйшлі. Пакуль што яны дабратворныя.

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ

каб не замацаваліся ў гістарычнай навуцы памылковыя ўяўленні.

Міхась БАЎТОВІЧ

Меркаванне

Пераход ад таталітарнай сістэмы да прававой дэмакратычнай дзяржавы немагчымы без развітай шматпартыйнасці. Пра гэта сведчыць вопыт многіх краін, нашых блізкіх і далёкіх суседзяў. Пры адсутнасці шматпартыйнасці, сцвярджаў славыты расійскі філосаф Бярдзэеў, у дзяржаве правіць тыранія.

Утварэнне і развіццё палітычных партый — першачарговая задача па выхадзе з палітычнага крызісу.

ХТО БУДЗЕ СТВАРАЦЬ ЗАКОНЫ?

Можна запярэчыць: ёсць і больш важныя задачы — рост вытворчасці, стабілізацыя валюты, зямельная рэформа, прыватызацыя.

Гэта так. Але ніводную з іх немагчыма ажыццявіць без змены ўлады, а ўладу памяняць можна толькі шляхам выбараў. Значыць, зноў-такі — пры ўдзеле партый. Без іх, моцных палітычна, улада сама арганізуе выбары. Сама сябе вылучыць, сама абярэ сваіх прадстаўнікоў, па-ранейшаму будзе кіраваць народам. Навязваць яму сваю канцэпцыю жыцця.

Ва ўмовах рыначных адносін кожны сацыяльны слой будзе абараняць свае інтарэсы ў парламенце. Для гэтага неабходна абраць у вышэйшы орган значную дэпутацкую фракцыю кожнай партыі, якая хоча па-сапраўднаму, а не проста дэкларатывна абараняць інтарэсы акрэсленай групы ці слоя насельніцтва.

Пры распрацоўцы і прыняцці законаў, размеркаванні бюджэта, фармаванні падатковай сістэмы, зацвярджэнні крэдытных ставак кожная партыя ў парламенце (Вярхоўным Савеце) будзе адстойваць інтарэсы свайго выбаршчыка, саслоўя.

Беларускіх сялян усё жыццё рабавалі, бо неарганізаваныя, не мелі сваёй палітычнай партыі. Нарэшце, 23 лютага 1991 года, была ўтворана Беларуская сялянская партыя (БСП). Галоўная мэта партыі — вярнуць землі гаспадару, адрадыць вёску і сялянства. Балазе, у гэтым зацікаўлена ўсё грамадства. Супраць выступаюць адно чыноўнікі, якія кормяцца ля калгасна-саўгаснай кармушкі.

Ажыццявіць зямельную рэформу — галоўная задача партыі. Шляхам рэформы селяніну неабходна вярнуць права ўласнасці на зямлю, права выбару форм гаспадарання і права распараджацца

прадуктамі сваёй працы.

Хачу адразу тадкрэсліць: *наша партыя не выступала і не выступае за неадкладнае разбурэнне калгасаў*. Разбурыць старое, не стварыўшы новага, было б вялікім глупствам. Але кожны калгаснік павінен мець акт на валоданне паем на зямлю і акцыю на долю маёмасці. Ён сам павінен і будзе вырашаць: заставацца яму ў калгасе, уступіць у кааператыву ці стаць самастойным фермерам.

Калгасы не адмаруць, яны паступова будуць ператварацца ў асацыяцыі фермерскіх і кааператывных гаспадарак альбо ў акцыянерныя таварыствы. Само такое не зробіцца. Каб паскорыць працэс зямельнай рэформы, БСП прапануе правесці агульнакалгасныя сходы і выбраць новае кіраўніцтва. Тайным галасаваннем. Няхай да кіраўніцтва калгасамі прыйдуць маладыя энергічныя спецыялісты з рынковым мысленнем.

З дапамогаю БСП праведзена ўжо некалькі такіх сходаў. Ні адзін старшыня калгаса, варта падкрэсліць, пры тайным галасаванні не ўтрымаўся на пасадзе.

Замяніўшы кіраўніцтва калгасаў, можна паскорыць зямельную рэформу, прыпыніць раскраданне калгаснай маёмасці.

Дамагчыся тайных выбараў у калгасе не проста. Старшыні калгасаў выдатна ведаюць, чым гэта скончыцца. Яны, абабіраючыся на сваіх падхалімаў, навязваюць калгаснікам адкрытае галасаванне. Толькі там, дзе папярэдне былі ўтвораны арганізацыі Беларускай сялянскай партыі, сходы праводзіліся актыўна, крытычна, а выбары — тайна. Арганізаваны народ — сіла неадольная.

Выбары прэзідэнта — першы крок да дэмакратычнага грамадства.

За гады савецкай улады нас прывучылі

да думкі, што ўсё залежыць ад першай асобы ў дзяржаве. Так яно і было. Але зараз іншы час. І калі мы, выбраўшы прэзідэнта, будзем толькі ад яго чакаць лепшага жыцця, то хутка наступіць глыбокае расчараванне. Матывы для вываду наступныя:

1. Дзяржаўныя інстытуты — прэзідэнт, Вярхоўны Савет, урад і мясцовыя органы ўлады — толькі ствараюць ўмовы для нармальнага жыцця. Яны ўсе разам і кожны паасобку не зрабляць нас шчаслівымі. Свой дабрабыт кожны будзе сам будаваць. Як ва ўсім свеце. Галоўнае,

каб улады не заміналі людзям жыць і працаваць на сябе. Утрыманскую псіхалогію, што нехта прыйдзе і зробіць усё за нас і для нас, пара выкінуць на сметнік.

2. Каго б мы ні выбралі на вышэйшую пасаду, ён у адзіночку нічога не зробіць. Яму патрэбна каманда выканаўцаў. Але, згодна Канстытуцыі, галоўныя асобы ўрада зацвярджаюцца Вярхоўным Савеце. Прэзідэнт абмежаваны ў сваіх магчымасцях. Ён можа падабраць каманду прафесіяналаў для правядзення эфектыўных рыначных рэформ, аднак яе зацвярджае і накіроўвае Вярхоўны Савет. **Больш таго, Вярхоўны Савет у любы момант здольны адправіць урад у адстаўку.**

Такім чынам, роля Вярхоўнага Савета — велізарная ў нашым жыцці. Трэба актыўна рыхтавацца да выбараў у Вярхоўны Савет і мясцовыя органы ўлады.

Прэзідэнцкая выбарчая кампанія стварыла тры вельмі спрыяльныя ўмовы для выбараў дэмакратычных дэпутатаў у заканадаўчы орган. Першая. Усвядомасці людзей адбыўся пералом. Раней панавала ў грамадстве поўная апатыя і песімізм. На вачах у людзей раскрадалася народнае дабро, тварылася беззаконне, а яны... маўчалі. Яны былі ўпэўнены: так было і будзе, ніхто гэтую ўладу змяніць не здольны. А выбары паказалі, што народ — вялікая сіла. Людзі прыйшлі на выбарчыя ўчасткі, выраслілі з бюлетэняў В. Кебіча, і ён пайшоў у адстаўку. Разам з урадам. Такого на Беларусі яшчэ не было.

Другая ўмова. Цяперашнія ўладнікі дэскрытывалі сябе безагляднаю падтрымкаю В. Кебіча на месцах і ў Вярхоўным Савеце. Дзе гэта бачна, каб

большасць Вярхоўнага Савета, 236 дэпутатаў, падпісаліся за старшыню неаўтарытэтнага ўрада! Якое ж у іх мысленне, дзе дальнабачнасць?..

Мясцовыя ўлады ў рабочы час на казённых машынах разгарнулі за Кебіча нечуваную агітацыю. Людзі ўсё бачылі. Зараз правесці ў Вярхоўны Савет дэпутатаў з уладнага асяроддзя будзе вельмі складана. Як кажуць, яны засвяціліся.

Трэцяя ўмова. Першы прэзідэнт не мае сваёй палітычнай партыі і не зможа істотна ўплываць на выбарчы працэс. Ды і не захоча здрадзіць дэмакратычным абяцанням. Якія б пазіцыі ні займаў прэзідэнт, ён мусіць казаць народу праўду пра становішча ў краіне. А аб'ектыўная інфармацыя будзе агітаваць і працаваць супраць былой наменклатуры.

Трэба адзначыць, што новыя выбары дэпутатаў Вярхоўнага Савета і мясцовых саветаў будуць значна адрознівацца ад прэзідэнцкай кампаніі. Там выбралі аднаго чалавека. Тут патрэбна спачатку падабраць адпаведных людзей, вылучыць іх, зарэгістраваць, распрацаваць выбарчую праграму і давесці яе да шырокіх мас выбаршчыкаў, забяспечыць сумленныя і справядлівыя выбары. Такія вялікая справа пад сілу толькі палітычнай партыі. Беларуская сялянская партыя ўжо прыступіла да гэтай работы.

Хто будзе ствараць законы? Якімі якасцямі павінен валодаць дэпутат прафесійнага парламента? Вядома, трэба шчырыя і сумленныя людзі. Але толькі гэтага мала. На наш погляд, будучы дэпутат павінен мець пэўную прафесійную падрыхтоўку, адукацыю (эканаміст, юрыст, аграном, палітолаг, журналіст і інш.), значны жыццёвы вопыт, дэмакратычны перакананні і рынкавае мысленне. Ён абавязаны ведаць законы.

Мы шукаем такіх людзей не толькі сярод членаў БСП, але і сярод любых слаёў грамадства. Пажадана, каб людзі, здатныя працаваць у парламенце, самі шукалі нас. Без падтрымкі палітычнай партыі іх патэнцыяльныя магчымасці застаюцца нерэалізаванымі.

Дык — звяртайцеся ў БСП. І, калі ласка, загадаць. Бо потым, у спешцы і мітусні, можна нарабіць памылак і выбраць не тых, каго трэба.

Калісьці ў некаторых газетах была такая рубрыка: «Калі б я быў дырэктарам». Чытачы друкавалі цікавыя прапановы. Ёсць сэнс трохі змяніць яе і назваць: «Калі б я быў дэпутатам».

Запрашаю свядомых грамадзян Беларусі свае думкі, погляды і прапановы на гэтую тэму дасылаць на адрас: г. Мінск, 220108, а/с 333, БСП. Тэлефаны: 34-38-35, 77-19-05, 66-15-05.

Яўген ЛУГІН,
старшыня Беларускай
сялянскай партыі

Понга

І РАДАСЦЬ, І СМУТАК ПАПАЛАМ...

Мы, беларусы блізкага і далёкага замежжа, пільна сачылі за ходам прэзідэнцкіх выбараў на Бацькаўшчыне. Безумоўна, кожны з нас жадаў поспехаў таму ці іншаму кандыдату ў прэзідэнты краіны. Асабіста я аддаў бы свой голас за Зянона Пазняка, чалавека інтэлігентнага, разумнага, патрыёта сваёй Радзімы, пад кіраўніцтвам якога, без сумневу, Беларусь стала б сапраўды незалежнай, суверэннай і квітнеючай краінай у даволі кароткі тэрмін.

Спадыяюся, што спадар Лукашэнка, абраны на пасаду прэзідэнта Беларусі, не пакрыўдзіцца на мяне за маю шчырасць, таму што ён чалавек адкрыты і зразумее іншых людзей, якія прывыклі гаварыць праўду ў вочы. Супраць ягонага выбарання на пасаду прэзідэнта краіны ў мяне нічога няма, як кажуць у дадзеным выпадку — памагай яму Бог як мага хутчэй навесці ў краіне парадак. Думаю, што сёння сапраўды народу Беларусі патрэбна кансалідацыя ўсіх палітычных плыняў, што дасць магчымасць спадару прэзідэнту скіраваць сваю ўвагу на эканамічныя праблемы краіны.

Безумоўна, хочацца сказаць некалькі слоў пра пачуцці, якія асабіста ў мяне выклікала інаўгурацыя спадара Лукашэнка ў Вярхоўным Савеце 20 ліпеня, якую я слухаў па радыёпрыёмніку з Мінска і якую я мог параўнаць з інаўгурацыяй прэзідэнта Украіны, якая адбылася ў Кіеве надоечы, 19 ліпеня. І радасць, і смутак папалам — так каратка можна было б ахарактарызаваць стан майёй душы, калі трансляцыя была раптоўна абарвана пасля выступу спадара Трусава з заявай. Думаецца мне, што ў гэты святочны, я б сказаў, гістарычны для Беларусі дзень трансляцыя з Вярхоўнага Савета магла б і павінна была транслявацца поўнасцю!

Пазней я даведаўся з беларускамоўнай перадачы радыё «Свабода», што ж было далей у зале Вярхоўнага Савета. А было, мякка кажучы, рознае. Дайшло зноў да нападу на дзяржаўную мову, калі адзін дэпутат, квіваючы на прэзідэнта Украіны Кучму, запатрабаваў надаць рускай мове статус другой дзяржаўнай мовы краіны. Як кажуць, «чуў звон, ды не ведае, дзе ён!»

Калі ўжо так хочацца ведаць, што ж на самай справе сказаў у сваёй прамове спадар Кучма пасля прыняцця прысягі ў адносінах да рускай мовы, то калі ласка: дзяржаўнай мовай Украіны застаецца ўкраінская мова, а руская мова набудзе статус афіцыйнай мовы краіны. Дык навошта ж скажаць словы прэзідэнта Украіны? А што тычыцца рускай мовы ў Беларусі, то за ёй замацаваны статус афіцыйнай мовы краіны ў Канстытуцыі. Дык дакуль жа будучы нядобразмысліўцы беларускай мовы зноў і зноў ушчынаць лямант вакол яе дзяржаўнасці?!

А гаварыць ёсць пра што. Хоць бы пра той самы дзяржаўны гімн. Пасля прысягі прагучаў у зале гімн БССР, хаця спадар Лукашэнка абраны прэзідэнтам не БССР, а Рэспублікі Беларусь. Атрымліваецца нейкі парадокс.

Тое ж самае і з паштовымі штэмпелямі, якія я бачу на паштовых канвертах, якія прыходзяць з Бацькаўшчыны. Мінскія паштавікі «прыдумалі», як са старых бэзсэраўскіх зрабіць «новыя»: аказваец-

ца, усё вельмі проста — здерлі надпіс СССР угары, а ўсё астатняе пакінулі: МІНСК ПЖДП. Вось так! Як быццам гэта не сталіца незалежнай і суверэннай дзяржавы, а абласны цэнтр Расіі. Але ж яшчэ, дзякаваць Богу, Мінск — сталіца Рэспублікі Беларусь! Няўжо ж у сталічных сувязістаў няма гонару за сваю дзяржаву, за сваю сталіцу? А пра паштовыя штэмпелі з іншых месц Беларусі няма чаго і сказаць: яны надалей... савецкія! Дык хто ж, нарэшце, дасць каманду памяншаць штэмпелі, дзе на беларускай мове будзе напісана БЕЛА-РУСЬ і назва паштовага аддзялення сувязі (горад, пасёлак, вёска)? Ці чакалі, што скажа спадар Лукашэнка на сваёй інаўгурацыі? А сказаў ён, што Беларусь застаецца самастойнай і незалежнай дзяржавай!

Хачу ад сябе асабіста і знаёмых беларусаў нашага горада і раёна пажадаць спадару Лукашэнку поспехаў на пасадзе першага прэзідэнта дзяржавы, пажадаць яму моцнага здароўя, асабістага і сямейнага шчасця. А беларусаму народу набрацца цяпершняга, бо адразу нічога змяніцца не можа. Паволі павінна ўсё наладзіцца да лепшага. Мы тут жывём не лепей за вас, паверце на слова, але не губляем надзей, што спадар Кучма выведзе краіну з эканамічнага крызісу...

Пятрусь КАПЧЫК,
філолаг

г. Ізяслаў, Украіна

ГІСТОРЫЯ СЁННЯ Ў ПАШАНЕ...

А таму, распачынаючы гаворку пра кнігі, якія збіраецца выпускаць у 1995 годзе выдавецтва «Навука і тэхніка», найперш запінім увагу ў тэматычным плане на раздзел «Гісторыя. Археалогія». Ён — змястоўны. Пра арганізацыю і дзейнасць Наваградскай беларускай гімназіі, пра Барыса Кіта, Льва Гарошку, Алу Орсу і іншых знакамітых дзеячаў навукі і культуры, якія выйшлі з яе сцен, расказвае ў кнізе «Наваградская гімназія» А. Анішчык.

«Міфы знакаў паволі» В. Грыцкевіча — імкненне аўгара адмысці ад стэрэатыпаў у гісторыі Беларусі, даць аб'ектыўнае асэнсаванне нашай багатай мінуўшчыны. Калектыўная кніга «Матэрыяльная культура Міра і Мірскага замка» (аўтары Н. Здановіч, А. Краўцэвіч, А. Трусаў) — яшчэ адна мажлівасць далучыцца да таго кутка Бацькаўшчыны, дзе і на самай справе ўсё дыхае даўнінай. Думаецца, не пройдзе незаўважаным і калектыўная праца «Места Менск у святле археалагічных даследаванняў» (аўтары — Н. Здановіч, П. Русаў, В. Собаль). Яны падводзяць вынікі дваццацігадоваму вывучэнню нашай сталіцы. Асобны раздзел прысвечаны помнікам архітэктуры, многія з якіх не захаваліся. А вось Г. Кнацко асэнсаввае падзеі мінулай вайны — «Мінск у гады акупацыі: чэрвень 1941 — ліпень 1944».

Выкарыстаны шматлікія дакументы, мемуары, іншыя гістарычныя крыніцы, многія з якіх упершыню ўводзяцца ў шырокі ўжытак. В. Шаблюк («Сельскія паселішчы Верхняга Панямоння: XIV—XVIII стст.») распавядае пра матэрыяльную культуру нашых папярэднікаў. У якасці аргументацыі ўласных разваг выкарыстоўвае як археалагічныя матэрыялы, так і архіўныя дакументы. Падарункам прыхільнікам нацыянальнага Адраджэння стане кніга А. Станкевіча «Хрысціянства і беларускі народ». У ёй сабраны творы выдамога беларускага ксяндза-адраджэнца, чья дзейнасць не адно дзесяцігоддзе замойчвалася. Акрамя аднайменнай працы, у зборнік увайшлі такія творы А. Станкевіча, як «Родная мова ў святых», «Да гісторыі беларускага палітычнага вызвалення», «Справа каталіцкага касцёла ў Беларусі» і іншыя.

У якасці дадатку прапануюцца дакументы пра арышт і смерць А. Станкевіча. Выдаецца і «Хроніка Быхаўца» — яна, як вядома, асвятляе гісторыю Вялікага княства Літоўскага ад легендарных часоў да пачатку XVI стагоддзя. Выходзяць калектыўныя працы «Археалогія Беларусі. Ч. 1. Каменны і бронзавыя вякі» (усяго будзе тры часткі), «Беларусь у гады другой сусветнай вайны», першы выпуск гістарычна-культуралагічнага зборніка «З глыбіні вякоў».

А цяпер пра іншыя выданні, што несумненна прыцягнуць увагу лімаўскага чытача. Пабачаць свет чарговая (чацвёртая і пятая) кнігі зборніка «Беларусіка». У першай з іх змешчаны матэрыялы навуковых канферэнцый «Вацлаў Ластоўскі — выдатны дзеяч беларускага Адраджэння», «Яўрэйская культура Беларусі і яе ўздзеянне на беларускую і іншыя культуры», «Беларуска-рускае культурнае ўзаемадзеянне канца XIX — пачатку XX ст.», а таксама традыцыйны раздзел «Скарнызнаўства». Пятая ж кніга будзе цалкам прысвечана беларуска-амерыканскім грамадска-культурным узаемаадчынненям. Аўтары артыкулаў як беларускія даследчыкі, так і з ЗША, Канады, Польшчы, Расіі, іншых краін. Плануюцца трэці выпуск зборніка «Культура беларускага замежжа». Гэтым разам прапануюцца нарысы пра словака М. Забэйду-Суміцкага, кампазітара М. Равенскага, пісьменніка Ю. Вейбіча, М. Гайдучка і іншых, разглядаюцца дзейнасць культурна-асветных асяродкаў, асобныя выданні беларускага замежжа.

Па раздзеле «Літаратуразнаўства і крытыка» мяркуецца выдаць даследаванні Л. Гараніна «Праблема канфлікту ў сучаснай беларускай прозе», В. Козіч «Чалавек і прырода ў сучаснай беларускай прозе», У. Мархеля «Духадзіства. Беларуская польскамоўная паэзія першай паловы XIX ст.», Г. Сіненкі «Насуперак канону. Да праблемы станаўлення творчай індывідуальнасці ў абставінах таталітарызму», В. Чамрыцкага «Вытокі беларускай белетрыстыкі. Станаўленне гістарычнай прозы Беларусі XI — пач. XVI ст.», І. Чароты «Пошук спрадвечнай ісціны. Нацыянальныя вобразы ў беларускай літаратуры XX ст.», В. Шынкарэнікі «Пад ветразем добра і прыгажосці. Жанрава-стылістычны пошукі У. Караткевіча», А. Яскевіча «Творы Ф. Скарыны. Структура, экзагез, вобразнасць». Выйдзе заключная, чацвёртая кніга «Нарысы па гісторыі беларуска-рускіх літаратурных сувязей», кніга М. Жыгоціцага «Побач з Коласам» (пра сустрэчы народнага песняра з Я. Купалам, М. Горкім, А. Фадзевым, А. Твардоўскім і іншымі, блізкіх яму людзей, радавод Я. Коласа).

Працягваецца выпуск навукова-папулярнай літаратуры. Прынамсі, запланаваны зборнік гістарычных партрэтаў «Ад Рагвалода да Станіслава», другое выданне кнігі Э. Ляўкова «Маўклівыя сведкі мінуўшчыны» (пра беларускія валуны), «Ілюстраваная гісторыя Беларусі. Ад Міндоўга да Сцяпана Батуры» М. Чарніўскага і іншыя выданні.

ІМПЕРЫЯ СПЕЦСХОВУ

ра». Выйшлі яны пераважна з-пад пяра афіцыйных чыноўных асоб і выкрывалі, лічыць, «сакрэты палішынелля». Як той казаў, спецсхову не распаўсюю пра «все свои возможности».

Тыя, што і сёння хочучь апраўдаць мэтазгоднасць існавання фондаў літаратуры спецыяльнага захоўвання, звычайна спасылаюцца на тое, што існавалі яны ці не ад пачатку свету. Так, ведаем мы і пра халіфа Амара, які галоўным крытэрыем каштоўнасці кнігі лічыў іх адпаведнасць Карану і па загадзе якога былі спалены кнігі і пергаменты знакамітай Александрыйскай бібліятэкі.

Ведаем пра ўказ 1763 года Екацярыны II, скіраваны на абавязковую рээстрызацыю літаратуры кнігарняў і канфіскацыю кніг, «каторыя против закона, доброго нрава, нас самих и российской нации». (Пазней нават наклад шэкспіраўскага «Юлія Цэзара» ў перакладзе Карамзіна быў спалены згодна з яе загадам). Ведаем пра расійскія міністэрскія каталогі і выдаваемыя з 1881 года спіскі кніг, забароненых да карыстання ў агульнадаступных бібліятэках. Ведаем пра Багушэвічаву «Дудку беларускую» і іншую беларускую літаратуру, якая тайна друкавалася і дастаўлялася на Беларусь з-за мяжы ў канцы XIX стагоддзя.

Так, усё гэта было. Але ж бясспрэчна і тое, што заснаваная большавікамі 14 снежня 1921 года імперыя спецсхову (Галоўліта) — гэта апафеоз цензуры, абмежавання і ўціску кніжнай прадукцыі, якія існавалі да таго ў сусветнай практыцы. Спецсхову стаў сапраўднай «ЧК выдавецкай і бібліятэчнай справы», крываваым кніжным мясніком, пад сякерай якога аказаліся лепшыя дасягненні думкі беларускай нацыі.

«Пільнасць і дбайнасць» ідэалагічных цензараў, якія прыкрываліся фальшывым лозунгам «нацыянальнай па форме і інтэрнацыянальнай па змесце» культуры, пераўзыходзіла часам межы здаровай чалавечай логікі і сягала некуды ў краіну абсурду. Прыкладам, у тым жа 1921 годзе былі адпраўлены ў Шклоў на папяровую фабрыку «для перапрацоўкі» багацейшыя архівы Канцылярыі менскага губернатара і губернскага праўлення. Маўляў, нашто нам крыніцы царскай гісторыі. Толькі выпадкова частка іх была выратавана ад знішчэння і вернута ў Менск.

Колькі спецсхову было на Беларусі? Якімі інструкцыямі — тайнымі і яўнымі — рэгламентавалася іх праца? Колькі ўсяго кніжак-вязняў хаваўся ў іх. Хто складаў, зацвярджаў і падпісваў «галоўлітаўскія» праскрыпцыйныя спісы? Хто ажыццяўляў экспертную ацэнку ідэалагічнай вартасці выданняў? Ці назаўсёды канулі спецсховы ў нябыт? Не на ўсе гэтыя пытанні нават сёння можна даць дакладны і вынарпальны адказ.

Не ведаю, як з архівамі і музеямі, а сярод буйных бібліятэк мелі спецсховы чатыры — Дзяржаўная (зараз Нацыянальная), ЦНБ АН БССР, Фундаментальная БДУ і Урадавая. Такім чынам, зараз існуе сітуацыя, пры якой у абласцях, на перыферыі, фактычна няма літаратуры нацыянальна-дэмакратычнага накірунку мінулых гадоў выдання. Не скажаць, каб гэта спрыяла працэсам нацыянальнага адраджэння. Трэба штосьці думаць і рабіць.

Вось, згодна з паведамленнямі супрацоўнікаў былога беларускага Галоўліта зараз — іспекцыя па ахове дзяржаўных тайн у сродках масавай інфармацыі Міністэрства

культуры і інфармацыі /, у спецсховах было каля 400 рэспубліканскіх выданняў. А як сведчыць Барыс Сачанка, у адным «Зводным кантрольным спісе выданняў ДВБ, якія спісаны ў макулатуру (Мн., 1935), значылася 1778 назваў кніг і часопісаў, якія падлягалі тэрміноваму знішчэнню. І такія спісы складаліся штогод, а то і па некалькі разоў на год («ЛіМ», 1992, 18.09).

Урэшце, добра было б узнавіць у адкрытым друку ўсе тыя праскрыпцыйныя спісы літаратуры («Приказ N... Главлита СССР», «Алфавитный список лиц БССР» і да т.п.), па якіх вялося зацятае паляванне на друкаванае слова. Карыснымі яны прыдадуцца і навукоўцу, і гісторыку літаратуры, і бібліяграфу, і масаваму чытачу.

Дарэчы, пра экспертаў. Найбольш адрэз-

ны з іх, безумоўна, Абэцэдарскі, слаўны, між іншым, тым, што на нарысы па гісторыі Усевалада Ігнатоўскага даваў нязменную рэцэнзію — у сэнсе, каб яны пабылі яшчэ ў спецсхове. Але, мусіць жа, быў не адзін Абэцэдарскі, які зараз стаў своеасаблівым «казлом адпущэння». Такіх казлоў пасвіўся на камуністычным гародзе не адзін статак. І ў розныя часы. Бо старыя рагачы, як вялося, загадзя рыхтавалі сабе змену з маладзенькіх козлікаў. А сякія-такія сляды яны пасля сябе ўсё ж пакінулі. Так, у некаторых кніжках з былога спецфонду Урадавай бібліятэкі захаваліся карткі-рэцэнзіі з асабістымі подпісамі экспертаў. Прыкладам, кніжка Пшыбыльскага «Польская вайна: 1918—1921» (Варшава, 1930), характарызуецца наступным чынам: «Буржуазно-националистические банды Петлюры и Балаховича, пользовавшиеся помощью и поддержкой белополяков, автор подает как национальные войска. Из-за своего контрреволюционного, антисоветского содержания книга должна быть в спецфонде. 26 янв. 1956 г. (Подпись)». Дабавіць нечага, усё ў духу свайго часу.

Першы раз некаторая літаратура са спецсхову пачала перадавацца ў сярэдзіне 60-х гадоў. Але ідэалагічна адліга хутка скончылася. І толькі напрыканцы 80-х у кожнай бібліятэцы-спецсхову трымальніцы былі ўтвораны часовыя камісіі, якія пакрыху вярнулі на адкрытае захоўванне былою забароненую літаратуру. Зараз як быццам спецсховы наогул зліквідаваны. Ці значыць гэта, што болей ні адна — падкрэсліваю, ні адна — друкаваная адзінка не забаронена да вольнага чытання і распаўсюджвання?

АЛЕ ХОПІЦЬ, вернемся лепш да самой літаратуры з пакутным і гаротным лесам. За што пападалі кніжкі, часопісы і газеты ў спецсхову? За тое, што адлюстроўвалі сапраўдную гісторыю і культуру Беларусі, за тое, што належалі пяру або выйшлі пад рэдактарствам ці ў перакладах «ворагаў народа», і нават проста за тое, што згадвалі іх імёны. Задачы ж ставіліся ясныя і простыя: «дзвесці колькасць сельскагаспадарчай літаратуры да колькасці літаратуры мастацкай». (Гэта цытата з разгромнага літаратуразнаўчага артыкула ў нумары за 1 мая 1928 года газеты «Савецкая Беларусь»). Здаецца, нічога благага. Але далей, напрыклад, даводзіцца, што ў Менскім педтэхнікуме 40 паэтаў, якія «пэўна, напаміньце ведаюць палову вершаў Багдановіча, але ніводзін з іх не зможа растлумачыць селяніну, як арганізаваць калектыв, малочную арцель ці садова-гароднае таварыства».

Такія падыходы да ацэнкі каштоўнасці літаратуры выклікаюць сёння адно горкі смех. А беларуская інтэлігенцыя за межамі Савецкай Беларусі смялялася ўжо і тады. Так, калі ў 30-х гадах было згорнута выданне БелСЭ, віленскі часопіс «Шлях моладзі» саркастычна пісаў: «...Вольная, незалежная і квітнеючая Савецкая ордэнаносная Беларусь не можа здабыцца на энцыклапедыю ў беларускай мове... Для «Сталінскай нацыянальнай палітыкі» «хопіць» выдаць па-беларуску пару няздарных брашурак, перакладзеных з маскоўскай мовы, прамоў Сталіна, Кагановіча і іншых».

Які характар насіла беларуская літаратура, кінуў у савецкія спецсховы? У асноўным яна за аўтарствам дзеячаў БНР і беларускага нацыянальнага руху ў краінах Балты і За-

ходняй Беларусі, а таксама ўрадаўцаў, дзеячаў навукі, культуры і мастацтва БССР, якія ў 20—30-я гады бралі актыўны ўдзел у працэсах беларусізацыі: Ф. Акіньчыца, Я. Варонкі, К. Дуж-Душэўскага, К. Езавітава, Ц. Гартнага, У. Ігнатоўскага, В. Ластоўскага, А. і Я. Лёсікаў, А. І. Луцкевічаў, М. Краўцова, А. Цвікевіча і іншых. Адпаведнай была і тэматыка, прыкладам: «Белорусский вопрос к моменту Версальской мирной конференции» (1919) Язэпа Варонкі, «Белорусы и поляки: документы и факты из истории оккупации Белоруссии поляками в 1918 и 1919 годах» (1919) Кастуся Езавітава, «Правакацыя беларускага народа» (1933) Ф. Акіньчыца.

Па мэтавым прызначэнні гэта пераважна выданні афіцыйныя, масава-палітычныя, навукова-папулярныя, вучэбныя, даведачныя і літаратурна-мастацкія.

Гісторыю розных беларускіх грамадска-палітычных і культурна-асветных рухаў, партый, згуртаванняў і суполак можна дакладна прасачыць па афіцыйных першакрыніцах, якія ўяўляюць сабой выданні праграмных дакументаў, статутаў, інструкцый і да т.п. Устаў Аддэла Беларускага Культурна-Праветнага Т-ва «Бацькаўшчына» (Коўна, Б.г.), «З роднага краю. Памятка беларускім палонным» (Берлін, 1919), «Статут Таварыства Беларускай Школы» (Вільня, 1926), «Інструкцыя, як тварыць арганізацыі Беларускай Хрысціянска-Дэмакратычнай партыі на месцах» (Вільня, 1929) — прыклады можна доўжыць і доўжыць.

Слоўнікі, лемантары, чытанкі, падручнікі, вучэбныя дапаможнікі, календары складаюць астатнія віды літаратуры. Прыкладам: Луцкевіч А. — «Як правільна пісаць па беларуску» (1917), Некрашэвіч С. — «Беларускі лемантар» (1922), Шатэрнік М. — «Краёвы слоўнік Чэрвеншчыны» (1929). Знаходзіліся ў спецсховы «Беларускія календары» амаль за тры дзесяцігоддзі, што па традыцыі ад часоў «Нашай Нівы» выдаваліся ў Вільні. Рэпрэсавалася і мастацкая літаратура: Лёсік А. — «Не ўсе ж разам, ягомосьці!» (1914), Аляхновіч Ф. — «Калісь» (1919), «Першы крок: Зборнік вершаў гуртка маладых беларускіх паэтаў у Латвіі» (1926) і г.д.

Цалкам хаваўся ад чытачоў перыёдыка нацыянальна-дэмакратычнага накірунку: «Авадзень» (Вільня), «Беларуская школа ў Латвіі» (Рыга), «Беларускі сцяг» (Коўна), «Заранка» (Вільня), «Калоссе» (Вільня), «Покліч» (Наваградак), «Саха» (Вільня), «Шлях моладзі» (Вільня) і іншыя. (Толькі ва Урадавай бібліятэцы ў спецсхове было больш за 40 іх назваў).

А вось чаму трапіў у гэтую «паважную кампанію» шосты нумар «Польмя» за 1946 год: стаіць жа на вокладцы асобніка Урадавай бібліятэкі надпіс: «Да выхаду ў свет, 10000 экз. П. Броўка. 30. VIII. 46 г.» (П. Броўка быў тады адказным рэдактарам часопіса). Відаць, таму толькі, што ў аўтабіяграфічных матэрыялах Я. Купалы згадваліся крамольныя імёны братаў Луцкевічаў, якія запрасілі паэта на працу ў рэдакцыю «Нашай Нівы» і ў бібліятэку «Знаніе» Даніловіча.

Калі за краты нельга было кінуць усё выданне цалкам, дык секвестраваліся раздзел, абзац, сказ. А часам і адзінае толькі слова, як з аповесці М. Гарэцкага «У чым яго крыўда?» У асобным яе выданні (Мн., 1926) гучыць, напрыклад: «Тое лепшае, чалавецка-беларускае, што ўзгадвала ўва мне сям'я (і то не ўся наша сям'я), тое доўгі час выкараняла ўва мне расійская школа». Амаль паўстагоддзя аповесць не перадрукоўвалася. А змешчаная ўрэшце ў зборы твораў 1984—1986 гадоў выдання, яна замест слова «расійская» ўтрымлівае шматкроп'е.

ПАРАДОКС — у спецсховах знаходзілася і проціма выданняў, у якіх вышэй-памыяніныя прозвішчы нацыянальных дзеячаў паліваліся брудам. За што ж і кніжкі-даносы потым напатаку аналагічны канец? За тое, што забыліся іх аўтары на народную мудрасць — не калай другому ямы, сам увалішы ў яе. У выкрывальніцкім імпецце яны вельмі ўжо багата чытавалі націдэмаў. Вось і збяліся ідэалагі, каб дасведчаны чытач і па абрыўках праўды не даліць.

Валерый Герасімаў

Ну, сапраўды. Вось «Навука на службе нацдэмаўскай контррэвалюцыі. Мовазнаўства». (Т. 1, ч. 2. Беларускай Акадэміі Навук. Інстытут філасофіі. Брыгада кафедраў марксізму-ленінізму. Менск, 1931):

«Лёсік пісаў у гэтых артыкулах: «Усё згубіў беларускі народ на доўгім і цяжкім гістарычным шляху сваім да цяперашняга становішча... І толькі адзін застаўся яму, гэтаму народу-пакутніку, скарб ад далейшых прадзедаў. Гэта — родная мова і роднае пісьменства, гэтаю моваю пісанае... як памятка ад прамінулага і надзея на будучыню».

Пра тое спяваў і Ластоўскі: «Калі б мы нашу родную, богам дадзеную і ўсвечаную беларускую мову закінулі, забыліся, а прынялі чужую, тады ва ўсіх нас і след загінуў бы» (С. 13):

«Лёсік свае артыкулы перасыпае такімі прыказкамі: «Тату, тату, лезе чорт у хату!» — «Дарма сынку, абы не маскаль», альбо: «З маскалем дружы, а камень за пазухай дзяржы». Таму зусім зразумела, што ў слоўніку Некрашэвіча — Байкова пачэснае месца адведзена такім перакладам: «обрушение» — «абмаскальванне»; «великорус» — «вялікарус», «маскаль», «кацап», «кацапуга» (с. 39).

Пагадзіцеся, было чаго жуацца сталінскім цензарам — курсу ВКП(б) гэта адпавядала мала. А ўлічыць, што некалькі старонак займалі цытаты з «Расійска-крыўскага (беларускага) слоўніка» В.Ластоўскага (Коўна, 1924)! Што і казаць. Так сталася, «Навуку...» давалося трымаць у руках тады, калі, выбачайце, я наогул чымяна ведаў — хто такі Ластоўскі і Лёсік. З якім жа захапленнем, адкідаючы аглабельна-выкрывальніцкае ідэалагічнае шалупінне, прыпадаў да крынічак аўтэнтычнага тэксту адраджэнцаў! Думаю, так сябе пачувалі многія.

Кур'ёзны, але факт, што некаторыя забароненыя выданні спецсхоў, так бы мовіць, праскочылі. Яны выпадкова трапілі ў адкрытыя фонды і, наколькі ведаю, актыўна выкарыстоўваліся дасведчанымі чытачамі і ў Нацыянальнай, і ва Урадавай бібліятэках. Так, усе дванаццаць нумароў «Крывіча» В.Ластоўскага знаходзіліся ў спецсхові Урадавай бібліятэцы на падставе /Указання Главлита СССР N 4292 от 28.VIII.54 г.». Аднак адзін дублетны нумар — першы за 1924 год — некалькі разоў не папаў, знаходзіўся ў агульным часопісным фондзе. Мае калегі-бібліяграфы нават уключылі яго ў паказнік «Периодические издания белорусской литературы в фонде Правительственной библиотеки им. А.М.Горького. Ч.П. Журналы. 1900—1980 гг.» (Мн., 1981). А былі ж у тым нумары вершы і аповяданні В.Ластоўскага, артыкул К.Езавітава пра Беларускае вайсковое цэнтральнае рады, ды яшчэ й віншаванне чытачоў з нагоды шостага гадавіны незалежнай Беларускай Народнай Рэспублікі.

Не трапілі ў спецсхоў і працы па гісторыі, культуры і этнаграфіі Беларускага шэрагу даследчыкаў канца XIX стагоддзя. Не трапілі толькі таму, што аўтары іх — П.Бяссонаў, І.Насовіч, М.Нікіфароўскі, М.Любаўскі, А.Сапунов, Е.Раманаў, П.Шпілеўскі — проста не дажылі да пачатку масавых сталінскіх рэпрэсій. Сумнае сведчанне таму — трагічныя лёсы іншых навукоўцаў: У.Пічэты, Б.Эпімаха-Шыпілы, Д.Даўялы, М.Доўнар-Запольскага. Так, і прафесар Браніслаў Эпімаха-Шыпіла, і прафесар Мітрафан Доўнар-Запольскі, якія, дарэчы, ахвяравалі Беларусі свае найкаштоўныя беларусазнаўчыя бібліятэкі, памерлі, выкінутыя з Менска, ледзь не жабракамі ў адным 1934 годзе: першы — у Пецярбурзе, другі — у Маскве. Дзякуй Богу, хоць сваёй смерцю.

Неацэннае значэнне для сучасных даследчыкаў-беларусазнаўцаў маюць уладальніцкія адзнакі, дарчыя і маргінальныя запісы на асобніках былой спецсхоўнай літаратуры. Ва Урадавай бібліятэцы, напрыклад, захоўваецца частка бібліятэкі першага вайсковага міністра БНР і арганізатара беларускага культурна-асветнага руху ў Латвіі Кастуся Езавітава. Ёсць асобныя выданні з бібліятэкі Народнага Сакратарыята БНР і Інстытута беларускай культуры, з віленскіх бібліятэк: Беларускага музея імя Івана Луцкевіча, Беларускага навуковага таварыства і Беларускага студэнцкага саюза, з кнігазбораў Я.Варонкі, З.Верас, А.Станкевіча, Б.Эпімаха-Шыпілы, Р.Шырмы. На кніжках і часопісах засталіся надпісы К.Езавітава, В.Ластоўскага, Ф.Шантыра і іншых беларускіх дзеячаў.

СПЕЦСХОВЫ тычыліся не толькі літаратуры і бібліятэк. Яны ахоплівалі фактычна ўсе сферы жыцця. Да прыкладу, чарговы выпуск «Навука на службе нацдэмаўскай контррэвалюцыі» (Менск, 1931), прысвечаны «этнаграфіі і музейнай

справе», граміў В.Ластоўскага, з 1927 года дырэктара Беларускага Дзяржаўнага Музея ў Менску:

«Тут, як відаць, не знойдзеш ні беларускай прамысловасці, ні ходу калектывізацыі ў БССР, ні намёку на антырэлігійную прапаганду... у кладавых музеях ляжалі і псаваліся мадэлі розных фабрык, машын, дыяграмы росту беларускай прамысловасці і калектывізацыі сельскай гаспадаркі». Аўтары шкадуюць, што «з калектывізацыі выключаны ўзоры шчацінны свіней рознай пароды... і самагонны апарат, атрыманы з аддзела пракуратуры НКЮ (С. 59); абурваюцца, што «ў Музеі чамусьці захоўваўся архіў Заходняга фронту, збіраліся матэрыялы і фатаграфіі «беларускіх дзеячаў», старанна захоўваліся фатаграфіі розных белагвардзейскіх генералаў, контррэвалюцыйныя паштоўкі, «дзяржаўныя гербы» БНР і нават «поўнае адзенне беларускага вайскоўца-балахоўца...» (С. 69).

Трэба мець на ўвазе, што па той бок мяжы, у Заходняй Беларусі, становішча беларускай культуры і літаратуры паступова пагаршалася і ў канцы 30-х гадоў было не нашмат лепшым, чым у Беларусі Савецкай. Мэты «маскаля» і «ляха», накіраваныя на паступовую асіміляцыю беларускага народа, паходзілі, як сіямскія блізняты. Паляк, мусіць, толькі не хаваліся за гучымі фразамі пра роўнасць нацыяў ды перавагі сацыялістычнай культуры.

Масква і Рэч Паспаліта, між іншым, не забываліся папкінуць адзін аднаго ў нацыянальным уціску. Дзякуючы гэтаму і маецца зараз магчымасць угледзецца ў даўнейшыя падзеі. Газета «Савецкая Беларусь» (ад 25 верасня 1924 г.) у артыкуле «Разгром Беларускай кнігарні» сведчыла:

«У панядзелак, 1 верасня, у 11 гадз. раніцы паліцыя з учасцем урадоўца з прэс-агента аддзела камісарыята ўрада на м.Вільню зрабіла «генэральны» вобшык у Беларускай кнігарні ў Вільні пры Завальнай вул. 7.

Вобшык трываў некалькі гадзін. Увесь склад кніг у падвале кнігарні, дзе гуртаваліся запасы Беларускай друкаў ад 1913 года, абвернены ў «стог сена»: паліцыя разрывава і вазанкі з кнігамі, якія і звалваліся на падлогу.

Пазабіралі складаныя тут нумары і камплекты беларускіх газет, выдаваных у працягу апошніх гадоў (1919, 1920 і г.д.). Камплекты гэтых маюць вялікую цану для гісторыі нашага краю і беларускага руху наогул і ніколі і нікім не былі канфіскаваны.

Гэтаксам забраны не падлягаўшыя канфіскацыям кніжкі, як «Польская акупацыя на Беларусі» А.Луцкевіча, ды свабодна прысланыя праз польскую пошту і, значыць, ужо раз прыйшоўшыя праз польскую цензуру, загранічныя беларускія журналы і г.д. (...)

Віленская адміністрацыя «падгатаўляе правядзенне новых законаў аб беларускіх народных школах, распачаўшы поход проці беларускае кнігі і адзінае крыніцы дабывання яе — Беларускай кнігарні».

Да канца 80-х гадоў толькі супрацоўнікі адпаведных органаў і асобныя навуковыя работнікі (па спецыяльным дазволенам адміністрацыі) мелі магчымасць дакранацца да святой святых спецсхові — творчай спадчыны нацдэмаў, ды і то без права далейшай спасылкі на іх. І таму зараз, калі мы вывелі былою забароненую літаратуру са склапаў, не менш актуальна як найхутчэй азнаёміць з ёй шырокае чытацкае кола, увесці ў грамадскі, культурны і навуковы ўжытак. Навукоўцам лягчэй, бо яны рэгулярна сочаць за бібліяграфічнай інфармацыяй па сваёй тэматыцы, наведваючы бібліятэчныя выставы і г.д. А як шэраговым чытачу атрымаць неабходныя звесткі? Тым больш, што шмат якія выданні — сёння бібліяграфічныя рэдзкія, якіх цяжка або немагчыма ўжо адшукаць у фондах бібліятэк, архіваў і музеяў Беларусі.

Тут нам могуць дапамагчы дзяржаўныя рэтрэспектывыя бібліяграфічныя паказнікі, якія выпускаліся Беларускай дзяржаўнай бібліятэкай у 20-х гадах і ў якіх зафіксавана амаль уся тагачасная беларусазнаўчая (чытая, нацдэмаўская) літаратура. Гэта — «Летапіс Беларускага Друку» ў трох частках. Дык вось, самае дзіўнае, што ўсе яго выданні ў спецсхові не трапілі. Напэўна, няёмка было цапаць — як-нікак нацыянальная бібліяграфія. Да таго ж наклад — 300 асобнікаў — рабіў іх бібліяграфічная рэд-кацыя ўжо на момант выхаду з друку.

ЗАТРЫМАЕМСЯ на «Летапісе. Ч. Ш». У прадмове А.Сянкевіча адразу адзначаецца «тая акалічнасць, што па-за межамі БССР кніжная прадукцыя на беларускай мове значна прывалоюе, і толькі пачынаючы з 1923—24 гг. БССР займае асноўнае месца па выданні беларускай кніжкі». (У 1917—1923 гг. у РСФСР, БССР і СССР выйшла 95 выданняў на беларускай мове, за межамі і ў час акупацыі — 247). Тлумачыцца гэта «наліччам грамадзянскай вайны і акупацыямі» і, такім чынам, хоць таго аўтар ці не — усюсна

прызнаюцца лепшыя варункі, якія былі для друкаванага беларускага слова пад кайзерам Вільгельмам, чымся пад бальшавікамі.

1927 год. Разгар беларусізацыі. Яе пракамуністычны характар вынікае з наступнага тэксту прадмовы: «Розніцца тая літаратура, што выдавалася ў межах БССР, ад пазамежнай і па сваім ідэалагічным змесце. Гэта пераважна пралетарская, класавая-вытрыманая літаратура. Тым часам як па-за межамі сярод кніжнай прадукцыі мы спатыкаем і праваслаўныя маліцвеннікі, і хадэцкія літанні ксяндза Станкевіча, і разважанні аб «дэмакратычнай, незалежнай» Беларусі».

Ідэалагізаванасць прадмовы на аб'ектыўнасці зместу і структуры паказніка, дзякуй Богу, не адбылася. Матэрыялы ў ім за кожны год згрупаваны па двух падраздзелах: выданні БССР і СССР, замежныя. Прычым, у адрозненне ад савецкіх бібліяграфічных дапаможнікаў афіцыйнай, «марксіска-ленінскай» літаратура наперадзе не стаіць: пераклады твораў і Маркса, і Лібкнехта падаюцца ў строгім алфавіце. Сярод месца, дзе друкаваліся кнігі, — Беласток, Берлін, Вільня, Гародня, Кіеў, Коўна, Масква, Менск, Нясвіж, Смаленск і г.д. Ну, а пра самі кніжкі ўжо і не кажу. Імёны іх аўтараў і назвы выклікаюць адно свяшчэннае трапятанне. Каб не быць галаслоўным, прывяду толькі невялікі спісчак:

1917 год — Лёсік Я. *Аўтаномія Беларусі*. Менск: выд-не «Вольнае Беларускае»; *Меморыя прадстаўнікоў Беларусі на III-й Канферэнцыі народаў* (Падаў і на беларускую мову пераклаў Бр.Эпімаха-Шыпіла). Менск: выд-не «Вольнае Беларускае»;

1918 год — *Карта Беларускай Народнай Рэспублікі*. Менск: выд-не Беларускага культурна-просветнага т-ва «Бацькаўшчына». (Паштова піскулька);

1919 год — Доўнар-Запольскі М.В. *Асновы дзяржаўнасці Беларусі*. Гародня: выд-не Міністэрства Беларускай Спраў; *Міністэрства Беларускай Спраў за 10 месяцаў існавання*. 1.XII.-1918 — 1.X. 1919: Кароткі нарыс. Коўна: Выд-ва імя Ф.Скарыны;

1920 год — А.Ж. *Беларуская сацыял-дэмакратычная партыя, яе мэты і заданні*; Папулярны выклад праграмы. Менск: Беларускае Календар на 1921 год. Склаў Пётра Станкевіч. Вільня: Беларускае Выдавецкае Т-ва; *Устава і праграма Хрысціянскай Дэмакратычнай Злучнасці беларусаў*. Менск (на лацінцы);

1921 год — Ігнатюскі У. *Кароткі нарыс нацыянальна-культурнага адраджэння Беларусі*. (Лекцыі, чытаныя для студэнтаў Менскага педагагічнага інстытута ў г.Яраслаўлі ў 1917—1918 року). Менск: Дзяржаўнае Выд-ва Беларусі; Навіна А. *Плыводныя ідэі Беларускае літаратуры*. Вільня: выд-не «Нашае Думкі»;

1922 год — Аляхновіч Францішак. *Птушка ішчасця*. П'еса ў 3 акты са спевамі і танцамі. Вільня: выд-не Беларускага музы-кальна-драматычнага гуртка; Цвікевіч А. *Погляд П.Бяссонава на беларускую справу*. Адбітка з «Беларускага Сцягу». Коўна.

1923 год — Заходняя Беларусь. *Зборнік грамадскае мыслі, навукі, літаратуры, мастацтва Зах. Беларусі*. Кніжка 1. Вільня: выд-не Беларускага выдавецкага т-ва; Бядуля З. *Вера, панічына і воля ў беларускіх народных казках і песнях*. Менск: Беларускае каапер.-выдавецкае таварыства «Савецкая Беларусь».

А якую каштоўнасць маюць зараз двух (і болей)-моўныя лексічныя і галіновыя тэрміналагічныя слоўнікі! Незрусіфікаваныя, выдадзеныя да рэфармы беларускага правапісу ў 1933 годзе, гэта: Гарэцкі М. і Г. *Руска-беларускі слоўнік* (Смаленск, 1918); Гарэцкі М. *Невялікі беларуска-маскоўскі слоўнік* (Вільня, 1919); *Дуж-Душэўскі К., Ластоўскі В. Слоўнік геаметрычных і трыганаметрычных тэрмінаў і сказаў*. (Расійска-беларускі і беларуска-расійскі) (Коўна, 1923); Байкоў М., Гарэцкі М. *Практычны расійска-беларускі слоўнік* (Менск, 1924); Верас З. *Беларуска-польска-расейска-лацінскі батанічны слоўнік* (Вільня, 1924); Ластоўскі В. *Расійска-крыўскі (беларускі) слоўнік* (Коўна, 1924)

Улічаны ў «Летапісе» і беларускія выданні вайсковай тэматыкі, пра якія нехта А.Самахваляў у 1923 годзе пісаў «Савецкая Беларусь» ад 24 кастрычніка: «...выданне вайсковых падручнікаў на беларускай мове. Праўду кажучы, яны ёсць і бягуча дзе-нідзе па кутках Беларусі, але гэта спадчына вечнай памяці «Беларускае вайсковае камісіі». Гэта нават цэлая вайсковая бібліятэка. Але ні па духу, ні па зместу яна нам не падыходзіць. Можна скарыстаць толькі яе тэрміналогію». Сапраўды, «Беларуская вайсковая камісія», створаная ў час польскай акупацыі, выпускала цэлую серыю «Вайсковая бібліятэка. Службовыя падручнікі», у тым ліку: *Зніч. Вайсковая стылістыка* (Менск, 1919); *Восемтыднёвая праграма вышэйшай рэкрута пяхоты* (Лодзь, 1920); *Падарунак беларускаму жаўнеру* (Менск, 1920); *Пяхота. Часць 1. Фармальныя муштра. Часць II. Школа*

бою (Лодзь, 1920); *Стрэльба французскае пяхоты*. Мод. 1907—1915. М-16 (Менск, 1920) і інш. Выдаваліся вайсковыя дапаможнікі і для беларускіх частак Літоўскай чыннай арміі, да прыкладу: *Каманды па беларускаму* (Браслаў; выд-не Беларускай асобнай кампаніі, друк. «Варта Бацькаўшчыны», 1920); *Родныя песні*. Літоўская чынная армія выд-не «Варты Бацькаўшчыны», 1920).

«Летапіс. Ч. IV» ахапляе перыяд чыннага друк на беларускай мове за час дарэвалюцыйны і да 1926 года ўключна. Тут таксама асобную цікавасць уяўляюць выданні замежныя і часоў акупацыі, якія ў прадмове Я.Ліманоўскага (беларускі пісьменнік і навуковец, пасля вайны жыў у ЗША) дыферэнцуюцца «па двух галоўных напрамках: рэвалюцыйны, рабоча-сялянскі і паланіфіцкі-дэфензыйны, дробнабуржуазна-кулацкі».

Але лаяльнасць Савецкай улады да нацыянальнай бібліяграфіі хутка скончылася. З 1925 года «Летапісы Беларускага Друку» выходзіць рэгулярна (спачатку раз у два месяцы, потым штомесячна). Толькі дарэчным будзе шукаць у іх поўны збор па беларусазнаўстве. Праўда, некалькі гадоў з нумара ў нумар друкаваліся абвесткі, што «апрача рэгістрацыі ўсіх твораў друку, якія выходзіць у межах БССР, у «Летапісе» будзе змяшчацца, як спецыяльны дадатак, агульная бягучая бібліяграфія па беларусазнаўстве (кнігі і артыкулы), незалежна ад месца выхаду выдання», што рыхтуецца да друку «Бібліяграфія беларусазнаўства. 1917—1927 гг.» Апошняя так і не выйшла, калі не лічыць распачатую Інбелкультам серыю «Матэрыялы беларускай бібліяграфіі» (у сістэматычных разрэзах). Не рэгістравалася замежная «беларусаведа» і ў бягучых выпусках «Летапісу» (былі, праўда, і выключэнні). Звукалася, звужалася кола хоць нейкага квалага плюралізму і ўрэшце зышло на нішто. А «Летапісы» засталіся... быццам надмагільныя помнікі вольнаму друку.

Яшчэ факт. Вядома, што шмат якія афіцыйныя дакументы і працы дзеячаў БНР выпускаліся, дзеля палітычна-дзяржаўных мэт, раўналежна на некалькіх мовах: беларускай, рускай, польскай, нямецкай, французскай, англійскай. Беларускамоўныя варыянты ў «Летапіс. Ч. III», як мы ведаем, увайшлі. А вось у «Сшытку 2» (выданні на рускай, польскай, яўрэйскай мовах), выдадзеным у 1969 годзе (матэрыял да яго, сабраны ў 20-я гады, не быў надрукаваны і заставаўся ў картатэцы), іх рускамоўныя аналагаў, па зразумелых прычынах, няма.

Гэта пра кніжкі. Тое было і з перыядыкай. Калі выдадзены ў 1927 годзе «Летапіс. Ч. IV» утрымліваў 141 назву часопісаў і газет за 1917—1926 гады (за межамі БССР і ў часы акупацыі), то ў паказніку «Беларускі перыядычны друк. 1917—1927» (Менск, 1929) распісаны толькі два выданні часоў акупацыі: менскія «Вольная Беларусь» (рэд. Я.Лёсік) і «Рунь Беларускае літаратуры і мастацтва» (рэд. Я.Луцкевіч). Астатняе — бэзрэсэрскае перыядыка. У выпуску за 1933 год знойдзецца, напрыклад, наступныя газеты: «За бальшавіцкіх тэмпы свінагадоўлі» (Орша), «За бальшавіцкую свінагадоўлю» (Барысаў), «За сацыялістычную свінагадоўлю» (Полоцк), «За ўзорную свінагадоўлю» (Полоцк), «На фронце сацыялістычнай свінагадоўлі» (Менск). З нагоды трэба тут сказаць, што бальшавіцкія свідны краіну так і не накармілі, бо, як вядома, у тым жа трыццаці трэцім разыграўся ў СССР страшэнны голод.

АБАГУЛЬНЯЮЧЫ, зазначу наступнае. Каб літаратура са спецсхові найхутчэй знайшла свайго чытача, яна павінна не ляжаць мёртвым грузам у бібліятэчных шафах, а актыўна прапагандавацца. Выставы ў буйных бібліятэках маюць усё ж абмежаванае кола выкарыстання патэнцыяльнымі абанентамі. Таму, бяспрэчна, першыя бесцэнзурныя «Летапісы Беларускага друку» з'яўляюцца неацэннымі дапаможнікамі пры росшуку літаратуры для ўсіх, хто хоча ведаць аб'ектыўную гісторыю беларускага нацыянальнага руху пачатку XX стагоддзя. Трэба было б неадкладна перавыдаць іх масавым накладам.

Патрэбна таксама шырэй выкарыстоўваць кнігагандлёвыя і краіназнаўчыя бібліяграфічныя выданні беларускай дыяспары за аўтарствам М.Панькова, М.Вакара, А.Ружанец-Ружанцова, В. і З.Кіпеляў, Я.Запрудніка і іншых.

Адначасова мэтазгодна паскорыць укладанне новага рэтрэспектыва (у тых жа храналагічных рамках) паказніка, ці, лепш — зводнага каталога (у такім разе пазначаецца, у якіх установах літаратура захоўваецца), бо значныя праблемы ў «Летапісах», на жаль, ёсць. Гэта будзе сапраўды *Мартыралог закатаваных кніг*.

А на будучыню жадаюць верыць, што нідзе і ніколі беларуская кніга за іраміі болей не апынецца.

ЛАСТАЎКА
ПРЫЛЯЦЕЛА
ЗІМОЮ

Яшчэ напрыканцы 50-х на Берасцейшчыне была зроблена спроба выдання ўласнага абласнога грамадска-палітычнага і літаратурна-мастацкага альманаха. Аднак з прычыны многіх абставін выйшаў толькі адзін яго нумар.

Апошнім часам на розных узроўнях вялася гаворка пра неабходнасць узнаўлення гэтага выдання з крыху іншымі якасцямі, якія б адпавядалі запатрабаваным часу, бо вобласць багатая сваімі гістарычнымі і літаратурнымі традыцыямі. Тым больш, што ёсць і ўласная прыстойная паліграфічная база.

Нарэшце ў канцы мінулага года выйшаў з густам аформлены гісторыка-краязнаўчы і літаратурны зборнік «Берасцейскія карані».

Напачатку падаецца крыху статыстычных звестак пра вобласць (на жаль, не заўжды аптымістычных). Так, натуральны прырост насельніцтва за апошнія 40 гадоў знізіўся на 80%, на 46% зменшылася нараджальнасць.

Трывожная тэндэнцыя, што і кажаць. Пра сённяшні дзень і перспектывы развіцця эканомікі разважаюць прамыслоўцы, аграрнікі, журналісты.

«Памяткі нашай мінуўшчыны» ў храналагічнай паслядоўнасці прасочваюць асноўныя векі гістарычнага і культурнага жыцця Берасцейшчыны ад X да пачатку XX века.

Багаты край і на самабытных мастакоў. Зборнік прадстаўляе двух з іх — жывапісца Лявона Дубуша, схільнага пераважна да мяккіх акварэляў, і фотамайстра Уладзіміра Якавенку, якога найбольш прывабліваюць рамантычныя пейзажы і псіхалагічныя партрэты.

Мовазнаўцы В. Емельяновіч і У. Барысюк знаёмяць з паходжаннем асобных назваў, каларытнымі прыказкамі і прымаўкамі, што бытуюць на Палессі.

Асобны, найбольш багаты раздзел, — літаратурны. І гэта натуральна. Пра актыўнасць творчага жыцця на Берасцейшчыне сведчыць хоць бы той факт, што толькі за апошнія тры гады колькасць членаў абласной філіі Саюза пісьменнікаў Беларусі амаль падавоілася.

Аб мастацкіх традыцыях, нялёгкіх шляхах нашага духоўнага і культурнага нацыянальнага адраджэння разважае Уладзімір Калеснік у гутарцы з літаратуразнаўцам Г. Пранавічам.

Шырока прадстаўлены ў зборніку паэзія, проза, драматургія. Пры гэтым укладальнікі (галоўны рэдактар Аляксандр Каско) імкнуліся ўключыць творы, найбольш характэрныя для творчых індывідуальнасцей аўтараў.

Розныя імёны прадстаўлены ў кнізе, розныя індывідуальнасці. Сабраныя разам, яны сведчаць аб багатым берасцейскай зямлі на таленты, якія арганічна ўліваюцца ў беларускую літаратуру, надаючы ёй шматграннасць і непаўторнасць.

Праўда, не абыйшлося без пэўных выдаткаў, імкнення ісці за звычным стэрэатыпам. Так, сённяшні ўзровень развіцця прамысловасці вобласці параўноўваецца з 1940-мі годамі, калі Берасцейшчына ўвайшла ў склад БССР (памятаецца, у часы ССР усе дасягненні параўноўвалі з 1913-м). Думаецца, празмерна ружовымі фарбамі маюцца дасягненні вобласці ў розных галінах вытворчасці, бо якія яны сёння — бачна, пэўна, усім.

Мяркуецца, што «Берасцейскія карані» і надалей будуць радаваць змястоўнасцю і рэгулярнасцю выданняў. А для гэтага кіраўніцтва вобласці разам з філіяй Саюза пісьменнікаў усур'ёз падумваюць аб стварэнні ўласнага выдавецтва.

І. КАЛЯНКОВІЧ
г. Брэст

ГАВАРЫЛА
ЗБАЛЕЛАЕ
СЭРЦА...

«Гэта вельмі таленавітыя людзі, і для мяне гэтыя выступленні «афганцаў» сталіся вялікім урокам, я быў узрушаны іхнімі спевамі», — сказаў на гала-канцэрце пераможцаў Міжнароднага конкурсу-фестывалю песні «Афганістан баліць у майм сэрцы» кампазітар А.Елісөөнкаў. Тут выступалі і старшыня журы кампазітар І.Луцанок, і пісьменнік «афганец» М.Чаргінец, і міністр культуры і друку А.Бутэвіч, удзельнічалі «зоркі» беларускай эстрады і інш. Да гэтага канцэрта прайшло тры конкурсныя туры, у якіх вызначыліся лепшыя выканаўцы. Гран-пры атрымаў Вадзім Дарашэнка з Брэста, лаўрэатамі сталі спявакі з Магілёва, Наваполацка, Клецка, Мінска, некаторых вайсковых гарнізонаў рэспублікі. Фестывальны гала-канцэрт закончыўся прэм'ерай песні І.Луцанка на верш М.Ясеня «Калі не будзе грамадзянскай вайны».

П.ГАРДЗІЕНКА

Паэзія

Гэта добра, што купалінка ды вяснянка, баладны казацкі спеў просяцца ў класічны санет. І пазычнай воляй, памкненнем спалучыць дзве стыхіі шукаюцца новыя сцяжынкi да актывізацыі вобраза, да мелодыка-рытмічнага ўзрушэння і абнаўлення радка.

Вусная народная творчасць, назапасіўшы праз стагоддзі неацэнныя скарбы духоўнай энергіі, была, ёсць і будзе крыніцай, адкуль не замоўлена ды і спадчынна, небам накіравана чэрпаць прафесійнаму мастаку. Тут і вызначэнне арыенціраў душы, тут і школа мудрасці і майстэрства. Звычайна пазычнае слова, зарыентаванае да прастаты выказвання, чамусьці адразу спалучаец з фальклорнай традыцыяй. А ўспомнім хітраспляценні асацыяцый у народных загадках, — ды тут жа яны дадуць фору самым вышталцёным вышукам пазычных мадэрністаў!..

Усім — і кожнаму — ёсць падставы пашукаць апірышча ў тым, што створана геніем народа.

Добрай удачы і гэтым старонкам Валянціны Аколавай, шчырага чытацкага суперажывання і разумення!

Васіль ЗУЁНАК

Валянціна АКОЛАВА

СЛУЧАНСКІЯ
САНЕТЫ

ВОСЕНЬ ЖОЎТАЯ ДА НІТКІ
ТЧЭ ВЯКІ НА ГРУДЗЕ

Восень жоўтая да ніткі тчэ вякі
на грудзе.
Толькі раз адзіны, лодцы,
можна жытку жыці.
Мець случанскую радзіну і ў святая
і ў будзень.
Не на тое свеціць сонца —
цені каб цяніці.

Не на тое цвітуць ружы —
росы каб расіці.
Для любові мяне маці гадавала ў лодзі.
Не на тое словы ў песні —
вусны каб вусніці.
Восень жоўтая да ніткі тчэ вякі
на грудзе.

Для любові мяне маці гадавала ў лодзі.
Толькі раз адзіны, лодцы,
можна жытку жыці.
Мець случанскую радзіну і ў святая,
і ў будзень.
Не на тое спее жыта —
каб зямлю зямліці.

Для любові мяне маці гадавала ў лодзі.
Восень жоўтая да ніткі тчэ вякі
на грудзе.

ПРЫЛАСКАЛІ ХЛОПЦА
З ЧУЖОЙ СТАРАНЫ

Далёка радзіма. Роду не відаць.
Прыласкалі хлопца з чужой стараны.
Будзе край дунайскі ваяра чакаць, —
Вось з якой навіны дзень той навіны.

Нізка ў травах сонца. Блізка —
ноч і сны.
Будзе ўплач матуля сына ўспамінаць.
Краем стэну, краем цвітуць палыны.
Будзе да галубкі голуб прылятаць.

Будзе галубіца — голуба кахаць.
Прыласкалі хлопца з чужой стараны.
За далёкай даллю мора не відаць, —
Казак і радзімы на ўвесь свет адны.

Ад капыт да грывы — масцо:
конь з вясны.
Вось з якой навіны дзень той навіны.

СУМ ПА ЗДРАДНІЦЫ,
КРАСНАЙ ДЗЕВІЦЫ...

Сум па здрадніцы, краснай дзевіцы,
Не гукай, святло, ружай на далонь.

Сонца схіліцца к ценям дзе-вя-ці...
Пераскача грак праз вясны агонь.

Не гукай лобоў, памяць не палонь...
— Як расінаю мора мераці,
Ланцугом каваць неба ў абалонь,
Як без кораня садзіць дзе-раў-цы,

Перасохлае зерне: се-я-ці,
Раз-званіць званы ў царскі перазвон,
Як ад зор адняць зоры Вечнасці,
Ссаладзіць палын, разбасіць гармонь,

Песняй кланяцца жалым дзевіцы, —
Сум па здрадніцы, краснай дзе-ві-цы...

І НЕ ЕЎ БЫ, І НЕ ПІЎ БЫ,
КАБ ЛЮБІЎ...

За ўвесь грэшны свет і вялікі —
не судзі...
І не еў бы, і не піў бы, каб любіў.
Чорны бровы — не ў размовы, як адзін.
Май у стэпе: палыны ўсе разбудзіў.

Я ніводнай з тваёй ласкі не забуду.
Звугалельна боль-крыўды: астудзіў.
І не еў бы, і не піў бы, каб любіў.
Чорны бровы не ў размовы — як адзін.

За ўвесь грэшны свет і вялікі —
не судзі...
Я ніводнай з тваёй ласкі не забуду.
Звугалельна боль-крыўды: астудзіў.
І не еў бы, і не піў бы, каб любіў.

Чорны бровы не ў размовы — як адзін.
За ўвесь грэшны свет і вялікі —
не судзі.

КАРЧМАРУ СТАРОМУ
ВЕК ЗМАЛОДЗІЎ СЭРЦА...

Карчмару старому век змалодзіў сэрца.
Не да сну ў каляды, кожнай дзеўцы —
рады.
Смеху — многа спеху, жартам —
мала перца.
Што ж цяпер казаці? Што ж цяпер —
парады?
Вось такое дзіва, вась такія — праўды.
Карчмару старому — ноч каротка ў
сенцах.
Пацвяляцца спрытам халасцяцкім рады.
Грыміць громам сэрца, дрыжкікі
ў каленцах:

Як пусціла карань сохлеа паленца.
Як зімой хто поле ледзяныя грады.
Як рассыпаў зоркі маладзік з акенца, —
Вось такое дзіва, вась такія — праўды.

Куды вецер вее — туды голле гнецца.
Карчмару старому век змалодзіў сэрца.

ЗОРКАМІ ПРАЗ ЦЕНЬ
ВОБЛІК ТВОЙ РАСЦЕ

Зоркамі праз цень воблік твой расце.
Між якіх лодзей, дзе ты сёння, дзе?
Век — пакарацеў, мудрасці схапеў.
Зімна зноў вадзе, а цябе — нідзе.

Боль адсірацеў, памяць сум прадзе.
Смех чуваць гасцей. Час —
як грамацей.
На слязы судзе: сведак — анідзе.
Лебядой густой маладосць цвіце.

Век пакарацеў. Мудрасці схапеў.
Боль адхаладзеў. А цябе — нідзе.
Зоркамі праз цень воблік твой расце.
Між якіх лодзей, дзе ты сёння, дзе?

Час — як грамацей. Смех чуваць
гасцей.
Зоркамі праз цень — воблік твой расце.

ЦЕНЯМІ Ў ЦЕНІ —
НОЧ ПА СЦЯНЕ

Ценямі ў цені — ноч па сцяне.
Лягу як спаці — цяжка ўздыхаю.
На тваё — выйшла, на маё — не.
Тую, што ўведаў — болей не знаю.

Тую, што ўкняжыў — не адгукаю.
Радасць адыдзе. Боль адміне.
Голас каханкі ў хоры шукаю.
Плача, як каня, раница ў сне.

Ценямі ў цені — ноч па сцяне.
Тую, што ўведаў — болей не знаю.
Радасць адыдзе. Боль адміне.
Тую, што ўгневіў, не адгукаю.

На тваё — выйшла, на маё — не.
Ценямі ў цені — ноч па сцяне.

САМ БОГ ТОЕ ЗНАЕ,
КАГО ХТО КАХАЕ...

Сам бог тое знае, каго — хто вяртае.
— Будзь, мілы, здаровы. Такія знай
словы.

Каго хто кахае, сам бог тое знае.
Стары сум адвеку, нярадасна — новы.

Насечаны дровы. Счарнелыя бровы.
Пра лёс кожны дбае, ля воч май трымае.
Дарогі — разлогі. Трывогі — абновы.
Сам бог тое знае, каго — хто кахае.

Сам бог тое знае: хто і як забывае.
— Будзь, мілы, здаровы! Такія знай
словы.

Сам бог тое знае: каго — хто вяртае.
Счарнелыя бровы. Трывогі — абновы.

Сам бог тое знае: чый боль прамінае.
Зязюля кувае: Сто вёснаў гукае...

СІНІЯ ВАЛОШКІ
АДСІНЕЛІ Ў ЖЫЦЕ

Сінія валонкі адсінелі ў жыцце.
— Позна, лобы, позна. Зоркі
свеціць — розна.
Богам не бажыце. Грэхам не грашыце.
Напаслед каханню не глядзіце слёзна.

На душы — парожна. І ў крыві —
марозна.
Судом не судзіце. Смехам
не смяшыце.
Вечар вербалозны. Туманам — нагрозна.
На калінах спелых восень не тушыце.

Пра бяду чужую клятвы не кажыце.
Зоркі свеціць — розна. Позна, лобы,
позна.

Сінія валонкі адсінелі ў жыцце.
Вечар вербалозны. Туманам — нагрозна.

— Позна, лобы, позна. Зоркі
свеціць — розна.
На душы — парожна. І ў крыві —
марозна.

СМЕХ ЧУЖЫ, ЯК ДЫМ,
ЗВЕЕЦА Ў ПЯСОК...

Смех чужы, як дым, звеецца ў пясок...
Сем раз не сядзі не ў сваім сядле.
Звонкі галасок. Вечар праз лясок.
А ў малойца, знаць, бедна на сталае.

Што з чужых кішэнь дастае талер.
Белы каўнярок. Жоўты пясок.
А ў малойца, знаць, памяць —

на вузле,
Што глядзіць сем раз непраўдзіва
ўбок.

Смех чужы, як дым, звеецца ў пясок.
А ў малойца, знаць, коней — не стае.
Што найшоў з вачэй босам праз лясок,
І згубіў лобоў, раздарыў талер.

Смех чужы, як дым, звеецца ў пясок.
Знік казак з вачэй праз густы лясок.

АД ВАРОТАЎ —
ПРАЗ МОСЦІЧАК...

Ад варотаў — праз мосцічак:
Ад лазы да арэшныны:
Адходзіў мой госцічак,
Малады, непагрэшаны.

Сам сабою насмешаны,
Казачок, з кіпець — росцічак.
Зоркі ўсе з ім — разгледжаны,
Вішні ўсе з ім — без костачы.

Ад варотаў — праз мосцічак,
Добрым словам ўспешаны,
Адходзіў мой госцічак,
Сам сабою насмешаны:

Казачок, з кінець — росцічак.
Сямікізем — той госцічак!

ЗА ЯРЫЦАЙ, ЗА ПШАНИЦАЙ

За ярыцай, за пшаніцай —
Случы матчынай выток,
Там — вясной не наталіцца,
Там — азёрны капыток.

Жыгга спеліць васілёк,
Звонка цінкае сініца,
Зоры зораць вугалёк.
Там — гара стаіць гарыцай;

Там хацеў казак жаніцца,
Заснаваць сямейны ўток,
Шчасця ўдасць наталіцца,
Збудаваць хаціну ў толк.

Там хацеў казак жаніцца —
За ярыцай, за пшаніцай.

ВЕЧАР ВОСЕНІ — ДАЎГІ...

Месяц звострыць два рагі...
Расчужэлы да міласці.
Вечар восені — даўгі.
Жаль, шкада той маладосці,

Што згасціла ў воўчы госці,
Мой няродна-дарагі,
Раздалёкі да былосці,
Судзяць грэшнікаў багі.

Боль — сцяжэлы ад тугі,
Разгарчэлы да гаркоці,
Мой няродна-дарагі,
Раздалёкі да былосці.

Вечар восені — даўгі.
Месяц звострыць два рагі.

А ШТО ГЭТА ЗА СЛУЧАНКА — ЛЮБЛЮ І ЛЮБІЎ?

А што гэта за саколе,
што без крыл ляціць?
А што гэтакі за месяц —
зоркі запаліць?
А што гэта за квет вішні —
як званы: звніць?
А што гэта за случанка —
люблю і любіў?

А што гэта за лёд першы —
сам сябе разбіў?
А што гэта за каліна —
чырванна гарыць?
А што гэта за случанка —
забыць не забыў?
А што гэта за саколе,
што без крыл ляціць?

А што гэтка за памяць —
ранаю шчыміць?
А што гэта за случанка —
люблю і любіў?
А што гэта за саколе,
што без крыл ляціць?
А што гэта за лёд першы —
сам сябе разбіў?

А што гэтакі за Слуцк —
праз вякі
глядзіць?
А што гэткае за жыццё —
не ў міласці жыць?

ЦІ КАНЯ НЕ МЕЎ, ЦІ ДАРОГ НЕ ЗНАЎ?

Ці каня не меў, ці дарог не знаў,
Што зара — не ўстала?
Ці без воч глядзеў, ці не так кахаў,
Што любоў — прапала?

Ці вады не піў, ці слёз не сушыў,
Што адрокся бога?
Ці ў падман сабе, ці ў разлад душы,
Што любоў — астрогам?

Ці сяброў не меў, ці ў пустыні жыў,
Што ад долі — бегам?
Ці святло ўчарніў, ці ноч адбаліў,
Што любоў — астрогам?

Што на цень — слязьмі?
Што на дол — грудзьмі?
Што з бядот — сямі.

Проза

РОДНАЯ ХАТА

Пра гэта я некалькі разоў збіраўся напісаць, але не мог падабраць слоў. Яны крыўдай залякліся на сэрцы і не хацелі класціся на паперу.

Хату, дзе я вырас, прыгадваю тут, у горадзе, часта, як самае дарагое, што засталася ў маім жыцці.

Маленькая, гарбаценькая, як матчына доля, яна стаіць у маёй роднай Астраханцы і старымі, сляпымі вокнамі ўзіраецца ў шлях, нібы чакае, што вась-вось на ім пакажацца з касою на плячы сам гаспадар, мой бацька. Прыйдзе з пакосу, павесіць пад страху касу, ступіць на ганак, зачэрпне карцом з вядра вады, вып'е, каб наталіць смагу, і прысядзе на прызбу адпачыць, прыхінуўшыся спінаю да сцяны роднай хаты.

Яна, здаецца мне, і цяпер глядзіць сваімі замурзанымі акенцамі ў канец вуліцы, калі,

роднай зямлі і хаце, дзе нарадзіўся і вырас. І, каб набрацца натхнення, я зноў і зноў вяртаўся на родны парог.

І раптам памерлі бацька і маці, брат Міхась. Хата асірацела, засталася адна. Яна, пакінутая назаўсёды гаспадарамі, яшчэ больш стулілася, пастарэла, абамшэла. І зусім аслепла ад гора. Але цямнянымі шыбамі, нібы бельямі, усё яшчэ ўзіралася ў белы свет, і, здавалася мне, штодня чакала мяне. І я не вытрымліваў, кожнае лета ездзіў на спатканне з роднай хатай.

Так было і летась. Прыехаў і ўзрадаваўся, калі ў сельсавеце, не заходзячы ў хату, даведаўся, што вярнулася з горада мая пляменніца Зіна, прывезла адтуль з сабою нейкага Алега. І маладая сям'я пачала жыць у нашай пакінутай асірацелай хаце. У трохсценку. Некалі я дапамог пляменніцы паступіць у інстытут. І васьмь цяпер, ужо ў замужжы, яна перавялася на завочны факультэт, прыехала дамоў, каб у роднай школе вучыць дзетак.

Узрадаваўся, што ўсё ж не абязлюдзела

Мікола КАПЫЛОВІЧ

АБРАЗКІ

выгнаўшы да сонца ў чаргу карову, маці вернецца на парог, пачне тупаць каля печы, варыць нам, дзецям, сніданне.

Яна ж, пэўна, памятае, як некалі мы — Лёна, Роза, я, Міша, браты і сёстры — на досвітку спяшаліся ў лес па грыбы. І да снідання вярталіся ў двор радасныя, што на нашых грыбовішчах ніхто не пахадзіў, не пабраў баравікі. І васьмь цяпер яны ўсе ляжаць у кашалях, маладыя і цупкія. А бацька, схіліўшыся над кашалямі, выкладае іх на шырокую лаву і ўсё прыгаворвае:

— От жа ладных параслявікаў налыгалі!.. Тугія, маладаватая... І смуглявыя, нібы цыганяты.

— Старайцеся, дзеткі, пакуль растуць, — казала маці. — Грошай заробіце, каб купіць кніжкі і сшыткі.

Пасля вайны, калі жылі нішчыма і голадна, адна была ў нас надзея на баравікі. Высушаных у печы і нанізанных на ніткі іх можна было здаць у лаўку, купіць хлеба. Або за вырчаныя грошы агораць чуні ці ватоўку, каб было ў чым зімою выйсці на вуліцу. Бо хадзілі мы тады ў лапцях і латунах.

Зімою родная хата неахвотна выпускала мяне, малага, з цяпла на люты мароз, калі я на саматужках вёз ажно ў Петрыкаў — за пятнаццаць кіламетраў — прадаваць на кірмаш саламяныя кулі, каб потым за выгандлявання капейкі купіць солі. А позна ўвечары цямняным мігценнем святла, што палісквала ў вокнах, радасна сустракала мяне, змучанага і адубелага на марозе, абдымала пяшчотным цяплом, калі я перакульваўся цераз парог, і доўга адагравала на печы... А я, прытуліўшыся тварам да цёлага коміна, плакаў ад радасці, што не замёрз і не заблудзіўся ў лесе, што зноў у роднай хаце...

Часта ў зімовую сцюжу хата не грэла, рабілася халоднай — на дрывоці не было ні паленца дроў. І я з меншым братам, Міхасём, запрагаліся ў саматужкі і каціліся па снезе ў лес секчы дровы, каб не змерзнуць у хаце. І аднойчы нас звабіў у лесе аднавокі ляснік Шляга, вывернуў насечаныя паленцы ў снег, патрушчыў саматужкі... У тую зіму мы ледзь не акалелі ў сваёй хаце. Давялося, каб сагрэцца, разбіраць на дровы плот.

Пасля хата пабольшала, перагарадзілася на дзве палавіны — бацька, вярнуўшыся з Поўначы, прыляпіў да яе трохсценак, каб нам, дзецям, было вальней. А мы з братам Міхасём у гэты час садзілі за глухою сцяною сад. Выкопалі ў лесе дзяткі, прышчэплівалі іх, даглядалі. І не заўважылі, як праз гады з нашых яблынь, ігруш і сліў кожную восень пачало звешвацца, нібы плячэнік цыбулі, галлё з садавіны.

Асабліва нецярпліва чакала мяне на канікулы родная хата, калі стаў студзентам. На спатканне са мною яна ўлетку прыхарошвалася кветкамі ў гародчыку, новымі фіранкамі ў вокнах.

І перш чым ступіць на родны парог, я нізка схіляў перад ёй галаву, заходзіў у дзверы і доўга кружыў па падлозе, прагна ўзіраўся ва ўсё роднае, да драбніц знаёмага і блізкага з дзяцінства: лаву паўз сцяну, скрыню ў куче, картачкі на сцяне, прысадзістую і ўтульную печ, на якой мы некалі грэліся ўсёй вялікай сям'ёй. Хадзіў і дакранаўся да ўсяго гэтага рукою, нібы не верыў, што зноў у дома.

Нібы маці роднага сына, клікала мяне да сябе родная хата і потым, калі я пачаў пісаць творы. І не адзін з іх быў задуманы і нарадзіўся тут, на сваім селішчы. Пісаў пра тое, як фашысты палілі нашу Астраханку, стралялі ў людзей, што ўцякалі ў лес, пісаў пра пасляваенныя галодныя гады, пра нішчыміцу, слёзы і пот, якімі тут змочаны кожная градка агароду, кожны загон сотак і лапкі поплаву ў канцы іх. Пісаў, каб хоць на паперы пакінуць памяць аб

наша родная хата, папоўнілася роднымі галасамі. Ажыла і ачулася ад самоты і сіратлівага здранцвення, нібы выратавалася ад смерці.

І васьмь я на парозе хаты. З хваляваннем і шчымым смуткам гляджу на стол, два табурызты, скрыню і два ложка. Горыччу апякло маё сэрца — гэта было ўсё тое багацце, якое бацька і маці нажылі за ўсе гады свайго гаралашнага жыцця, працуючы ў калгасе і саўгасе. Але, падумалася мне, усё ж яны былі багатымі людзьмі. Багатымі на шчырыя сэрцы і добрыя спагадлівыя душы. І гэтае багацце не забралі з сабою ў магілу, а пакінулі ў спадчыну нам, сваім дзецям, якіх жыццё параскідала па белым свеце.

У хаце было цёмна і сыра. І холадна ў гэты дажджлівы і хмарны дзень. Трэба, зразумеў я, каб хоць трохі павяла жывым цёплым духам, запаліць у грубцы, якую некалі склаў з бацькам. Выйшаў на двор, наклаў на руку бярэмак бацькавых дроў, вярнуўся ў хату, укінуў у грубку некалькі паленцаў. Потым пад іх падсунаў сухіх трэсак і запаліў агонь. Загуло полымя. Я сеў на табурэт, пачаў глядзець, як абкручваю, абдымаў дровы агонь, весела траптаўся, выгінаўся, лізаў у грубцы цэглу. І не знаходзячы там у цеснаце сабе ўжо месца, чырвонымі струменямі пачаў ліцца ў комін. На сэрцы ў мяне адтала, палагднела — нібы бачыў перад сабою нешта свайскае і роднае з дзяцінства.

І раптам нехта ззду, за маёю спінаю, адчыніў дзверы. Я азірнуўся — на парозе стаяў малады вузкалобы чалавек і касавурыста глядзеў на мяне.

Падняўся з табурэта і хацеў падаць яму руку, каб пазнаёміцца, але хлопец апырэдзіў мяне:

— Алег я... Жыву цераз сенцы... Ты здесь, когды прыехал, не наводзі свае парадкі, — пачаў адрозу ён з парога. — Відзіш, ужо і грубку запалілі... Кірпікі расколется... твою маць! І дрова маі жокош... Счас я цябя з дома выброшу, хрэн моржовый!

Пачуўшы такое, спярша я не паверыў сваім вушам, а потым, калі дайшло, анямеў і змярцвеў, быццам нехта схпіў мяне рукою за сэрца і пачаў моцна сціскаць яго ў пальцах. У грудзях стала млосна. І столь, і вокны, і сенцы хіснуліся, пачалі некуды сплываць у цемне. Замест іх перад вачыма пачалі мітусіцца і разыходзіцца хвалямі жоўтыя кругі. Перахапіла дыханне, падагнуліся ногі і я, каб не зваліцца на падлогу, прыхінуўся плячом да грубкі.

— Я... я... нічога... Мне... нічога не трэба... — ледзь памятаючы сябе, са стогнам прамармытаў я. — Я ж не супраць... Жывіце на здароўе. Я нават рады гэтаму.

Па маім збылым твары хлопец зразумеў, што мне стала кепска, і, каб даканаць мяне, яшчэ раз паўтарыў:

— Чобы знаў, хрэн старой, што я здесь хазяін!

— А пераначаваць у роднай хаце можна? — няўцямна вырвалася ў мяне.

— Одну толькі ноч. Заўтра чобы укатілся отсюда х... мацеры!

Усю ноч я не заплюшчыў вачэй, варочаўся з боку на бок на бацькавым ложку. А раніцай, калі назаўсёды пакідаў родную хату, з дзвярэй трохценкі чуў моцны, з прывістам, храп.

Гэта спаў вузкалобы Алег.

ПАРАСЯТКА

Жыве Матруна ў канцы мястэчка. Яна — суседка майго сябра. Жыве адна. Хатка маленькая, прысадзістая, з замшэлым дахам. І гарбатая, як і сама гаспадыня. Яе адразу пасля

вайны сыны, тады яшчэ хлапчукі, з тонкіх бярунцаў скідалі. Плот гнілы, пахілены, вароты растушчаны. На двары замест дроў — галлё, якое старая нацгала на сабе з лесу.

Сыноў у яе трое. Усе ў горадзе жывуць. Письмы не пішуць, адведаць Матруну не адведваюць. Раней, калі яна была пры здароўі, трымала карову, свіней і курэй, прыязджалі да маці, а цяпер — не. Так і жыве адна. Пенсія невялікая, перабіваецца з хлеба на квас.

Матруна апошні год не распускала свае «зайчыкі», збірала іх, каб купіць на кірмашы параса.

Паехала ў Маладзечна і, нарэшце, купіла. І нібы адразу паздавала — не магла ад радасці знайсці сабе месца ні ў хаце ні на двары.

Прыбегла суседка Прося.

— Прывезла? — яшчэ з варот пацікавілася яна.

— А як жа! Ужо ў хляве чмыша... Такое маленькае, пацешнае! Ну як малое дзіця. І рахманенькае!

Матруна ўсмінулася. На маршчыністым сухенькім твары заблішчэлі блакітныя вочкі. І нават яе падрэная куртка, якая засталася ад малодшага сына, нібы зрабілася навейшай.

— А паглядзець можна? — шптам, нібы баялася патрывожыць жывую істоту, спытала яна. — Не бойся, не сурочу.

— А я і не боюся. Ведаю, што ў цябе вочы добрыя, — таксама ціха азвалася Матруна.

І яны крадком, на дыбачках, каб не напалохаць параса, пайшлі да хлявчука, адчынілі вароты.

Маленькі ружовы вепручок, нібы дзіця, якое толькі што адарвалі ад матчыных грудзей, стаяў на беленькіх капыціках і, убачыўшы ў варотках святло, радасна віснуў. Ён паспрабаваў было ступіць насустрач Матруне і Просе, але заблытаўся ў саломе і паваліўся набок.

— Які прыгажунчык! — не магла надзівіцца Прося на параса. — Чыценькі, дагледжаны. Ну, як лялька! І гладзенькі. І як ты такога выбрала на кірмашы?

— Доўга там тупала, але выбрала, — пахвалілася старай. — Бачу, дзед сядзіць у капелюшы... А каля яго ног ляжыць і варушыцца, нібы жывы, мех. «Мо парасятка прадаецца?» — пытаюся. «Усе ўжо прадаў, — адказвае. — Толькі адно засталася». І разгарнуў мяшок.

Зірнула я на парасятка, пацанавалася — дорага прасіць. Дай, думаю, яшчэ па кірмашы паблытаюся, можа таннейшага парсочка надбягаю. І, верыць, толькі ступіла крок ад таго дзеда — парсочок як завішчыць, хоць вушы затыкай. Гэта ён так плакаў, мяне да сябе клікаў...

Спынілася, яшчэ раз на свінчо паглядзела: і ножкі роўныя, і вушкі тырчком стаяць, і галоўнае — хвосцік кручочкам. Ну, думаю, гэта мой. І не цанавалася ўжо з дзедам. Купіла...

— Пашанцавала табе, Моця. Добранькае купіла параса, — пахваліла суседку Прося. — А есці прасіць?

— Яшчэ які Верашчыць з раніцы. Я яго пойлац цёплым адлоўваю. Мучным. З соскі. — Яна выняла з кішні і паказала суседцы бутэльку. — Вось гэтым.

Нагнулася і тыкнула соску ў лычык парасяткі. Яно прагна схпілася за соску, пачало яе смактаць са смакам, павільваць ад асалоды хвосцікам — вушачкай.

— Год буду яго карміць і даглядаць, каб вялікі і гладкі вырас парсюк. Каб багата сала і мяса на ім нарасло. А потым напішу сынам: прыязджайце калоць. Ці прыедуць? Як ты думаеш?

— О-го! — выгнула Прося. — На крыльях прыляцяць! Усё мяса і сала ў сумкі ўтопчуць. Табе толькі застануцца вушкі ды ножкі. І хвосцік у прыдатак...

— Ну і няхай. Няхай!.. А я зноў парасятка куплю. І буду гадаваць, каб зноў сыноў на сала прыманіць... Бачыць каля сябе іх вельмі ж хочацца...

— О-го! — выгнула Прося. — На крыльях прыляцяць! Усё мяса і сала ў сумкі ўтопчуць. Табе толькі застануцца вушкі ды ножкі. І хвосцік у прыдатак...

— Ну і няхай. Няхай!.. А я зноў парасятка куплю. І буду гадаваць, каб зноў сыноў на сала прыманіць... Бачыць каля сябе іх вельмі ж хочацца...

АКНО Ў НАЛЕДЗІ

Памятаю, бацька і маці пайшлі да суседзяў. У іх памерла дачка. Хата гэтых людзей пазірала цераз вуліцу на наш двор слэпаватым, нібы зацягнутым бальмом, акенцам. Я, малы, залез тады з нагамі на лаву, узіраўся ў цемне, намацаў позіркам тое вакенца і доўга не зводзіў вачэй з жаўтлявай плямы святла, што ледзь працаджвалася праз зашэрхля ад наледзі шыбы. З маёй дзіцячай душы ніяк не выходзіла, што ў хаце праз вуліцу ляжыць мёртва дзяўчынка. Гэтае акенца прыцгвала і не адпускала мяне, нібы хацела сказаць пра нейкую неспапаную тайну. Смерць для мяне тады нічога не азначала, была звычайным словам.

У гэты ж марозны дзень, гадоў пяць пасля, настаўніца паведала нам, вучням, што ў бальніцы памёр наш аднакласнік і мы ўсім класам павіны пайсці з ім развітацца. Мы купка ўціснуліся ў хату, дзе паўз сцяну сядзелі ў чорным бабугі, а на стала стаяла труна, абцярушаная папяровымі кветкамі і апавітая дзеразою. Я глядзеў на нябожчыка, як на жывога свайго сябра, і не даваў веры, што ён памёр. Галашніне яго маці не зварухнула ў маёй душы ні спачування, ні спагады: гора гэтай ачарнай ад бяды жанчыны аніяк не кранула мяне. «Крывіначка мая, сэрцайка маё, сыноч мой даражынькі! — ўбілася маці. Калі потым ступаў за труною, нічога не адчуваў, акрамя цямянай журбы і нуды. І нават тады, калі

(Працяг на стар. 10)

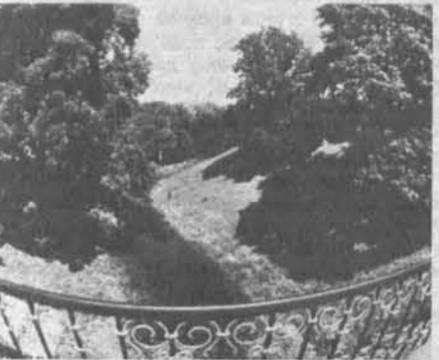
ТУТ
АЖЫЛА
МІНУЎШЧЫНА

Замкавы комплекс патанае ў ценю стогадовых дрэў.

Закончылася рэканструкцыя унікальнага паркава-замкавага комплексу ў Нясвіжы. Гэтыя работы расцягнуліся на дзесяць гадоў. І вось цяпер знакаміты замак Радзівілаў з яго цудоўным паркам, векавымі дрэвамі, найчыстэйшымі сажалкамі, лужкамі, чыгуннымі ліццямі агароджы, алеямі, скульптурамі і помнікамі паўстаў у поўнай красе такім, як сто гадоў назад. Заіхацеўшы прыгажосцю, ажыла даўніна.

Нясвіж з яго старажытнымі помнікамі — касцёлам, гарадской ратушай, замкам Радзівілаў і паркам — горадскі гістарычны рэліквія беларусаў. Тут у 1562 годзе Сымон Будны надрукаваў на беларускай мове свой «Катэхізіс», тут вучыліся вялікія паэты Уладзіслаў Сыракомля і Якуб Колас, пісьменнік Кузьма Чорны.

Адзін з куткоў старадаўняга парку Радзівілаў.

Шануюць, ашчаджаюць гісторыю і прыгажосць Нясвіжа сучаснікі. Сведчанне таму — карпатлівая праца энтузіястаў і спецыялістаў, якія год за годам, у гэты цяжкі час, паслядоўна працавалі над аднаўленнем гістарычнага паркава-замкавага комплексу на радасць нам і будучым пакаленням.

Раман КАБЯК,
БЕЛІНФАРМ

Памнік паэту Уладзіславу Сыракомлі, устаноўлены ў парку. Фота айтар

МАГІЛЁЎ. НЕ ПАРЫЖ...

ВЫГЛЯД З ВАКНА ГАЛОЎНАГА МАСТАКА

Трэці год пасярод Магілёва на вуліцы Першамайскай стаяць руіны абласнога драматычнага тэатра. Вокны ў вокны — будынак Дома палітасветы, дзе цяпер месціцца й працуе магілёўская труппа. З трэцяга паверху, з кабинета галоўнага мастака тэатра Марка Волахава, раскурочаная часам ды будаўнікі архітэктурная каштоўнасць выглядае не дужа вабна. Можна сказаць — жудліва...

— А ўсярэдзіне! — Марк Мікалаевіч, апырэд-жаваючы ўсе пытанні, распавядае сам. — Першае, што зрабілі будаўнікі-рэстаўратары — разрабавалі тэатр. Усё, што можна было ўкрасці, акрамя столі (столь бетонная, ёй рады не дасі), — пакралі... Свой святы абавязак — зберагчы старое — яны не выканалі. Цудоўныя каваныя кратаванні з балконаў зняў я сам. І схваў. Час ад часу заходжу ды правяраю, ці ўсё на месцы. А рэстаўратары яшчэ летась раскідалі дах і не прыкрылі будынак — паркет, вядома, неўзабаве загінуў. Сцены набрынялі. Будынак жа мог... проста паваліцца! Я сам і на дах лазіў, дапамагаў дзіркі забіваць... Дах, дарчы, будзем рабіць бляшаны, бляха ўжо назапашана. Але сапраўдных спецыялістаў, каб хоць яе хораша прыладзіць, бракуе. Як і спецыялістаў зрабіць усё іншае. Дамовіліся калісьці з Масквою, з Сафіяй — не выстачыла грошай. Калі б жа тры мільёны шэсцьсот тысяч па колішніх перабудовачных цэнах знайшліся, дык балгары нам ужо даўно ўсё б зрабілі, — за тых ж грошы мы б яшчэ размыліся на італьянскае ды венгерскае сцэнічнае абсталяванне! Год таму ўжо ўсё б здалі пад ключ, — сам кошт раўняўся... васьмістам цыс-тэрнам з мазутамі.. А цяпер будоўля-рэстаўрацыя падыходзіць да мільярда, а тэатр у якім стане? Скупы, як вядома, плаціць двойчы. Самае ж непрыемнае — гэта наведваць планёркі будаўнікоў (імі кіруе трэст N 17 «Лаўсанбуда»), якія разб'ягаюцца з аб'екта на выперадкі з пацукамі. Варта было сказаць пра гэта па мясцовым Магілёўскім тэлебачанні, і яны на мяне моцна пакрыўдзіліся. Яны крыўдзяцца й дагэтуль, а будоўля ледзь ліпнец, цягнецца, як сырое гарыць, дык сапраўднага гаспадара ў яе, як высвятляецца, няма! З пастаянным ды зацікаўленым — толькі назіральнікі, я ды архітэктар Наташа, жонка магілёўскага архітэктара Кузняцова, — хлопец, не вытрымаўшы блуканняў па пакутах з праектамі рэстаўрацыі тэатра, атрымаў інфаркт, хлопец не стала ў трыццаць шэсць гадоў... А рэстаўратары па-ранейшаму збіраюцца на свае планёркі, і

такога «тэатра», я вас запэўніваю, нідзе больш не ўбачыце. Планёрку вядзе кіраўнік трэста. Дзе вымовы, угаворы, запалохае, просіць, звяртаецца да сумлення. Падначалення адпаведна рэагуюць і даюць самыя моцныя словы, што вось ужо да наступнае планёркі!.. Наступная планёрка — яшчэ адна рэпетыцыя...
З рэстаўратарамі бяда. Я мяркую, што нашым, не вельмі дасведчаным, не дужа спрактыкаваным, даручаць далікатную справу з тэатрам ніяк няможна было. Між тым ім аддадзена ўся глядацкая частка, дзе перадусім вымагаюць пільнай увагі акустычныя вокны. У мяне некалькі разоў спыталіся ўжо, маўляў, нашошта ў зале гэтка незразумелая аздоба, замінае! І я сабе зацяміў: людзі сярод рэстаўратараў тэатра, па большыні сваёй, выпадковыя. Яны ж у свой час рэстаўравалі сучасны Палац культуры (а гэта не тое, што архітэктурную каштоўнасць — стары тэатр!), — я ўбачыў, як не ўмеюць замацаваць капітэль; як вучацца, працуючы. Тое, што яны робяць у тэатры, часам нагадвае дзеянні варвараў. Ад няўмення. Ад неразумнасці...
Колішні міністр культуры, спадар Міхневіч, сказаў неж, што Магілёў — не Парыж, і Магілёўскі тэатр трэба ладзіць... як прасцей. Архітэктар Кузняцоў прыдумаў тады, як лацвей: усе службы тэатра разам з брудным дваром, заргувашчаным дэкарацыямі, пойдуць пад зямлю. Цяпер за тэатрам — катаван. Пад гэты самы праект. На чатыры метры ў глыбіню зямлі залезем, а ўгару — таксама на чатыры метры падымемся. Праўда, дзевяццацца гораду ахвяраваць маленькім тэатральным паркам, — менавіта на ягоным месцы стане чатырохпавярховы адміністрацыйны будынак. Адмыслова пераменіцца і сцэна, — сцэна, якая мае адметны, адзіны ў сваім родзе партал, — з авалам наверх. Рэч у тым, што раней усю вышыню сцэны ніяк няможна было скарыстаць і таму я аддаваў перавагу афармленню, якое б адкрывала сцэнічную глыбіню. Цяпер мы, арыентуючыся на законы сцэны, падымем яе вышэй, каласнікі — да восемнаццаці метраў, а з рабочых пакойчыкаў паабпал сцэны зробім,

нарэшце, сапраўдныя сцэнічныя кішні...
Заўсёды мы жылі і цяжка, і небяспечна. Дастаткова згадаць наступствы ад таго, што тэатр быў складзены з няяснага цэгла; падчас сезоннай непагадзі сценкі набрынялі вільгацю і электраправодка пагражала пакарам. Пры гэтым архітэктар Пётр Камбураў сто гадоў таму цудоўна ведаў сваю справу: тэатр пабудаваны быў вельмі хораша! І... не вельмі. Фундамент пад сцэнаю праз сто гадоў асеў на паўметра. Сама сцэна ўжо вісела ў паветры: як своечасова тэатр зачыніўся на рэстаўрацыю! Дадам, што ўсе земляныя работы ўжо зроблены. Фундамент сцэны замацаваны выдатным хітраправодным бетоном (ён здатны сам па сабе пашырацца, займаючы пусткі). Цяпер даводзіцца да ладу тое, што месціцца над фундаментам...
А сам тэатр пакуль — у ДOME палітасветы. Усе падкрэслена спачываюць. Адзіны, хто ставіцца да нас памяркоўна і дзелавіта — старшыня аблвыканкома спадар Грынёў. Вядома ж: каб атрымаць наш сённяшні будынак, мы муслі ладзіць цэлую дэманстрацыю, абышлі ўвесь стары горад! А цяпер і вакол старога тэатральнага будынка, і вакол Дома палітасветы ўсё круціцца ціхмяныя спраўныя людзі, калі не скажаць прасцей — дзялкі. І я ўжо вельмі баюся, што падчас рэстаўрацыі наш стары будынак упаў ім у вока: як бы там не зафундавалі казіно са стрыптызам... Цяпер і не заўважыш, як апынешся збоку прыпёку...
Коротка — пра новы будынак, дзе мусім часова атайбавацца. Сцэна ў ім, вядома, рабілася не для акцёраў. Глыбіня — шэсць метраў, вышыня — сем, пад'ёмнікаў няма, штанкеты, я б сказаў, для сімвалічнага карыстання... Ну як тут рабіць структуру або атмасферу спектакля? Балазе, я чалавек абазнаны. Але, да прыкладу, не магу рады даць асвятленню, яго трэба хоць бы наблізіць да тэатральнага, а гэта — выдаткі. Ды яны, відаць, неабходныя. Як і невялікая дапамога архітэктараў, бо, як на мой багаты жыццёвы досвед, у нетэатральных выгоды (або — у тэатральных невыгоды, як трапіць) мы ўлезлі надоўга. І — сталічныя б удзелу ў нашых справах. Сталічных бы спецыялістаў... Магілёў жа. Не Парыж...
Запісала Жана ЛАШКЕВІЧ
з Магілёў

АБРАЗКІ

(Пачатак на стар.9)

мёрзлыя глыбкі зямлі пасыпаліся на вечка труны і жудасна зноў загаласіла маці нябожчыка, я застаўся спакойным. Мароз запінаў дыханне, наскрозь праймаў холад, і я з палёгкай уздыгнуў, калі труну засыпалі зямлёй і настаў час разыходзіцца па хатах. Маленькі грудок зямлі зажаўцеў сярод блакітных сумэтаў снегу; на вечаровым небе чорным похмаркам насіліся і дзерлі горлы сваім хрыплым карканнем вароны, патрывожаныя людскім гуртам.

Калі я вярнуўся дамоў, у хаце нікога не было. Я доўга кружыў па падлозе, адчуваючы ў сабе незразумелую самоту. Праз вокны ў хату напоўз вечаровы змрок, але я не запальваў лямпы, усё хадзіў і хадзіў па хаце. І раптам, быццам у сліпучым святле, у маіх вачах уваскрэсла, узнікла тое даўняе, маўклівае і цямянае акно ў наледзі. Глыбокі падсвядомы страх варушыўся ў маёй душы, сціснуў сэрца і ўсяго мяне ахапіла нейкае здранцвела-пранізлівае шкадаванне самога сябе. Дагэтуль не ўсведамляючы сваім дзіцячым розумам, што некалі таксама памру, цяпер я адчуў гэта ўсёй сваёй сутнасцю і пачаў перажываць тую даўнюю смерць дзяўчынкі як сваю. Мяне працяў халодны жах, душу ахапіла адчуванне сваёй бездапаможнасці і безбароннасці перад смерцю. Нават думкі пра тое, што памру я толькі тады, калі буду стары і нікому непатрэбны, не магі суняць ува мне страх. І я зусім разгубіўся. Душа мая яшчэ ўпарцілася, не хацела прызнаваць смерць, але з яе дна ўжо падымалася няўцешны і нягройны смутак: я памру. На мяне напусціўся нейкі чад. Думка пра смерць ні на хвіліну не пакідала мяне ні днём, ні ноччу, гняла і мучыла. Для ўсіх я быццам не змяніўся, заставаўся такім, якім і быў: выседжваў у школе ўрок, вяртаўся дамоў, зноў браўся за падручнікі. Рабіў гэта нібы ў сне. І не звяртаў цяпер увагі на бацькоў і настаўнікаў, жыў сам-насам са сваім смуткам і горам. Узіраўся і ўслухоўваўся ў людзей і ніяк не мог зразумець, чаму яны жартуюць, спяваюць і смяюцца, ведаючы, што памруць. Асабліва жахліва і страшна мне было ноччу. Я ляжаў з расплюшчанымі вачыма і мяне зноў і зноў апаноўвалі неадступныя думкі пра смерць і вечны змрок. Усё навокал для мяне перастала існаваць, я згубіўся ў нейкім густым тумане і не мог ніяк з яго вылытацца. І раптам я ўбачыў сябе вачыма свайго сябра, які нядаўна памёр, і паступова пачаў ачуньваць ад жахлівага страху. Ён з кожным днём некуды сплываў з душы, пакінуўшы тугу...
Я даўно ўжо дарослы, нават стары чалавек.

Бачыў на сваім вяку не адну смерць — бацькоў, сяброў, знаёмых і незнаёмых людзей. Непазбежнасць смерці больш не ўзрушвае, не палохае мяне. Усяму павінен быць канец. Жыццё — таксама. Але акно ў наледзі ўсё яшчэ свеціць мне з дзяцінства зашэрхля-жаўтлявай плямай, а часам успыхвае пранізлівым сліпучым бляскам, і я заціхаю сярод звыклых будзённых клопатаў, быццам спыняюся на парозе вялікай тайны.

НАСТАЎНІК

Калі я прыехаў у сваю вёску і выйшаў з аўтобуса, першым чалавекам, якога я ўбачыў на прыпынку, быў мой былы настаўнік Антон Пятровіч. Ён стаяў каля плота з кульбаю у руцэ і не зводзіў вачэй з вокан аўтобуса: некага чакаў. І калі аўтобус рушыў далей, Пятровіч ступіў да мяне і працягнуў сваю кволю і вузенькую, нібы дзіцячую, далонь:
— Надоўга, Фаміч?
— На цэлы месяц, — павітаўся і адказаў я.
— Уволю пахаджу па родных сцэжках.
— Добра, што Бацькаўшчыну не забываеш. Птушкі вунь з выраю на родныя гнёзды ляцяць, а чалавеку дык і подаўна сваё селішча трэба адведваць.
— Чакалі каго?
— Жонку.
— Адкуль?
— З Мінска. Дачка пасля інстытута выйшла ў Мінску замуж за банкіра. Ён сабе катэдж там пад горадам абдухаў. У тры паверхі. І забраў маю жонку. Цешу, значыцца... Каб той палац даглядала. На наймічку, бач, грошай пашкадаваў.
— Дык няхай бы і вас...
— О-го, хіба ён дурны — калеку да сябе браць? Памру там, а зячо — клопат. Вялікія грошы на хаўтуры выкладвай. Лепш я лягу вунь там... — І паказаў кульбаю на ўзгорак, дзе шапцелі над крыжамі асіны і бярозы. — Сельсавет, думаю, пару дошак на труну адшкадуе...

У нашу школу адразу пасля вайны ён прыехаў у шынялі і з мяшком за плячыма, у якім, акрамя салдацкай коўдры і падручніка па гісторыі старажытнага свету, нічога не было. У клас, памятаю, ён увайшоў, праціснуўся некай бокам, і ўсе мы адразу пачулі парыванне пратэза, убачылі калічкі рудой шпіцы на твары: правая рука ў яго не гуляла, а леваю, зразумелі мы, гісторык не налаўчыўся галіцца. Цяпер, калі мінула столькі гадоў, ужо цяжка сказаць, чым ён нам адразу спадабаўся. Ці не сваёй добразычлівацю, вясёлымі вачыма і справядлівай патрабавальнасцю. Відаць, і гэты: Але ўсё ж — нейкай раскаванасцю і свабодай. Ён не заўсёды прытрымліваўся тэмы ўрокаў, расказаў нам шмат цікавага і невядомага з гісторыі старажытных народаў, якога не вычытаеш у падручніках: пра арбалеты, стрэлы,

войны. Гэтак жа цікава і радасна было нам, калі Антон Пятровіч прыходзіў у клас з картамі, паказваў на іх, дзе існавалі таямнічыя старажытныя дзяржавы, апавядаў пра рымскіх імператараў і алімпійскіх багоў.
І вось цяпер ссохлы, нібы струп, зусім ужо стары ён пазіркавае на мяне з-пад саламянага капелюша і нешта зячэ хоча сказаць.
І, нарэшце, абзываецца:
— Можна, Фаміч, зазірнеш да мяне? Паглядзіш, як я жыву.
Грэх было адмаўляцца ад запрашэння настаўніка, перад якім я адчуваў нейкую віну і ранейшую, яшчэ вучнёўскую няквалітасць. І мы падаліся ў бок яго хаты. Кульбаючы, прыпадаючы на пратэз, ён марудна ступаў па вуліцы, часта спыняўся, аддыхваўся, нібы рабіў нейкую цяжкую работу.
У хаце было бедна і пуста: голыя сцены, на якіх віселі пучкі засушаных зёлак, ложка, стол, картачкі на прасценку між вокан, скасачаная шафа з кнігамі.
— Тэлевізар і халадзільнік жонка з дачкою забралі ў Мінск, — сарамліва азваўся ён, заўважыўшы ў маіх вачах здзіўленне. — Дываны таксама. Бо дома я амаль не жыву... Больш у бальніцах.
Я выніў з сакважка пляшку і паставіў на стол.
— Гарэлку я даўно ўжо не п'ю. П'ю вунь тое, — паказаў ён на падаконнік, дзе стаялі і ляжалі аптэчныя бутэлечкі і таблеткі. — Усю пенсію забіраюць гэтыя лекі. Імі і кармлюся і лячуся. Прасіўся быў, каб мяне забралі ў інтэрнат інвалідаў вайны, але не дапрасіўся. Месца, кажучь, няма. Вось і чакаю дома смерць. Сваё я аджыў. А калі падумаю, дык і не жыў як чалавек. Толькі мучыўся. То ў акапах, то ў шпіталях. Ды і пасля вайны было не соладка. Расказаў вам, вучням, пра старажытны рабаўласніцкі лад, пра прыгон, а ён быў на вачах, за акном школы. У нашым калгасе. А цяпер наступіў ужо новы лад... Рабаўніцкі. Рабуюць усіх: і малых, і старых...
Я слухаў тужлівы голас настаўніка і ўсё пазіркаваў на пахоўную ад часу картачку, што вісела на сцяне. На ёй Антон Пятровіч быў маладым, у ваенным адзенні.
— Гэта пасля шпітэля зняўся. Пад Масквою мяне параніла і кантузіла. Кінуўся было з гранатаю на нямецкі танк... Выбухам тады мяне аглушыла і ўбок адкінула. Цэлых пяць месяцаў нічога не чуў...
— Ну, а цяпер кінуліся б пад гусеніцы нямецкага танка? — вырвалася ў мяне.
— Кінуўся б, — хрыпла адказаў настаўнік.
— Толькі, гэтым разам, без супрацьтанкавай гранаты...
Я зірнуў у твар Антона Пятровіча — у ягоных вачах стаялі слёзы.

Прэм'еры

Дазволю сабе нагадаць чытачу (і — тэатру) адну даволі збітую фармулёўку на конт таго, што ж робіць з рэчаіснасцю, узнаўляючы яе, мастацтва. У прыватнасці, сцэна. Дык вось, здавён даўна лічылася, што яно раскрывае і паказвае нам недасягалыя для нас у звычайных буднях крыніцы чалавечага задавальнення. Задавальнення высокага пачуцця і ганебнай пажадлівасці. Якраз мастацтва, дарэчы, і вызначае тое «ганебнае», бо «ніводны вінаваты ў чым-небудзь перад самім сабою і перад людзьмі чалавек не бывае апраўданым вердыктам свайго ўласнага сэрца». Скажаўшы так, славуці Дзцім Юнію Ювенал дадае: «І ў гэтым — найпершая кара для яго», бо вышэйшы маральны закон не прымае пад увагу нават вельмі вынаходлівае самаапраўданне асобай уласных учынкаў, паводзін і наогул — сябе.

Даруйце за доўгі ўступ да таго першага пытання, якое хочацца задаць тэатру, які

можна прамовіць «Я цябе кахаю» так, што глядзельная зала скаланецца ад жаху, бо пачуе пагарду ў вонкава ласкавых словах. Гэта прэрагатыва, паўтару яшчэ раз, драматычнай сцэны, дзе п'есу «Кароль бавіцца...» можна было б паставіць як вобразнае выкрыццё самога рамяства блазна, рамяства, якое робіць чалавека пачварай і духоўным злчынцам, здатным здэклівым смехам заганаць у цемру роспачы тых, хто робіцца ахвярамі караля-гульцы.

У оперным жа тэатры рэжысура, натхнёная жаданнем абавязкова панаваму «перачытаць» музычную партытуру, вымушана спрачацца не толькі са словам, а і з музыкай. Якім чынам? Ноты ж ты не пералішаш; адваротны сэнс таму, пра што яны пяюць і што славяць (або, наадварот, ганяць), не навязваць. Таму Ю. Аляксандраў касцюмам і грывам Рыгалета ўсяляк падкрэслівае блазенскае ў гэтым персанажы, блазенскае — як роднаснае пачварнаму. У паводзінах героя і ягоных хаўруснікаў ёсць намаганні паказаць Рыгалета

і атрымліваецца прыкры разнабой у музычных акцэнтах і ў вонкавых паводзінах акцёра-спявака.

Не, не скажу, быццам гэты разнабой надта парушае ўспрыманне спектакля. Рацыянальна ты яшчэ як бы спрачаешся з Ю. Аляксандравым, у думках абвясгаеш ягоную трактоўку вобраза героя оперы. Затое эмацыянальна нас бярэ ў палон непадуладная паставачным свавольствам м у з ы к а. А яна жыве і пераліваецца ўсімі адценнямі пачуццяў, што складаюць усё ж трагедыю блазна. Высокую трагедыю.

У спектаклі, пастаўленым Ю. Аляксандравым, мноства маляўнічых мізансцен і вынаходліва размеркаваных у адзінай дэкарацыйнай канструкцыі эпізодаў. Сцэнограф спектакля Л. Ганчарова і мастак па касцюмах Э. Грыгарук знайшлі надзвычай гарманічнае па каларыце і па форме «адзенне» ўсёй сцэны і кожнага з выканаўцаў сольных партый і ў хоры, выказалі вытанчаны густ. Ім вельмі памагае дакладнае вызначэнне свет-

рона (у першай дзеі оперы). Рэжысёр Ю. Аляксандраў, адмовіўшыся ад мышка, у якім забойца хаваў забітую Джыльду, пабудаваў і сапраўды надзвычай выразны і хваляючы эпізод, так бы мовіць, прывіднага «адыходу Джыльды» ў іншы свет, з цудоўнай замагільнай лірычнай арыяй герайні. На прэм'еры яе партыю спявала чулая да тонкіх нюансаў музычнай характарыстыкі Н. Касценка.

Радуюць у новай пастаўцы «Рыгалета» на нашай опернай сцэне сапраўдныя знаходкі-перлы. Спектаклю апладзіруеш. Асабліва моцна б'юць у ладкі меламаны дырыжор А. Анісімаў; аркестр у яго і спявае, і плача, і трыумфуе, уліваючы ў нас прасветлены настрой суперажывання. У поўным суладдзі з ім гучыць вакал. А вось да рэжысуры ўзнікаюць прэтэнзіі. Ці не трапляе яна пад уплыў таго «духу часу», тае «моды», калі лічыцца важным «выкрываць» і клеймаваць ганьбай чалавека за кожную хібу ці памылку, за ілюзіі і захапленні, за натуральныя парыванні і за фатальнае памкненне? А музыка ж не выносіць прысуду і не робіць выраку, яна спявае і спевам раскрывае пэўны стан чалавечай душы, пачуццёвы рух, плынь адчування...

Вядома, кампазітар у гэтым свеце выяўляе свае сімпатыі і антыпатыі. І асабістыя, і грамадзянскія. Ды што казаць, Д. Вердзі мілаваць таго ж герцага Мантуанскага не збіраўся. А савецкі тэатр зрабіў звычай з усёй сілай вульгарнай сацыялогіі выстаўляць Рыгалета ледзь не рэвалюцыйным ісціўцам за ўсіх пакрыўджаных і прыніжаных «разбэшчанымі арыстакратамі». Адгалоскі тае вульгарызацыі адчуваюцца, як ні дзіўна, і ў трактоўцы оперы рэжысёрам Ю. Аляксандравым. Толькі ён яшчэ і галоўнага героя «перавёў» у лагер гвалтаўнікоў. Ну, а герцаг дык той даведзены сваёй саладжавай прыгажосцю, манерай паводзін у асяроддзі прывідворнай камарылі, нават касцюмамі і парывком да адназначнага сімвалу: распуснік ён, легкадумны валацуга — і годзе!

А музыка спявае «не толькі» пра гэта. У ёй адчуваецца яшчэ нешта, мабыць, не менш выразнае.

Герцаг нібы і сапраўды то спакушае, то гвалціць прыгожых маладых жанчын. А паслухайце музыку каханна, што гучыць у аркестры і ў голасе самога герцага Мантуанскага: гэта ж гімн шчыраму захапленню. Герой у арэале такой музыкі можа выглядаць нават пазтам каханна. Нездарма ж Джыльда пасля «граху» і злых падказаў бацькі ўсё-такі не адчувае аніякай крыўды на «спакусніка». Мо ён і яе далучыў да характава пачуццёвай радасці жыцця. Але, грэх, ён і ёсць грэх, ды не толькі ж «грэх» — прыгоды лаўцоў асалоды і ўцехі класічнага дон Гуана або не менш легендарнага Казановы! Прынамсі, мастацтва не абавязана выносіць ім прысуд з сацыялагічным прысмакам. Гэта правінцыйна.

Калі рэжысёр, напрыклад, ставіць у поўны рост над Маддаленай герцага і потым прымушае іх, праўда, у паўцёмры... аддавацца любоўным уцехам, гэта ўжо нешта накітал, прабачце, «тушонкі з шампанскім». Бо ў музыцы вядомы апошні акт «Рыгалета» зноў жа славіць з трагедычнай сілай каханне як неспрэчнае і жыццёвае пачуццё. І хоць Маддалена амаль пад прымусам брата сустракае на тайным начным рандэву герцага, музыка яе сэрца выдае ўрушаную радасць жанчыны ад сустрэчы з непаўторна прыгожым перажываннем. У музыцы... А на сцэне цудоўная спявачка Н. Руднева гэтак апрагнута і трымаецца з той бесцэрымонасцю, што мяжуе з пошласцю, быццам перад намі спрактыкаваная юрлівая спакусніца.

Мабыць, рэжысура дэманстрацыйнага «нагляднага» распуства спрабуе пераканаць Джыльду (і нас, слухачоў і глядачоў) у заганнасці большасці людзей. У музыцы славутага квартэта апошняй дзеі оперы, аднак, гучыць нешта іншае. Бо нават тут Джыльда зноў пераконваецца ў характаве жывога пачуцця, хай сабе і грэшнага, паводле святош і прыстойнага абывацеля, але ж... але ж... І ахвяруе сабой дэяла любові!

У музыцы ўсё па-жыццёваму складана, пераблытана і неадназначна. Блазан — і ён жа чулы да жывога пачуцця чалавек. Спакушаная прыгажуню дзяўчына — і яна ж захопленая характавом сустрэчы з мільям рыцарам. Змоўшыцца, паненка-прасячка, пераўтвараецца ў велічна закаханую і гатовую нават на злчынства жанчыну... І калі абстрагуешся ад сцэны вокам, тую складаюць жывога жыцця ты ч у е ш. Кінеш вока на падмосткі — перад табой стракатая гісторыя прыгод помслівага гарбуна, якога сама прырода пазбавіла тых натуральных радасцей...

Я — з ліку дылетантаў у музыцы. Магчыма, у мяне няма і права выказаць уголас меркаванні пра новую пастаўку «Рыгалета» на беларускай сцэне (раней гэтую оперу ставілі ў нас у розныя гады рэжысёры П. Златагораў, Б. Мардзвінаў, Ю. Ужанцаў, С. Сільніцкі). Ды спектакль, пастаўлены сёлета Ю. Аляксандравым, дае царуе воля дырыжора А. Анісімава, абуджае надта гарачыя ўражанні. Супярэчлівыя — і тыя, што радуюць, і тыя, што засмучаюць. Выказваю некаторыя з іх толькі як аматар. На правах сталага наведвальніка опернага.

Барыс БУР'ЯН

Фота С. ЛАБАНДЗІЕЎСКАГА

ТРАГЕДЫЯ БЛАЗНА? ЦІ — ВЫКРЫЦЦЁ ПАЧВАРНАГА ДУХУ?

ПЫТАННІ ДЫЛЕТАНТА З ГЛЯДЗЕЛЬНАЙ ЗАЛЫ

сёння ставіць на сваіх падмостках знакамітую оперу Д. Вердзі «Рыгалета». Пытанне такое: а ці адчувае гэты пакрыўджаны прыродай (ён гарбун з маленства) і лёсам (яму выпадае быць блазнам пры двары герцага) чалавек задавальненне ад сваіх учынкаў? Яму ж даводзіцца пацяшаць свайго суверэна і ягоных гасцей клінамі і крыўднымі жартамі з прыніжаных і падманутых, абдураных і пакараных. Каб герцагу Мантуанскаму было веселей забавляцца, спакушаючы прыгожых ды маладых, якіх выкрадаюць для яго з-пад апекі нават досыць шляхетных бацькоў.

Зразумела, я пачынаю пераказваць усім добра вядомы сюжэт. Сапраўды, Рыгалета насміхаецца і жартуе з графа Мантэрона, здэкуюцца з бацькі згвалтаванай герцагам дзяўчыны...

Прыслухоўваешся да музыкі і вакальных рулад Рыгалета ў гэты момант, адчуваеш, што кампазітар не спяшаецца разам з графам асуджаць блазна. Праклён у ягоны адрас з боку Мантэрона нібы «не зусім» падзяляецца Д. Вердзі.

Чаму? Ёсць у гэтага прыдворнага блазна свая тайна. І ён ганарыцца ёю, бо яна робіць яго вышэйшым за гэтых вяльможаў, якія падлашчваюцца да герцага і займаюцца ў хаўрусе з ім раздуранай распустай, пакуль самі не трапляюць у пастку. Тая «пастка» для Рыгалета — смешная. Вось ён і забавляе герцага, смеючыся... Бо сам надзейна хавае і аберагае ад небяспекі сваю родную дачку Джыльду. (У драме В. Гюго «Кароль бавіцца...» блазан Трыбуле кажа: «У дзікага ваўка і то нараджаецца ваўчанё, і ў мяне магла дачушка нарадзіцца...»). Якое гэта вялікае задавальненне: ведаць і адчуваць, быццам з табою таго, што здарылася з графам Мантэрона, ніколі не здарыцца. У цябе ёсць цнатлівая і прыгожая дачка, як дарунак Бога! Хай ты гарбун і блазан, хай твая прафесія, тваё рамяство — пацяшаць гэтых багатых гуляк ды гультаёў, адно толькі ўсведамленне свайго годнага бацькоўства надае табе гонар Чалавека.

Пра гэта перш-наперш спявае і гэта апявае Д. Вердзі.

Ягоную музыку выпраўляе ў залу Акадэмічнага тэатра оперы і балета Беларусі музычны кіраўнік пастаўкі і дырыжор А. Анісімаў. І чароўныя арыі, і ансамблі зноў і зноў захапляюць і нават п'яняць удзячных слухачоў.

Слухачоў... А глядачоў? Тых, хто не толькі слухае оперу, а і ўспрымае спектакль як самастойны твор сцэнічнага мастацтва?

Рэжысура Ю. Аляксандрава дэманстрацыйна і зарочыста тракуе оперу «Рыгалета», напісаную паводле драмы В. Гюго «Кароль бавіцца...», насуперак устойлівым традыцыям выканання гэтай вечна трапяткай і ўражлівай партытуры. Ах, не спяшаецца кідаць у мяне камяні! Я сам не надта пачцівы да рупіны штампаў. Мне больш даспадобы па-творчы гарэзлівых і арыгінальных інтэрпрэтацый даўно вядомых п'ес і партытур. Я ведаю, як с л о в а на сцэнічных падмостках можа ў вуснах акцёра набываць інтанацыйную афарбоўку, якая ставіць з ног на галаву сэнс напісанага драматургам. Але. У драматычным тэатры

Рыгалета — Юры БАСТРЫКАЎ

Герцаг — Іван ШУПЕНІЧ

та-зламысніка, схільнага быць неміласэрна жорсткім у адносінах да герцагавых ахвяр. Тэатр абвясчае ў творчай праграме спектакля (і шукае магчымасці ўзасобіць сваю задуму на сцэне) не задавальненне Рыгалета як абаронцы і чулага бацькі Джыльды, а як сядыскай натуре, якая найбольш задавальняецца, калі разам і супольна са сваім маладым суверэнам герцагам Мантуанскім куражыцца і здэкуюцца з нішчасных. Гэты Рыгалета — істота без гонару і без сумлення.

Артыст А. Саўчанка прытрымліваецца такога сцэнічнага малюнка сваёй опернай партыі. Ды спявае А. Саўчанка робіць нешта зусім «не тое»: ён амаль бездакорна ў вакальным гучанні выконвае... напісанае Д. Вердзі

лавых акцэнтаў (мастак па святле С. Мартынаў). Праход герцага Мантуанскага ў апошняй дзеі па калідоры з адкрытымі дзвярыма ў рознакаляровых светлавых квадрахах — якая гэта выдатная мізансцэна! На яе фоне музычны трагізм блазна Рыгалета набывае яшчэ больш моцнае ўздзеянне на публіку.

Мне давалося аднойчы бачыць на правінцыйнай сцэне спектакль «Кароль бавіцца...» У ім апошняй сцэна Джыльды з бацькам пасля таго, як той пераконваецца, што яна... забітая, выкрэслівалася. Ды і оперныя спектаклі «Рыгалета» звычайна заканчваюцца воклічам адчаю героя: «Вось яно, старога пракляццё!» калі маецца на ўвазе помста лёсу за здэкі блазна з графа Мантэ-

СТВАРЫЦЬ СВОЙ ХРАМ...

Той канцэрт быў даўно, увесну. А водгулле не аціхае. Фрагменты праграмы запісаў на радыё Дзяржаўны камерны хор пад кіраўніцтвам Ігара Мацюкова. Нотамі новых твораў зацікавіліся ў Лонданскім скарынаўскім цэнтры, спадар Пікарда нават яго выдаў «кавалачак»... Зрэшты, па парадку. Памятны канцэрт у зале на Залатой Горцы прадстаўляў дзве музычныя прэм'еры: «Усяночную» Сяргея Бельцокова ды песняспевы паводле «Літургіі св. Іяна Златавуста» Алега Залётнева. Элітарная публіка: знаёмыя твары пазтаў, акцёраў, журналістаў, рэжысёраў тэатра і кіно і, здаецца, толькі трох (апроч саміх аўтараў) кампазітараў. Публіка ўвогуле ўражвала: калі яшчэ было, каб да кампазітараў выстройваліся чародкі людзей з добрымі, адухоўленымі ды інтэлектуальнымі тварамі — па аўтограф? Аўтографы ў прыёмках касцёла-зале, спантанныя дыялогі, абмен уражаннямі...

Новая беларуская музыка на кананічныя праваслаўныя тэксты — падзея. Для культуры ў цэлым. Для саміх аўтараў — таленавітых прадстаўнікоў таго, у нядаўнім часе маладога, пакалення, якому ўсяляк ікнуліся прышчэпіць атэізм. Але ж мастак, музыкант, нисе ў сабе іскры Божую — што б там ні рабілася вакол.

Будзем гаварыць пра гэтую прэм'еру павеці, па-зямному, як пра дзве індывідуалізаваныя музычныя з'явы? Аналізаваць строгае, рацыянальна «вытрыманае ў традыцыі» харавое пісьмо С. Бельцокова? Адзначаць неартадаксальную эмацыянальнасць гармоніі, мадуляцыі, сентыментальных храматызмаў і «арганічных» акордаў у партытуры А. Залётнева? Параўноўваць, хто з аўтараў больш удала «дэталізаваў» гучаннем ударных інструментаў не зусім завершаныя, паводле рытуальных канонаў, свае харавыя палотны? Высветляць, ці было адэкватным увасабленне выканаўцамі кампазітарскіх намераў ды задум?

Многія пытанні суправаджаюць кожную выбітную падзею. Гэтую — асабліва, і не дзіўна. Калі так званая «харавая класіка» прыходзіла ў канцэртны рэпертуар з храмавых рытуалаў, дык тут кампазітарамі зроблена спроба «стварыць свой храм» адразу на сцэне. Калі мастак-іканіст перш чым узняць у рукі пінацель, мусіў рыхтаваць сябе да справы малітвай ды постаем, дык тут акт стварэння «духоўнай музыкі» адбываўся на ўзарой сумленнай прафесійнай дапытлівай працы з новым матэрыялам, над хорамі на царкоўнаславянскія тэксты. Ці станецца зробленае атрыбутам рэлігійнай культуры?..

Прадстаўнікоў царквы на прэм'еры не было: збег акалічнасцей ці дэманстрацыя пэўнай пазіцыі? Тым не менш, тэкст аднаго з літургічных хораў А. Залётнева ўжо перакладзены Г. дэ Пікардам на беларускую, музыка ўхвалена, ноты адрэагаваны. Так што пытанні няхай застаюцца пакуль рытарычнымі...

С. БЕРАСЦЕНЬ
Фота С. ЛАБАНДЗІЕЎСКАГА

На здымку: С. БЕЛЬЦОКОВ, мастра І. МАЦЮКОВ ды А. ЗАЛЕТНЕУ.

«ТЭАТРАЛЬНАЯ БЕЛАРУСЬ», N 4

Змешчаны п'есы А.Махнач «Цешчыны «лекі» і А.Дыбчы «Бог дасць — і ў акно падасць». Ю.Беларуска («Вянец царны на чале») разважае аб нашым складаным і супярэчлівым часе і месцы культуры ў ім. А.Савіцкая («Самасам са спектаклем») дзеліцца ўражаннямі ад спектакляў па творах замежных аўтараў. Л.Гаробчанка («Агледзіны прэм'еры») расказвае пра абмеркаванне новых спектакляў, наладжанае ў Доме мастацтваў зiomой сёлетняга года.

Друкуюцца таксама артыкулы і паведамленні Т.Гаробчанкі «Знаёма Каналелька — наша беларуская Фядотава!», Т.Сабалеўскай «Бенефіс Паўла Кармуніна», І.Літаун «З валторнай праз жыццё». В.Грыбайла знаёміць з кнігай У.Глыбіннага «Беларускі тэатр і драма». У яго перакладзе з англійскай мовы змешчаны ўрыўкі «Тэатр у гады нямецкай акупацыі» і «Эмігранцкі тэатр».

Г.Барышаў запрашае зрабіць падарожжа ў свіную даўніну — «Батлейка». Часопісам, як мы паведамлялі ўжо, падрыхтаваны першы нумар альманаха «Беларуская драматургія», зборнік «Паўлюк Багрым», якія выйшлі ў выдавецтве «Навука і тэхніка». Змешчаны прадмовы да гэтых кніг А.Сабалеўскага.

Вішнем!

МІХАСЮ ПАРАХНЕВІЧУ — 60

Міхась Парахневіч дэбютаваў у 1963 годзе, калі выйшаў яго зборнік для дзяцей «Мы майструем самалёт». Дарэчы, і ў далейшым Міхась Прохаравіч пісаў шмат для маленькіх, аб чым, у прыватнасці, сведчаць яго кніжкі «Толікаў гай» (1965), «Дзядзька Толя — трактарыст» (1968), «Чырвоны аўтобус» (1973)...

І ўсё ж, бадай, правільным будзе сказаць, што найбольшага поспеху М. Парахневіч дасягнуў у так званай «дарослай» прозе. Першая яго «дарослая» кніга «Грыбы дождж» (1969) засведчыла назіральнасць аў-

тара, яго ўменне выхопліваць з жыцця сюжэты, якія дазваляюць праўдзіва паказаць чалавечыя характары, раскрываць узаемаадносіны асобы з грамадствам і прыродай.

Наступныя кнігі «Заразарица» (1975), «Абцяцанне» (1976), «Прыгарадная камандзіроўка» (1979), «Марыніка» (1983), «Чаромхавы ранні цвет» (1984), «Белыя цені бяроз» (1989) і іншыя пацвердзілі, што аўтару найбольш удаюцца творы (апазданні, аповесці), у якіх ён ідзе ад жыцця, адштурхоўваючыся ад перажытага, пачынаючы. Прынамсі, падчас пра-

цы ў рэдакцыях газет часта сустракаючыся са сваімі будучымі героямі. Вяртаецца М. Парахневіч і ў сваё вайнае маленства, аб чым сведчыць аповесць «Маленства тваё і маё», што дала назву аднайменнай кнізе (1978), і некалькі апазданні, адрасаваныя дзецям сярэдняга і старэйшага школьнага ўзросту.

У наступным годзе ў выдавецтве «Мастацкая літаратура» выходзіць кніга «Доля-долечка», якую склалі лепшыя творы пісьменніка. Дарэчы, у 1977 годзе ён выдаў зборнік гумарэсак «Модны гальштук», у 1972-м — кнігу паэзіі «Жыццё».

Вішнем Міхася Прохаравіча з юбілеем, жадаем яму і надалей заставацца ў актыўным жыццёвым і творчым страі!

У «Літаратуры і мастацтве» за 10 чэрвеня г.г. была змешчана справаздача аб пасяджэнні «круглага стала», прысвечанага надзённай і надзвычай набалелай праблеме барацьбы з п'янствам і алкагалізмам.

Натуральна, адна, хоць і змястоўная гаворка не магла вычарпаць усе аспекты такой складанай і шматаблічнай з'явы, як п'янства, з'явы, якая сёння набывае характар нацыянальнага бедства. Вось таму «ЛІМ» мае намер працягнуць на сваіх старонках гаворку на гэтую тэму і запрашае прыняць у ёй удзел сваіх чытачоў. Сёння мы змяшчаем цікавы, на нашу думку, артыкул члена-карэспандэнта Расійскай акадэміі прыродазнаўчых навук В. Павукова («Літаратурная газета» ад 15 чэрвеня г.г.), дзе праблема п'янства, алкагалізму разглядаецца з пункту гледжання вучонага-патолагаанатама.

ПСІХІЯТР ПРЫХОДЗІЦЬ ПОЗНА КАЛІ ПЕЧАНЫ УЖО НЕ ВЫРАТАВАЦЬ

Ужо шмат гадоў мой працоўны дзень пачынаецца ў секцыйнай зале морта, дзе на гранітным стале адзін за адным праходзяць памерлыя, якім, на жаль, занадта часта яшчэ б жыць ды жыць. Нават кароткае знаёмства з ускрытымі органамі паказвае, што велізарная колькасць гэтых заўчасных ахвяр не абыходзіцца без алкаголю, якім шчодра прыпраўлены многія «ўнутраныя» хваробы. Хворая печань, не здольная выконваць сваю галоўную функцыю дэзінтэксацыі, яе задушлівы тлушч, што замянае працаваць кожнай «атлусцелай» і перароджанай клетцы. Зношанае, павялічанае сэрца з загінуўшымі мышачнымі валонкамі вакол сасуду, жоўты тлушч на разрэзе замест тугой працаздольнай тканкі. Лёгка са слядамі перанесеных пнеўманій, спайкамі між лістамі плеўры, што зліваюцца ў цёмныя ўчасткі хранічнага бронхіту. Ацёклы галаўны мозг, што ўклініўся разбуханнем у ствол спінна-мазгавой адтуліны і задушліў усе жыццёвыя функцыі арганізма... Усё гэта мішэнні этанола, пранікальна здольнасць якога нашмат пераўзыходзіць усюдыіснасць кіслароду.

Чамусьці барацьба з алкагалізмам пайшла не па асноўнай магістралі, а пэўна, па бакавым адгалінаванні. На наш погляд, гэта вынік таго, што яна стала задачай толькі адных псіхіятраў. А псіхіятраў хворы цікавіць толькі тады, калі ў яго паяўляецца псіхічная сімптоматыка. Гэта значыць, па сутнасці, псіхіятры, а разам з імі, і ўсё грамадства займаецца запушчанай стадыяй хваробы.

Хворы на алкагалізм пакутуюць і паміраюць не ад смагі да алкаголю, а ад тых змен у сэрцы, печані, лёгкіх, галаўным мозгу і іншых органах, што ўнікаюць пры ўздзеянні на іх алкаголю. Усе яны спачатку становяцца пацыентамі тэрапеўтаў, бо ў іх развіваюцца цяжкія і паўторныя запаленні лёгкіх, узнікае цяжкая паталогія печані, паяўляюцца парушэнні рытму і болі ў сэрцы альбо неуралагічная сімптоматыка. Аднак ні сам хворы, ні ўрачы-тэрапеўты, неуропатолагі, хірургі не звязваюць прычыну хваробы з хранічным атручэннем арганізма алкаголем. Так адзіны механізм развіцця хваробы падзяляецца паміж урачамі розных спецыяльнасцей, якія ідуць, па сутнасці, у розных накірунках, не дапамагаючы адзін аднаму.

Мы на кафедры паталагічнай анатоміі Маскоўскай медыцынскай акадэміі імя І. М. Сечанова разам з вучонымі Дзяржаўнага навуковага цэнтру наркалогіі рашылі прасачыць за развіццём хваробы з самага пачатку, паглядзець, якія змены і ў якіх органах выклікае алкаголь у першую чаргу. І наогул паспрабавалі падысці да праблемы алкагалізму з пазіцыі агульнай медыцыны. У выніку шматгадовых даследаванняў стала

відавочна, што алкагольная хвароба ў сваім развіцці праходзіць 3 стадыі: стадыю вострых паўторных алкагольных інтаксікацый; стадыю п'янства; стадыю алкагалізму і яго ўскладненняў. Было ўстаноўлена, што калі чалавек п'е некалькі разоў на працягу месяца, прытым не меней чым па 100—150 грамаў гарэлкі, дык у яго ў першую чаргу пачынаюць пашкоджвацца дробныя сасуды. Алкаголь, паступаючы ў страўнік, усмоктваецца ў кроў і па крывяноснай сістэме распаўсюджваецца па ўсім арганізме. Этанол, асноўнае рэчыва алкаголю, разбурае мембраны клетак. Сасуды таксама складаюцца з клетак, і алкаголь пашкоджвае іх перш за ўсё. Але калі чалавек п'е рэдка, дык гэтыя пашкоджанні ліквідуюцца, а калі ён выпівае 4—5 разоў за месяц, дык мікрасасуды не паспяваюць узнавіцца, у сасудах змены робяцца хранічнымі, і гэта аблегчае доступ алкаголю да клетак органаў і тканак. У іх пад разбуральнае ўздзеянне этанола трапляюць перш за ўсё мітахондрыі — найдрабнейшыя энергетычныя падстанцыі клеткі. Мітахондрыі складаюцца з мембран, а менавіта іх і разбурае этанол.

Калі чалавек не перастае піць, то паступова павялічваецца доза выпітага і частата ўжывання алкаголю. Больш за ўсё дастаецца печані, якая павінна перапрацаваць увесь паступіўшы ў арганізм этанол да вады і вуглекіслаты. Але чым больш інтэнсіўна працуюць клеткі, тым больш інтэнсіўна яны разбураюцца. У клетках печані паяўляецца тлушч, які замянае разбураенню этанола. Пашкоджваюцца клеткі міякарда, парушаецца механізм насычэння крыві кіслародам у лёгкіх. Відочныя змены адбываюцца ў сасудах галаўнога мозгу. У самім мозгу паступова гінуць нервовыя клеткі, пачынае слабець памяць, паціху знікаюцца эмацыянальнасць, пакрысе мяняецца рэакцыя на навакольнае. Паступова змены ў органах робяцца досыць цяжкімі. Выяўлена, што прычынай каля 80 працэнтаў раптоўнай смерці ў адносна маладых людзей з'яўляецца алкагольная кардыяміяпатыя, гэта значыць хвароба сэрца, звязаная з працяглым ужываннем алкаголю.

За многія гады мы пераканаліся, што ў стадыі п'янства хоць і развіваюцца цяжкія змены ў органах хворага, але яны яшчэ зваротныя. У адрозненне ад гэтага ў стадыі алкагалізму распад унутраных органаў у хворага робіцца незваротным. Змены ў печані пераходзяць у алкагольны цыроз, у сэрцы прагрэсуе цяжкая алкагольная кардыяміяпатыя, у лёгкіх паяўляецца масіўная пнеўманія, якая ўскладняецца нагнаеннем. Досыць часта развіваецца кровазліццё ў мозг. Пры гэтым хворы трапляе ў замкнёнае кола.

Ягоная печань не можа перапрацаваць увесь этанол, у крыві паяўляецца так званы ацэталдэгід — яд мацнейшы, чым этанол. Вось з ім і звязана неадольная цяга да алкаголю. Але чым больш п'е хворы, тым больш пакутуе ягоная печань, тым больш у крыві ацэталдэгід — і тым больш хворому трэба алкаголю. Акрамя таго, ацэталдэгід рэзка ўзмацняе пашкоджанні ўнутраных органаў, і яны робяцца незваротнымі, нават калі чалавек перастае піць. Як вядома, загінуўшыя нервовыя клеткі галаўнога мозгу і скарачальныя клеткі сэрца не аднаўляюцца. Пачаты цыроз печані не спыніць. Цяжкія склератычныя змены сасудзістага рэчыва не падыраюцца зваротнаму развіццю. Гэта, вядома, не азначае, што на хворых у стадыі алкагалізму трэба махнуць рукой. Але, як гэта ні сумна, разлічваць на тое, што іх можна цалкам вылечыць, не даводзіцца.

Дык вось, калі на больш ранняй стадыі урач-тэрапеўт растлумачыць пацыенту, што частая абстраэтная ягоных хвороб звязаны з празмерным і працяглым ужываннем алкаголю, большасць гэтых хворых, відавочна, здольныя прыняць правільнае рашэнне. І тут ім можа дапамагчы псіхіятр, вядома, са згоды хворага, бо псіхіятры назапасілі каласальны вопыт у зносінах з тымі, хто злоўжывае алкаголем. І што вельмі важна, п'яніца ў адрозненне ад алкаголіка не павінен цалкам перастаць піць, але яму трэба разам з урачом вызначыць тую невялікую дозу спіртнога, якая не акажа істотнага ўплыву на яго не зусім здаровы арганізм. Напрыклад, чалавек ведае, што ў наступным месяцы ён будзе прысутнічаць на вяселлі альбо на дні нараджэння. Яму можна выпіць 3—4 чаркі гарэлкі, і ён не будзе вылучацца сярод іншых гасцей, нікому нічога не давядзецца тлумачыць. Але для гэтага алкаголь павінен быць выключаны да свята і на працягу 1—2 тыдняў пасля яго. Гэта зусім не тое, што вымагаецца ад алкаголіка — цалкам выключыць спіртное з жыцця.

Але для такога падыходу тэрапеўты павінны выяўляць сярод сваіх хворых людзей, якія хранічна ўжываюць алкаголь, і праводзіць зусім асаблівае лячэнне іх хвороб печані, сэрца, лёгкіх, нырак і іншых органаў. Такія метады ёсць. Гэта досыць простыя аналізы мачы і крыві, прапанаваныя Дзяржаўным наркалагічным цэнтрам, дырэктар якога А. Г. Урублеўскі намагаецца, пакуль беспаспяхова, даказаць Міністэрству аховы здароўя РФ неабходнасць фінансавання гэтай работы. Метады выяўлення людзей, якія працяглы час ужываюць алкаголь, але не з'яўляюцца алкаголікамі, апрабаваны на кафедры тэрапіі Маскоўскай медыцынскай акадэміі імя І. М. Сечанова, якая ўзначальваецца прафесарам В. Г. Ананчанкам. Вопыт яго супрацоўнікаў паказвае, што з дапамога гэтых аналізаў выяўляецца сярод хворых лёгчымі захворваннямі амаль у тры разы больш людзей, чым хвароба звязана з хранічным ужываннем алкаголю, чым гэта ўдаецца з дапамогаю метадаў анкетавання. Пры гэтым пераважна большасць з іх не звязвалі сваё захворванне са спіртным. У гэтай клініцы, а таксама ў клініках, якія ўзначальваюцца прафесарамі В. С. Маісеевым і І. М. Каханюўскім, распрацаваны спецыяльныя метады лячэння хворых захворваннямі сардэчна-сасудзістай, дыхальнай і страўнікавай сістэм, у аснове якіх ляжыць п'янства.

Такім шляхам можна хоць бы прыкладна вызначыць, колькі людзей у Маскве, ды і ў Расіі пакутуе ад п'янства. Цяпер, само сабою, гэтага не ведае ніхто, ды і не задумваецца над гэтым. А між тым, калі ўдасца вылечыць хоць бы палову п'яніц, дык будзе ў два разы менш алкаголікаў, спатрэбіцца ў два разы менш затрат на наркалагічную службу.

Вечаслаў ПАВУКОЎ,
загачык кафедры паталагічнай анатоміі
Маскоўскай медыцынскай акадэміі
імя Сечанова, член-карэспандэнт Расійскай
акадэміі прыродазнаўчых навук

У час вандроўкі па Амерыцы падрыхтаваў кнігу гутарак і інтэрв'ю — «Беларуская Амерыка». Яе героі — нашы суродзічы: грамадскія дзеячы, пісьменнікі, кампазітары і спевакі, сведкі і ўдзельнікі шматлікіх падзей у лёсе нашай Бацькаўшчыны. Прапаную чытачам «ЛіМа» фрагменты будучай кнігі.

Аўтар.

песняў на мае словы стварылі Мікола Равенскі, Мікола Куліковіч, Эльза Зубковіч. Беларуская мова вельмі песенная, музычная, напеўная.

— Цяпер на Беларусі вядуцца дыскусіі наконт норм правапісу. Якім карыстаецеся вы?

— Старым. Тым, якому навучылася яшчэ ў Віленскай гімназіі. Я за тое, каб мяккі знак у беларускай мове застаўся. Гэта недапушчальна, калі ў адной мове паралельна існуюць дзве школы правапісу. Павінна застацца адна. Тая, якая найбольш поўна і дакладна перадае беларускае нашай мовы.

— Спадарыня Арсеньева, растлумачце мне сваю таямніцу: як вам, рускай па нацыянальнасці, удалося так глыбока пранікнуць у беларускую душу, беларускае слова?

— Я ніколі не думала над гэтым. Але я заўсёды любіла Беларусь, яе людзей, яе мову і песню. З асалодай і захапленнем некалі слухала беларускую мову на вёсцы. Асабліва мову старых людзей. Ад іх я вучылася жывой мове.

— А на эміграцыі дзе вы слухалі жывую мову?

— Толькі ва ўспамінах.

— Ці ўзнікала калі-небудзь думка пачаць пісаць па-ангельску?

— Ніколі. Не было такой духовай патрэбы.

— Думаць па-беларуску ў чужым асяроддзі, напэўна, нялёгка?

— А ў мяне не было чужога асяроддзя. Я жыла сярод беларусаў. Беларускае асяроддзе заўсёды было ў нашай сям'і.

— Амерыканцы не перакладалі вас?

— Здаецца, не. Хіба што я не ведаю.

— Затое апошнія два-тры гады вы шмат друкуецеся на Бацькаўшчыне. Гэта прыемна?

— Гэта добра. Але гэта не я друкуюся, а мяне друкуюць.

— Што б вам хацелася, каб там выйшла ў першую чаргу?

— Усё, што варта ўвагі чытача. У Менску выйшла анталогія «Сум па Радзіме». Там шмат маіх вершаў, узятых з ранейшых выданняў. Гэта, можа, пакуль што найбольш поўная мая публікацыя. Але ў той анталогіі вельмі дзіўны падбор вершаў і аўтараў...

— Спадарыня Наталля, каго, на вашу думку, з эміграцыйных паэтаў і пісьменнікаў пакуль зусім не ведаюць на Беларусі?

— Мне цяжка адказаць на гэтае пытанне. На маю думку, лепшы паэт беларускага замежжа — Аляксей Салавей. Вельмі шкада, што ён ужо навечна адышоў ад нас. Больш тонкага лірыка, чым Аляксей Салавей, у беларускай паэзіі няма. Хіба што Максім Багдановіч. Некалі я была ў захапленні ад творчасці маладога паэта Лявона Случаніна. Ён прыехаў у 1944 годзе на эміграцыю і неўзабаве прапаў...

— Ён жыве ў Беларусі, у Салігорскім раёне, здаецца...

— Што вы кажаце? Дык ён жывы!

— Так!

— Вельмі прыемна. Я шкадавала, што ён згубіўся, і думала, што ён загінуў. Перадайце яму прывітанне і мае самыя найлепшыя пажаданні.

— Спадарыня Наталля, ці былі часы, калі вы не пісалі зусім?

— Я пісала заўсёды.

— Вам, як паэтыцы, патрэбен чытач?

— Так, і ён у мяне быў. У першую чаргу беларуская палітычная эміграцыя. Я духова падтрымлівала яе на чужыне.

— А масавы чытач, калі так можна казаць, — на Бацькаўшчыне?

— У 50—80 гадах гэта было немагчыма і я да гэтага не імкнулася. Я проста пісала.

— Паэзія была для вас заробкам?

— Ніколі! За свае вершы ў Амерыцы я не атрымала ні цэнта. Калі выходзіў мой зборнік «Між берагамі», я сама дала на яго выданне тысячу дאלараў.

— У Беларусі вашы вершы вельмі папулярныя. Іх чытаюць, імі захапляюцца. Вы чакалі, што калісьці так будзе?

— Ведаецца, я ніколі не цаніла таго, што пісала, не прыдавала сваёй паэзіі ніякага значэння, пакуль не выйшла кніга «Між берагамі». Я перачытала свае вершы і мне ўпершыню здалася, што яны нешта варты.

— Ці ўдаецца чытаць што-небудзь з сучаснай беларускай паэзіі?

— Цяпер чытаю шмат. Прсылаюць па пошце, перадаюць праз знаёмых. Чытаю з задавальненнем.

— 50 гадоў, як вы пакінулі Беларусь. Сумуеце?

— Сумую. Але не так, як раней. Я ніколі не спадзівалася, што расстанне будзе цягнуцца так доўга...

— Ніколі не збіраліся ў Менск?

— Не думаю, што ў маім веку мне ўдасца трапіць на Беларусь. Але паглядзім, што там будзе далей...

— Спадарыня Наталля, мне прыемна было пагутарыць з вамі. Шкадую, што не вочы ў вочы...

— У нас атрымалася вуха ў вуха. Тым не менш, мне таксама спадабалася наша размова. Усяго вам добрага. Будзеце ў Менску, —

Леанід ПРАНЧАК

БЕЛАРУСКАЯ АМЕРЫКА

«Я ЗАЎСЁДЫ ЛЮБІЛА БЕЛАРУСЬ...»

ІНТЭРВ'Ю

З НАТАЛЛЯЙ АРСЕНЬЕВАЙ

Перад тым як наведзеце Наталлю Арсеньеву, мне вельмі хацелася завітаць у кліўлендскі «Полацк». І я паехаў самым доўгім шляхам — праз Нью-Джэрсі, Пенсільванію, Агаё... Калі да Рачэстэра, дзе жыве паэтка, заставалася некалькі гадзін язды, паваліў страшэнны снег, разгулялася першая зімовая завіруха. Нічога не заставалася, як перачакаць нягоду ва ўтульнай хаце Кастуся Калоды і Сяргея Карніловіча. За акном ляжала непраглядная снежная бель, зусім такая, як і ў Пранчаках. Ад гэтага падабенства шчымяла сэрца. Было светла і сумна.

З такім настроем я патэлефанаваў у Рачэстэр, каб папярэдзіць спадарыню Наталлю, што наша сустрэча адкладваецца...

Трубку зняла сама гаспадыня, уважліва выслухала мяне.

— Шкада, што не прыедзеце, хацела ўбачыцца з вамі і адказаць на вашы пытанні. Але ж завіруха не можа перашкодіць нашай размовы.

— Як вы пачуваецеся, спадарыня Арсеньева?

— Добра. У апошні час у мяне бывае шмат гасцей. І з Беларусі, і тутэйшых беларусаў. Вяду вялікае ліставанне, крыху пішу...

— Сёння раніцай я быў у царкве Жыровіцкай Божай Маці ў Кліўлендзе. Служба закончылася спяваннем вашай малітвы.

— У нас заўсёды так. Кожная служба на эміграцыі так заканчваецца і ў праваслаўных, і ў каталікоў.

— На Беларусі яе называюць «Магутны Божа».

— Так? Сапраўдная назва гэтага верша — «Малітва». Пад такім тытулам ён надрукаваны і ў маім зборніку.

— Вы яго напісалі ў эміграцыі?

— Не, у Менску ў 1943 годзе. Калі стварылася Беларуская аўтакефальная праваслаўная царква, да мяне звярнуўся архіепіскап Філафей з просьбай напісаць верш, які б мог стаць беларускай малітвай. Я напісала верш, які пачынаўся словамі: «Магутны Божа, уладар Сусветаў...» Але Сінод не зацвердзіў яго ў якасці малітвы.

— Чаму?

— Сказалі, што верш замала рэлігійны і зашмат палітычны, занадта беларускі. У кіраўніцтве Беларускай аўтакефальнай царквы тады было толькі некалькі беларусаў. Астатнія — расейцы. Ім малітва і не спадабалася.

— Цікава, а калі Мікола Равенскі пакаў яе на музыку?

— Тады ж.

— Цяпер на Беларусі гэты твор разглядаюць як адзін з варыянтаў дзяржаўнага гімна. Вы ведаеце пра гэта?

— Я чула. Але не ведаю, што там вырашылі. Да мяне даходзілі чуткі, што пры абмеркаванні «Малітвы» некаторыя дзеячы закідаюць, што яна надта рэлігійная і мала палітычная. Усё наадварот, як у 43-ім годзе.

— Спадарыня Наталля, акрамя «Малітвы», шмат вашых вершаў сталі песнямі...

— Так. Я шмат працавала калісьці ў гэтым напрамку. Любіла пісаць рамансы, лібрэта, нават тэксты на гатовую музыку. Найболей

перадавайце прывітанне ўсім, хто варты, каб ім перадаць прывітанне.

«НЕ ХАЧУ ЗАЙМАЦЦА ПАЛІТЫКАЙ...»

УСПАМІНЫ ГАННЫ СТУКАЛІЧ ПРА ЮРКУ ВІЦЬБІЧА

Спадарыня Ганна Стукаліч — удава вядомага ў Амерыцы беларускага пісьменніка Юрка Віцьбіча — здымае кватэру ў прыгожым двухпавярховым дамку ў Саўт-Рыверы. Ва ўтульных пакоях усё так, як было пры Віцьбічы. Хіба што зніклі кнігі: багатую бібліятэку пісьменніка яна перадала ў беларуска-амерыканскі цэнтр, пакінула толькі кнігі мужа і сямейны архіў.

Разам са Спадарыняй Ганнай гартаем пажоўклы ад часу альбом, і яна распавядае...

— Нарадзіўся Віцьбіч 2 ліпеня 1905 года ў Вяліжы, гэта 80 вёрст ад Віцебска. Бацька яго быў святаром, маці — настаўніцай. За большавікамі бацька сядзеў у турме. За што — дакладна не ведаю. Пэўна, за сваё святарства. Віцьбіч закончыў сярэдняю школу. Хацеў паступаць у інстытут, але туды яго не дапусцілі як сына святара. У іх сям'і акрамя яго расло яшчэ двое малодшых сыноў. Сярэдні, калі падрос, адрокся аб бацькі, каб мець магчымасць вучыцца далей. Віцьбіч вельмі перажываў з-за гэтага. Не мог зразумець, чаму той так зрабіў. Малодшы брат загінуў на фронце. Аб гэтым мы даведзіліся ўжо ў Амерыцы. Іх маці займалася толькі сямейнымі справамі, хоць і мела настаўніцкую асвету. Было не прынята, каб матушка працавала. Неяк Віцьбіч ці то жартам, ці напярэду казаў, што за савецкім часам ёй напісалі ў нейкім дакуменце, што яе прафесія — пападдзя... Віцьбіч закончыў педтэхнікум, год служыў у Чырвонай Арміі. Потым падаўся ў Маскву. Працаваў там на будоўлі, на хімічным заводзе, дзе нават атруціўся. Тады ж ён напісаў свае першыя апавяданні. З Масквы ён вярнуўся ў Віцебск. Шмат пісаў, часта ездзіў у Мінск у рэдакцыі газет. З першай жонкай ён разыйшоўся. Яна была вельмі раўнявая. Нейкі час ён жыў у маёй сваячкі, дзе мы з ім і пазнаёміліся. Я навучыла яго гатаваць тушаную бульбу. Мы пачалі сустракацца. Я працавала сувязісткай на гарадскім тэлеграфі, звычайна ў другую змену. Дык ён спатыкаў мяне з працы вечарам. Неўзабаве мы пажаныліся... Ён пісаў не толькі мастацкую прозу, але і публіцыстычныя артыкулы, краязнаўчыя нарысы. Яго навуковым кансультантам стаў мой бацька — Іван Кандратавіч Кандрацэў. Ён загадваў гарадскім архівам, у яго руках былі ўсе гістарычныя дакументы, і Віцьбіч з захапленнем вучыўся іх. Ён шмат ездзіў па Беларусі, браў удзел у навуковых экспедыцыях. Запісаў успаміны, сведчанні ўдзельнікаў гістарычных падзей. Ён і мяне заахвоціў да беларускасці, я пачала вучыцца беларускую мову. Гэта было патрэбна для маёй працы, бо часта з Менска прыходзілі цыркуляры па-беларуску і мы павінны былі перадаваць іх на раёны. Рабілі шмат памылак. Нас прымушалі вучыць мову. Праводзілі заняткі, выдалі кнігі... Я кансультавалася ў Віцьбіча.

Калі пачалася вайна, мы засталіся ў Віцебску. Ён пайшоў працаваць у газету. Да

вайны там выходзіў «Віцебскі рабочы», а ў вайну нейкая газета па-расейску. Як называлася, не памятаю. Жылося нам цяжка. Яму, як супрацоўніку газеты, давалі абед у рэдакцыі, а я, каб пракарміцца, прадавала рэчы. Ён не любіў абедаць у рэдакцыйнай сталовіцы, і я хадзіла і забірала яго пайку. Жылі мы на Трэцяй Гутарускай вуліцы. Аднойчы наш дом нехта падпаліў. Было гэта ўночы, і каб не немцы, якія разбудзілі нас, мы згарэлі б у агні. За горадам мы пасялілі агарод. Аднойчы летам, калі ён нешта там рабіў, у яго стралялі, але не пацэлілі. Шмат каму не падабалася, што Віцьбіч у сваіх артыкулах выступаў супраць большавікоў. У час акупацыі ён ездзіў у Нямеччыну і пісаў адтуль рэпартажы ў сваю газету. У 1943 годзе мы пераехалі ў Менск, Віцьбіч удзельнічаў у працы Беларускай Цэнтральнай рады...

— Спадарыня Ганна, для Віцьбіча немцы былі акупантамі?

— Вядома ж! Але мы апынуліся між двух агнёў. Трэба ж было неяк жыць. Мы жылі ў доме аднаго беларускага паэта, які быў на савецкім фронце. Яго жонка дала нам пакой. Калі падышла Чырвоная Армія, мы разам з БЦР выехалі ў Нямеччыну.

— Ці ўдалося забраць рукапісы, архіў?

— Не, амаль нічога не забралі. У Нямеччыне Віцьбіч пісаў мала. Прыйшлося працаваць фізічна, каб зарабіць на кавалак хлеба.

Былі ў лагерах для перамешчаных асоб. Спачатку ў Рэгенсбургу, пасля — у Бакнангу. Віцьбіч выдаваў там часопісы «Шпышына», «Звіняць званы святой Сафіі». З Нямеччыны мы прыехалі ў Амерыку. Я пайшла працаваць на швейную фабрыку, ён таксама знайшоў працу. Пісьменніцтва на эміграцыі нічога матэрыяльнага не прыносіла, адны выдаткі — і на паперу, і на друкаванне. Да таго ж ён дужа выпіваў, і я старалася хоць як-небудзь асцерагаць яго ад гарэлкі... Увесь свой вольны ад працы час ён аддаваў творчасці. Не мог, каб не пісаць. Супрацоўнічаў з радыё «Свабода», у яго там былі нейкія канфлікты з начальствам. Пачаў пісаць па-расейску і шмат друкаваўся ў «Новом Русском слове» — штодзённай рускамоўнай газеце, што выходзіла ў Нью-Йорку. Многія беларусы яго крытыкавалі за гэта. Але ў яго гэта была ці не адзіная магчымасць друкаваць свае творы. Публікацыі з «Новаго русскаго слова» ўвайшлі ў яго кнігу «Мы дойдём!», якую выдаў у Нью-Йорку фонд імя П. Крэчэўскага ў 1975 годзе, ужо пасля яго смерці, літаральна праз некалькі месяцаў.

— Кніга «Мы дойдём» падпісана прозвішчам Стукаліч. Гэта яго псеўданім?

— Не, яго псеўданім Віцьбіч, а сапраўднае прозвішча — Шчарбакоў. Калі мы прыехалі на эміграцыю, то прозвішча змянілі і сталі Стукаліч. Бо на Беларусі і ў яго і ў мяне заставаліся родныя і мы не хацелі, каб праз нас яны мелі непрыемнасці. Дарэчы, сапраўднае імя, якое яму далі пры хрышчэнні — Серафім, а не Юрка, як яго сталі называць пазней на псеўданіме.

— А як вы яго называлі?

— Сіма.

— У вашай хаце і па сёння яго фотаздымкі, краявіды Віцебска...

— Над маім сталом дарэвалюцыйны здымак Віцебска. На ім Успенскі Сабор, гарадская ратуша. Гэтыя здымкі прывезла сюды яго мама і ён вельмі даражыў імі. Яго мама Еўдакія Іванаўна пражыла без пляці месяцаў 95 гадоў і мела добрую памяць.

— Вы, мабыць, ведаеце, што ў Беларусі пачынаюць друкавацца творы Юрка Віцьбіча, створаныя ім на эміграцыі?

— Так, я атрымала некалькі лістоў з Беларусі з просьбай дазволіць друкаваць там творы Юрка Віцьбіча. Мне прыемна, што ён вяртаецца на сваю бацькаўшчыну, якую любіў больш за ўсё на свеце. Ён ніколі не здраджваў Беларусі. Ён здрадзіў толькі камуністам. Я мару, каб у Менску выдалі ўсё, што выйшла з-пад яго пяра.

— А ён марыў пра гэта некалі?

— Не. Ён ведаў, як да яго адносіцца на Беларусі. Усе яго публікацыі там чыталі і вялі з ім палеміку. А ён адказваў праз радыё «Свабода» альбо праз «Новое русское слово». Хоць неаднойчы казаў мне: я не хачу займацца палітыкай, я хачу быць літаратарам.

— Спадарыня Ганна, ці жыве ў Амерыцы яшчэ хто-небудзь з родных Юрка Віцьбіча?

— Нікога няма. Адна я засталася. Пакуль даю сабе рады. А я ж з 1900 года, равесніца веку. Жыву ў страху ад свайго веку і ўзросту. Усіх сваіх родных я страціла ў вайну. Тры браты загінулі на фронце...

— Ці прывыклі вы да Амерыкі?

— Прывыкла. Тут спакойна. Але каб была маладзейшая, то паехала б на радзіму. Вельмі хачу ўбачыць Віцебск... Я залплючу вочы і бачу ўсе яго вуліцы, кожны дом...

— Сумна вам адной на свеце?

— Сумна. Ды што зробіш: дадзена жыццё — трэба жыць...

(Працяг на стар. 14-15)

МАСТАК,
ШТО РОДАМ
З АЗЕРБАЙДЖАНА

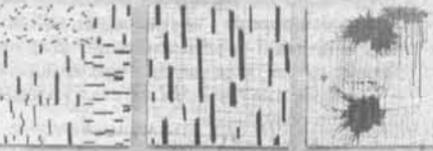

Каміль Камаз скончыў бакінскае мастацкае вучылішча. Потым быў вучнем такіх розных па мастацкіх падыходах і творчых манерах, але надзвычай прафесійных майстроў — Яўсея Маісеенкі (Інстытут Рэпіна) і Гаўрылы Вашчанкі (Беларуская акадэмія мастацтваў). Цяпер ён сябра Саюза мастакоў Беларусі. Каміль досыць стала прыжыўся на нашай зямлі, знойшоўшы і мажлівасць працаваць і выказвацца як мастаку-каларысту. Нядаўна яго персанальная выстава адбылася ў Нацыянальным мастацкім музеі Беларусі. Колеравыя пошукі мастака разам з паўднёвымі фантазіямі і міфалогіяй зусім не адмежавалі яго ад беларускага жыванісця.

На здымку: Каміль Камаз.
З трыціцца «Авеста».

Фота А. МАЦЮША

АРТ-
ЭКСПЕРЫМЕНТЫ
ВІЦЕБСКА

Здаецца, ці не нейкая аўра творчасці ахінае Віцебск, дзе эксперыментаванне ў мастацтве становіцца ўжо звыклым. Ад неафіцыйных маленькіх экспазіцый прыйшла чарга да мастацкіх акцый. Распачаў гэту справу Васіль Васільев «Праектам-З» — яго выставы адначасова экспанаваліся ў п'яці віцебскіх залах. Цяпер у Палацы культуры адбылася наступная акцыя «Выстава мастацтва актуальнай пазіцыі. Information-94» пры фінансавай падтрымцы беларуска-германскага СП «Белвест». Мастакі здалі нават адрэдактаваны невялічкі каталог.

Мікола Прусакоў, Галіна і Васіль Васільевы, Андрэй Вярэніч, а таксама запрошаныя з Мінска ганаровыя ўдзельнікі Ігар Кашурэвіч з жонкай Людмілай Русавай стварылі кожны сваю версію канцэптуальнага мастацтва. І што важна — пошукі віцебскіх авангардыстаў не згубіліся на фоне твораў мінчан. Цікавымі падаліся эксперыменты з плямай і лініяй Міколы Прусакова, строй работ Галіны Васільевай, якая ідзе ад гармоніі беларускіх поцілакаў. Праўда, спроба згарманізаваць прастору Андрэю Вярэнічу не вельмі ўдалася ў загрузачанай ізбялжы залы, а кампазіцыя Думяеца Васільева патрабавала не заціснутасці паміж іншымі работамі, а вялізнай свабоднай плошчы.

Але ж ці не так распачынаецца новы кірунак творчасці альбо арыгінальная манера, чым ужо неаднаразова адорвала свет наша зямля?

На здымку: творы Міколы Прусакова

У «ЗРОКУ»,
N 7,

апублікаваны яшчэ адзін верш М. Ермаловіча і працяг яго гутарак, што друкуюцца пад рубрыкай «Аб усім, што баліць». Змешчаны таксама вершы У. Марука, творы У. Магзо для дзетак у падборцы «Літарыка», нарыс А. Марціновіча «Журавы на Радзіму ляцяць» пра С. Манюшку (рубрыка «Славуць прашчур»), апавяданне інваліда па зроку В. Мілічэнікі «Забытая магіла» (яго прадстаўляе В. Стрыжак), гумарэска М. Корна «Выпадак ля латка», артыкул Ф. Крываноса «Плоацік храм святой Сафіі Прамудрасці Божай», успаміны У. Барановіча «Эх, дарогі...», чарговыя раздзелы кнігі У. Шнарэвіча «Бойна доктара Аскара»...

БЕЛАРУСКАЯ АМЕРЫКА

«САМАВУК,
ЯКІ МАРЫЎ СТАЦЬ
КАМПАЗІТАРАМ
І ПАЭТАМ»...

ЗГАДКІ

ПЁТРЫ НЯДЗВЕЦКАГА

Пётра Нядзвецкі — беларускі паэт і кампазітар, вядомы ў беларускім замежжы пад псеўданімам Пётры Звоннага. У 1989 годзе я даслаў яму пытанні завочнага інтэрв'ю, а на XX сустрэчы беларусаў Паўночнай Амерыкі мы пазнаёміліся асабіста.

— Спадар Нядзвецкі, у сваім лісце да мяне вы пісалі пра свой творчы лёс. А як складалася ваша асабістае жыццё?

— Усё мае жыццё звязана з музыкай. З маленства я жыў ёю. Граў на скрыпцы, запісаў ноты... Юнаком уступіў у польскую арганізацыю, якая па-беларуску называлася «Страдкі», за што пасля праследаваўся саветамі. Калі нас заняла Чырвоная Армія ў 1939 годзе, мяне паклікалі ў НКВД. Далі гарбаты. Размаўлялі ветліва і спакойна. І раптам іх начальнік ні з таго ні з сяго пытае: «А чаму вы былі ў «стэжэлях»? — «Бо там задарма давалі шапку і боты...» Ён на мяне паглядзеў нека дзіўна, але нічога не сказаў. Мяне не пасадзілі, але напалохалі добра. І я стаў хавацца. Працаваў у лясніцтве, у доме сацыялістычнай культуры... Перад самай вайной мяне паслалі на будаўніцтва аэрадрома. Там на нас наляцелі нямецкія самалёты і пачалі бамбіць... Ледаў уратаваліся... Я вярнуўся дамоў. Трэба было з нечага жыць. Я сабраў невялікі аркестр: цымбалы, гармонік, скрыпку. Мы ігралі забавы, вяселлі, спявалі савецкія, беларускія, нямецкія песні. Хоць была вайна, жыццё не спынялася. Але нядоўга мы повесяліся. Мяне паклікалі ў Вялейку ў лясную паліцыю. Далі абмундзіраванне, карабін. Адным словам, паставілі пад ружою. А я гэтага так не хацеў! Стаў думаць, як мне адмазацца. Спаткаў у горадзе знаёмага настаўніка музыкі — спадара Чартарыцкага. У яго былі нейкія сувязі. Я да яго: «Ратуй! Я не хачу страляць у партызанаў!» Чартарыцкі добра мяне ведаў. Ён пайшоў да гебітскамісара і дастаў паперу, што мяне накіроўваюць на працу ў семінарыю настаўнікам музыкі. Так я ўратаваўся ад паліцыі. У семінарыі я вёў струнны ар-

кестр. Адуль я пайшоў на працу ў Беларускаю самапомач. Тады я шмат працаваў як кампазітар, напісаў некалькі песень.

— А хто іх выконваў?

— Сам. Іграў і спяваў. Калі пачалася мабілізацыя ў Беларускаю Краёвую Абарону, я напісаў для беларускіх жаўнераў марш «Ідуць жаўнеры-беларусы». Песню гэтую па сёння спяваюць на эміграцыі. З-за яе мяне часта называюць кампазітарам. Падчас II Усебеларускага кангрэса ў 1944 годзе беларускія вайскоўцы хадзілі па Менску і распявалі мой марш. А людзі глядзелі на нас вельмі непрыязна, бо яны думалі, што мы падтрымліваем немцаў. Так, мы былі з немцамі, але не за немцаў. Калі б немцы выйгралі вайну, — яны зрабілі б з нас нявольнікаў. Цяпер я гэта разумею, а тады была надзея, што яны дапамогуць нам стварыць вольную беларускую дзяржаву. Летам 1944 года я выехаў у Нямеччыну, працаваў на фабрыцы, вывучаў слясарную справу... Пасля апынуўся ў польскім лагеры для перемешчаных асоб. Іграў там у аркестры, пісаў для іх песні... А калі пачуў, што ў Ватэнштаце сабраліся беларусы, кінуў і палякаў і аркестр і падаўся да сваіх.

У беларускім лагеры я заняўся падрыхтоўкай і выпускам жывой газеткі. У нязмушанай форме распавядаў са сцэны пра лагерныя навіны. Пісаў вершы, спецыяльна для канкрэтнага выступу. Пісаў таксама гумарэскі, рэпартажы. У Нямеччыне, у Макбурзе, паступіў ва ўніверсітэт. Але была такая галадоўля, што думаць пра вучобу не выпадала. І я пакінуў універсітэт. Стаў працаваць у Беларускім тэатры эстрады «Жыве Беларусь!», які заснаваў Мікола Куліковіч. Мы ездзілі па ўсёй Нямеччыне, выступалі ў беларускіх лагерах. Я іграў на гармоніку. Куліковіч пісаў для мяне п'есы. Цікавы быў час... Неўзабаве я жаніўся на немцы і мы пераехалі з ёй жыць у Амерыку. На жыццё я зарабляў, працуючы на хімічнай фабрыцы лабарантам. А для душы ў мяне заўсёды была музыка. Я сябраваў з паэтамі Масеем Сяднёвым, Янкам Золакам, Міхасём Кавылём, Наталляй Арсенневай... Яны пісалі вершы для маіх песень. У Амерыцы нейкі час я меў свой аркестр «Эстрада». У нашым рэпертуары было шмат польскіх танга. Я папрасіў Наталлю Арсенневу, каб яна пераклала іх па-беларуску. Спідарыня Арсеннева зрабіла гэта выдатна, і мы з задавальненнем выконвалі вядомыя песні на роднай мове. Цікавая гісторыя выйшла з танга «Сумна». Я мушу расказаць яе. У «Эстрадзе» я часта выконваў гэтую песню. На адным з канцэртаў да мяне падышоў знаёмы ўкраінец і папрасіў, каб я перапісаў

яму словы. Што я ахвотна зрабіў. Калі ў 1960 годзе выйшаў з друку «Беларускі песенны зборнік» Міколы Куліковіча, я вельмі здзіўся, пабачыўшы там зусім падобную песню. Як мне падаецца, атрымалася так. Мой знаёмы пераклаў песню на ўкраінскую мову. А Наталля Арсеннева па просьбе Куліковіча і не ведаючы, што ёсць беларускі тэкст, з украінскай пераклала на беларускую. Я толькі падзіўся, як добра быў зроблены пераклад. На сённяшні дзень існуюць тры песні, напісаныя рознымі кампазітарамі на адзін і той-вэрш. У Саўт-Рыверы я іграў таксама ў аркестрах Жыдовіча, Бычкоўскага...

— А чаму музыка не стала вашым бізнесам?

— Для гэтага трэба мець вельмі талент альбо іграць у вядомым сімфанічным аркестры.

— У Амерыцы вы пісалі песні?

— Так. Дома я маю арган. На ім я складаю музыку. А вось скрыпку закінуў. Часцей за ўсё бяру ў рукі акардэон...

— З ім вы выступаеце на беларускіх імпрэзах?

— Правільна! Выступаю я і ў Саўт-Рыверы, і ў Нью-Брансвіку.

— Якую са сваіх песень вы лічыце лепшай?

— Тую, якую спяваюць: «Ідуць жаўнеры-беларусы».

— Ці паўплывала эміграцыя на вашу творчасць?

— Безумоўна. Каб я жыў дома, я зрабіў бы болей і, магчыма, лепш. У мяне няма творчага асяроддзя. Для кампазітара яно вельмі неабходна. Я шкадую, што жыццё так паламала мяне. Але мая душа спакойная і сумленне чыстае. Я нікога не скрыўдзіў. І ворагам свайму народу не быў. Гэта наша трагедыя, што вайна падзяліла нас, беларусаў, на два лагеры. Адзін мой сябра ў вайну быў у паліцыі і ваяваў з партызанамі, сярод якіх былі яго ж вяскоўцы і сваякі. Ён ездзіў на бацькаўшчыну і ў роднай вёсцы спаткаўся з імі. Яны выпілі чарку, абдымаліся і плакалі. Ва ўсім вінавата вайна... Я хацеў бы напісаць пра гэта песню...

— Спадзяюся, што калісьці я пачую па Беларускаму радыё аб'яву: «Гучаць песні кампазітара Пётры Нядзвецкага».

— Ды не кампазітара!

— А каго?

— Самавука, які марыў стаць кампазітарам і паэтам, але так і не стаў ім...

Пошта

САМОТНІЦА
ПАПЯЛУШКА...

Колькі гадоў таму надарылася мне прачытаць раман «Ігра в бисер» Германа Гесэ. З таго часу гэты дзіўны расповяд-роздум пра ролі і лёс культуры стаўся маёй улюбленай чытанкай. А сёлета з вялікай асалодай і гонарам за родную мову прачытаў славуць раман ужо па-беларуску — «Гульня шкляных перлаў». Вялікі дзякуй ягонаму перакладчыку Васілю Сёмуху! Думаецца, вось дзе аргумент у абарону нашае мовы ад закідаў з боку яе нядобрамысліваў. Калі беларуская мова здатная перадаць столькі адценняў, пачуццяў і думак, якімі насычаны гэты складаны мастацка-філасофскі твор, то няма аніякіх падстаў трызіць аб, маўляў, яе слабай распрацаванасці. Кіньце, спадарове, спярша пачытайце!

Варта зазначыць, што В. Сёмуха смела эксперыментуе. Там-сям трапляюцца ў яго новыя словаўтварэнні, якіх, бадай, не сустрэнеш у слоўніках. Але ж гэта толькі сведчыць пра багацце нашае мовы, пра тое, што яна жывая. Яе прыдатнасць для навуковых патрэб добра бачна, прыкладам, з «Тэрміналагічнага слоўніка па вышэйшай матэматыцы для ВНУ», зробленага пад эгідай тэрміналагічнай камісіі ТБМ. Нарэшце мы пазбавімся ад калькаў з рускай мовы — адымаемае, дзялімае, перша-

вобразная, накрыжляжачыя і г. д. Будзем казаць навучэнцам па беларуску: адымнік, дзеліва, першаісная, накрыжлеглыя і г. д. Вось толькі каб аўтары падручнікаў часцей гарталі падобныя выданні.

На жаль, апошнія выданні падручнікаў матэматыкі зноў утрымліваюць тэрміна-калькі. Цікава, што мы пабачым у 1 томе «Матэматычнай энцыклапедыі», які мае выйсці па-беларуску ў хуткім часе? Неяк не па-гаспадарску пазычаць, калі ёсць сваё. Да таго ж некаторыя беларускамоўныя тэрміны лепш перадаюць сэнс паняццяў, чым іх рускія адпаведнікі.

Вядома ж, без інтэрнацыянальнай тэрміналогіі не абысціся, але... Гульня ў «Расійска-крыўскі (беларускі) слоўнік» Вацлава Ластоўскага. Паводле яго трыбуна гэта моўніца, вентылятар — душнік, аэрадром — лётнішча, гардэроб — адзежня, газон — кветнік... Чым блага? Ці не пара навукоўцам парупіцца аб выданні слоўніка, дзе побач з сучаснымі набыткамі падавалася б усё лепшае, што было назапашана даўней? Годзе бясконца перавыдаваць слоўнікі, якія спрычыніліся да нашай русіфікацыі! У адным з іх можна бачыць: подснежник — падснежнік. Ці можа падобная праца прэтэндаваць на навуковасць? Згодны, хай будзе і падснежнік, але

мусіць быць і іншае слова.

У нашай, нядаўна цалкам рускамоўнай школе налета ўжо пяцікласнікі будуць усе прадметы засвойваць па-беларуску. Паўсюдна набірае моц пакаленне, якое запатрабуе скоры і свядома аўтэнтычнай мовы. А сённяшнія студэнты і ўсе культурна заангажаваныя людзі чакаюць беларускіх перакладаў Платона і Гегеля, Борхеса і Сартра... Дзяржава мусіць даць ім магчымаць уваходзіць у сусветную культуру, паслугоўваючыся роднай мовай. Колькі працы для перакладчыкаў і колькі ж іх саміх патрэбна! Бракуе толькі павагі да іх з боку дзяржавы.

Здаецца мне, што Борхес — духоўны спадкамецца Г. Гесэ. Ягоная творчасць мроіцца як Гульня шкляных перлаў, а сам пісьменнік — яе Майстра! У гэтым кантэксце навэлы Борхеса ўспрымаюцца, як гульня з усімі сэнсамі і каштоўнасцямі культуры. Было б вельмі лагічна, каб В. Сёмуха наважыўся на пераклад Борхеса (калі ён яшчэ гэта не зрабіў, і хай не крыўдуе той, хто, мажліва, ужо пераклаў).

Што за цудоўныя пераклады для дзетак робяць у БГКАЦ! Уяўляю, якое свята будзе ў нас з дачкой, калі мы засядзем разам за прыгожа аздоблены беларускі варыянт «Капітана Гранта».

Вось толькі б дайшоў ён да Глыбокага. Пакуль што беларуская кніга выглядае самотнай Папялушкай на паліцах нашай кнігарні. І том Беларускай гістарычнай энцыклапедыі таксама да нас не патрапіў...

Іван ХРАПАВІЦКІ,
настаўнік

г. Глыбокае

«ПРЫЎДЗЕ ЧАС, КАЛІ Я РАСКАЖУ ЎСЁ...»

РАЗМОВА
З ІНКОГНІТА

Ён падышоў да мяне ў бары і прывітаўся на цудоўнай беларускай мове.

— Чуў, што вы цікавіцеся лёсамі былых жаўнераў БКА...

— Так, хацеў бы сустрэцца з кім-небудзь з іх.

— А навошта?

— Каб ведаць усю праўду пра БКА. Думаю, што ў тых, хто быў у яе шарэнгах, крыху іншая думка пра сваю ролю ў вайне. Вось яе я і хацу высветліць... Можна, вы мне дапаможаце?

— Можна, і дапамагу. Я быў у БКА і магу расказаць вам пра свой лёс. Толькі пры ўмове, што вы не будзеце пытацца, як мае прозвішча...

— Згодзен. У вас, мабыць, ёсць падставы для гэтага?...

— Асаблівых падстаў няма. Але я не зусім веру, што на Беларусі перамагла дэмакратыя і што мой апоўдзень не стане зачэпкам для непатрэбных разборак...

— Вы баіцеся?

— Мне няма чаго баяцца. Я не ўчыніў ніякага злачынства, я нікога не забіў. Жыву ў вольнай краіне і за сябе трываюцца не прыходзіцца. Больш турбуюся за сваіх родных, якія засталіся ў Беларусі.

— Вам ніколі не хацелася паехаць туды?

— Хацелася ад першага дня эміграцыі. Як бы я быў рады прайсціся цяпер па сасновым бацькавым лесе. Бацька мой быў лесніком і пасадыў мо са сто гектараў лесу.

— А дзе вы жылі?

— У Заходняй Беларусі. Бацька мой служыў у графа Паслоўскага, які меў маёнтак у Альберціне. Там у графа была таксама папяровая фабрыка, млын, тартак. Ён меў двух сыноў — Францішка і Ксаверыя і дачку. На жаль, не памятаю яе імя. Цяпер яны жывуць у Англіі, Амерыцы і Мексіцы.

— Мо даводзілася быць у графскім доме?

— І неаднойчы. Стары граф быў добрым чалавекам. Не раз прыходзіў да бацькі ў хату. Сядзе і кажа: «Костка (гэта мой бацька), пакажы сваіх дзяцей». Ён меў слабы зрок, але любіў пагаварыць з намі.

— Размаўляў па-беларуску?

— Па-польску, дзе ты бачыў — па-беларуску! Ён не прызнаваў нічога беларускага. Бацька, акрамя службы, займаўся гаспадаркай. Абрабляў зямлю, і мы жылі з гэтага, пакуль не прыйшлі саветы...

— А як людзі ўспрынялі іх приход?

— Па-рознаму. Напрыклад, мой бацька хадзіў сустракаць іх. Не ведаю, па якой прычыне... А яны на трэці дзень прыйшлі, забралі бацьку і забілі без суда і следства... Дзед расказаў мне, што большавікі прывезлі ў лес тры вазы людзей і там распраўляліся з імі. Над Шчырай закопвалі за Шылавічамі. Праз тыдзень мы хацелі з дзедкам адкапаць бацьку, але нам не дазволілі...

— За што забілі вашага бацьку?

— Нехта напісаў на яго данос. А яшчэ людзі казалі, што чырвонаармейцы спадабаліся яго боты... За немцамі маці хацела перахаваць бацьку на могілкі, але не рашылася. Ён і сёння там ляжыць, мусіць. Мы жылі ў страху, пакуль былі большавікі. І калі прыйшлі немцы... Нас у маці было трое. Сястра была малодшай за мяне, а брат — старэйшы. Каб пракарміцца, я пайшоў працаваць на чыгунку. Разгружаў вагоны разам са слонімі і габрэямі.

Летам і ўвосень хадзіў да людзей малаціць. Два разы мне прысылалі пошты на работы ў Нямецчыну. Выручаў дзядзька: даваў каму трэба адкупнога і мяне не чапалі. Неўзабаве пачалася мабілізацыя ў Беларускую Краёвую Абарону. Сабралі нас у Альберціне. Аддзялілі чалавек трыццаць і паслалі будаваць абарончы бункер. Я таксама трапіў на будаўніцтва. Астатнія пайшлі ў казармы. У палітыцы тады я нічога не разумеў. Я не ведаў, што значыць фашызм, хоць немцаў я не лічыў прыцэлямі беларусаў. Перспектыва ваяваць у БКА мяне не вельмі дашыла. Але ўбаку мяне ніхто б не пакінуў. Трэба было ісці альбо ў лес, альбо ў паліцыю ці войска. Мой дваюродны брат меў сувязь з партызанамі і падгаворваў мяне ісці да іх. Я быў рашыўся, а пасля падумаў: саветы забілі майго бацьку, — заб'юць і мяне. Я апынуўся ў бязвыхадным становішчы. Трэба было ратавацца. Малады, я хацеў жыць... Калі немцы сталі адступаць, я рашыў ісці з імі. Далі мне падводу і я вёз амуніцыю. Нас апраунілі ў нямецкую форму. У Польшчы я трапіў у беларускую дывізію пад камандаваннем палкоўніка Зіглінга.

— Там былі адны беларусы?

— Так, усе між сабой гаварылі па-беларуску.

— А Зіглінг?

— Я яго ніколі не бачыў. Камандаванне было мешанае. Большыя пасады займалі немцы, а малыя — беларусы.

— Вайсковыя каманды падавалі па-беларуску?

— Па-нямецку. На нямецкім баку было таксама некалькі дывізіяў украінскіх, літоўскіх, латышскіх, рускіх...

— Што сталася з беларускай дывізіяй?

— Яе разбілі. І шмат людзей трапіла ў палон. Тых, хто ўцялеў, адправілі да генерала Уласава ў «Русскую освободительную армию». Я таксама прыбыў туды. Мы пачыналі разумець, што жывымі з гэтага

пекла мала каму ўдасца вырвацца. На фронце людзі гінуць штохвілінна. Чаму мы павінны класці свае галовы няведама за што? Каб вырвацца ад Уласава, мы прыкінуліся палякамі, і нас перакінулі ў польскую дывізію, якая толькі арганізавалася. Пакуль мы дабіраліся да яе, пакуль набралі патрэбную колькасць людзей, — пачалася капітуляцыя. Мы здаліся амерыканцам... Нейкі час я правёў у лагерах. Адтуль падаўся ў Бельгію на шахты. Быў забойшчыкам. Аддубасіў там 7 гадоў. Добра зарабляў. Цяпер бельгійскі ўрад плаціць мне пенсію за гэта... Сумаваў па доме. Напісаў туды ліст. Атрымаў ад знаёмага адказ, што мой старэйшы брат Васіль забіты ў Берліне 5 мая 1945 года. Маці пасадылі ў турму на дзесяць гадоў. Сястра выйшла замуж і выехала з дому... Я на чужыне. Наша роднае гняздо асірацела... Цяжка было мне перажыць гэтыя навінны. Пачаў шукаць сваіх людзей. Прыехаў у Амерыку. Разам з жонкай і малой дачкой. Мову не ведаў, асветы не меў. Прыйшлося зноў ісці на самыя цяжкія работы. Да абеду працаваў на сталёвай фабрыцы, а пасля абеду — будаваў людзям хаты. Удвох, яшчэ з адным беларусам, мы паставілі пяць зрубаў. Сваімі рукамі змайстраваў жытло сабе... Шмат памагалі беларусы. Уцягнуўся ў грамадскае жыццё. Я чуюся больш беларусам, чым амерыканцам...

— Дзіўлюся вашаму лёсу... За вайну вы паспелі пабыць у беларускім, нямецкім, рускім, польскім войску... За што вы ваявалі?

— Я не ваяваў. Я ратаваў сваё жыццё. У мяне не было ніякага выбару, ніякага выхаду. У такіх варунках былі тысячы беларусаў. Усіх нас пасля вайны назвалі здраднікамі...

— Вы не лічыце сябе здраднікам?

— Не лічу і не лічыў, бо ніколі ім не быў.

Як звычайна, у вайну найбольш пакутуюць нявінныя людзі.

— Ці задаволены вы тым, як склалася ваша жыццё?

— Цяжкае мае жыццё. Вельмі шмат у ім болю і трагічных старонак. Я зразумеў, што і большавізм, і фашызм вельмі блізкія да сваёй сутнасці. Бо і для першага і для другога чалавечыя жыццё — нішто. І гэта няправільна.

— Цяпер вы, мабыць, ужо на пенсіі?

— Так, але пару гаўдзін у тыдзень працую. Не дзеля грошай, а ў сваё задавальненне. На старасць гадоў заняўся музыкой. Вельмі палюбіў гармонік і ў 60 гадоў навучыўся іграць на ім. Маю цэлую калекцыю: італьянскі, нямецкі, амерыканскі... Нядаўна набыў на маркеце гармонік з Маладзечна. Знешне ён непрывычны, але грае вельмі добра...

— Як мне прадставіць вас?

— Амерыканскі беларус Валодзя. Мо прыйдзе час, калі я раскажу ўсё. Але не цяпер...

ЛІТ ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

Заснавальнікі:
Саюз пісьменнікаў Беларусі
і Міністэрства культуры і друку
Рэспублікі Беларусь
Выходзіць з 1932 года

Газету рэдагавалі

Х.Дунец	(1932-35)
І.Гурскі	(1935-41)
А.Куляшоў	(1945-46)
М.Горцаў	(1947-49)
П.Кавалёў	(1949-50)
В.Вітка	(1951-57)
М.Ткачоў	(1957-59)
Я.Шарахоўскі	(1959-61)
Н.Пашкевіч	(1961-69)
Л.Прошка	(1969-72)
Х.Жычка	(1972-76)
А.Асіпенка	(1976-80)
А.Жук	(1980-86)
А.Вярцінскі	(1986-90)

Галоўны рэдактар

Мікола ПІЛЬ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:

Святлана БЕРАСЦЕНЬ
Андрэй ГАНЧАРОЎ
першы намеснік галоўнага
рэдактара

Юрась ЗАЛОСКА

Міхась ЗАМСКІ

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ
Барыс ПЯТРОВІЧ
намеснік галоўнага рэдактара

Юрась СВІРКА

АДРАС РЭДАКЦЫІ:

220600, ГСП, Мінск,
вул. Захарова, 19

ТЭЛЕФОНЫ:

прыёмная рэдакцыі
332-461

намеснікі галоўнага рэдактара
332-525, 331-985

аддзель:

публіцыстыкі 332-525

пісьмаў і грамадскай думкі
331-985

літаратурнага жыцця
332-462

крытыкі і бібліяграфіі
332-204

паэзіі і прозы 332-204

музыкі 332-153

тэатра, кіно і тэлебачання
332-153

выяўленчага мастацтва
і аховы помнікаў 332-462

навін 332-462

мастацкага афармлення
332-204

фотакарэспандэнт 332-462

бухгалтэрыя 268-640

Пры перадруку просьба
спасылацца на "ЛІТ"

Рукапісы рэдакцыі не вяртае
і не рэцэнзуе.

Пазіцыя рэдакцыі можа
не супадаць з думкамі
і меркаваннямі аўтараў публікацый.

Набор і вёрстка
камп'ютэрнага цэнтра «ЛІМА»

Апаратныя сродкі і тэхнічная
падтрымка — фірма «Дайнова»

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах

Друкарня "Беларускі Дом друку"
(г.Мінск, пр. Ф.Скарыны, 77)

Індэкс 63856. Наклад 11.194.

Нумар падпісаны 18.08.1994 г.

Д 123456789-10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100

Марцін КОЎЗКІ

ДОЛЯ ПРАЎДЫ

Дынаміка зрухаў у роднай прыродзе: усё больш навакольнага, усё менш асяроддзя.

Нармальнае становішча слагбаума — вертыкальнае, рабочае — ненармальнае. На жаль, прынцып не універсальны — карыснае не заўсёды нармальнае.

Сорак дзве тысячы дзвесце хвілін у дні і ўсе непаўторныя? Калі ж я прапусціў сваю? Учора, пазаўчора, год назад? Дык жа ўсё часу не хапае!

Таленавітае малое, не па ўзросту развітое, не кажа «дай», а кажа «на»... І гне прыслоніць да канца.

— І мой падобнае загнуў. Во сволач, дзе ён толькі чуў?

Дысертанта крытыкавалі ўсе. «Нічога, — сказаў ён упэўнена, — не завалюць». І як у вяду глядзеў. Вучоную ступень прысудзілі аднагалосна: ніхто не хацеў, каб нешта значыў крытычны водгук іншага.

Чаго чакаю ад тэлебачання? Хай словы «рэкламная паўза» значаць тое, што павінны азначаць, — паўза ад рэкламы.

Клявалі фенікса чайкі і гідліва цмокалі: усе птушкі — з яйка, а гэная — з попелу.

Кабінетны інтэр'ер эры аднаўлення: Мат-

ка Боская цяпер замяняе Леніна.

У старажытнасці «Дземянцей» значыла той, хто не ведае мовы. Можна, чыесці імёны званчэй, ды калі браць гараскоп за аснову, характарыстыкі шчэ ямчэй — рак, баран, скарпіён, вадалей. Не з народзін пачынаюцца жыцці, і ўсё ж — не скажыце.

Вандэйская хроніка. Рэкецірская фірма ў абласным цэнтры распачала судовую справу супраць міліцыі за няўзгодненае затрыманне сваіх супрацоўнікаў. Фірма рэгулярна ашчэджала сродкі на ўмацаванне правапарадку. У суд ад міліцыі ніхто не прыйшоў, але начальнік аддзялення перадаў, што далей канкурэнцыі цярэць не будзе. «Хай не набівае цану», — адказаў на гэта кіраўнік фірмы.

Байка пра архітэктара, які праектаваў выдатныя комплексы, атрымліваў за гэта дыпламы, але кінуў усё, пайшоў вучыцца нанова, стаў скульптарам, лепіць пасрэдняы надмагільныя помнікі, а грошай атрымлівае кучу. Мараль: што ты робіш з кадрамі, сціпляя зарплата доўгідаў?

Майстар старанна рабіў значкі. «У фонд», — тлумачыў цікаўным для інфармацыі. А цяпер, калі хочаш, рашы задачку, як на камуністычных суботніках дасягалася найвышэйшая прадукцыйнасць працы.

КОНКУРС ПРАДОЎЖАНЫ

Конкурс на лепшы твор для дзяцей (умовы надрукаваны ў «ЛіМе» за 26 лістапада мінулага года), які праводзіць Рэспубліканскі цэнтр эстэтычнага выхавання дзяцей, прадоўжаны да 1 лістапада 1994 г.

Чакаем вашых твораў (песні, музычныя і драматычныя п'есы, вершы) на адрас: Мінск, пр-т Скарыны, 326. РЦЭВД.

Журы

Саюз пісьменнікаў Беларусі выказвае глыбокае спачуванне дырэктару Дома літаратара, пісьменніку Віктару Лужкоўскаму з прычыны напатакушага яго гора — смерці бацькі.

Саюз пісьменнікаў Беларусі выказвае глыбокае спачуванне пісьменніцы Ірыне Жарнасек з выпадку напатакушага яе гора — смерці бацькі.

Калектыў рэдакцыі «Полюмя» выказвае глыбокае спачуванне супрацоўніцы часопіса Кудравец Любові Захарэўне з прычыны напатакушага яе гора — смерці сястры Ірыны.

ПАНЯДЗЕЛАК, 22.08

Беларускае тэлебачанне
9.05 Пад купалам Сусвету
9.15 Пяць хвілін на жарты
9.20 ABC-клуб
9.35 «Чарапашкі ніндзя»
10.00 «Праспект»
10.30 «Святая на Дняпры»
11.25 Тэлевізійны Дом кіно
12.25 Дзевяны вяснік
12.40 «Тры таполіна Плюшчысе», м/ф
13.55 «Небыліца». Фільм-канцэрт
14.35 «Настаневая чарга», т/ф
15.35 «КААДП», мульт
16.15 «Элегія», д/ф
17.30 Навіны
17.40 Планета людзей. «Чаму і як вучыць Амерыка?» Перадача 1-я
18.10 Навіны (Брэст)
18.25 Навіны Бі-бі-сі
19.00 Аэробіка
19.30 Праблема сёння — імяныя прыватызацыйныя чыкі
19.55 Што на свеце гучаецаца...
20.25 Пяць хвілін на жарты
20.30 Кантакт
20.35 Кальханка
21.00 Панарама
21.35 Студыя «Тэлесябрына»
21.40 Спартыўны тэлежур'ер
22.00 «Дапамога нам музыка». XXIII Міжнародны фестываль духоўнай музыкі (Нарвегія)
22.40 Пад купалам Сусвету
22.50 Ніка
23.05 «Паласа Сімарана», м/ф (ЗША)
0.20 Надвор'е

Канал «Астанкіна»

5.30, 7.15 Раніца
7.00, 10.00, 15.00, 17.00, 20.00, 22.50 Навіны
8.00 Дзевяны вяснік
8.15 «Дакая рука»
8.50 «Радзю Гандзі», д/ф
15.25 Лялька май мары
16.00 Зорная гадзіна
16.40 Міждзяржаўная тэлерадыёкампанія «Мір»
17.25 Свят сёння
17.40 Азбука ўласніка
17.50, 20.35 Надвор'е
18.00 Гадзіна пік
18.25 «Дакая рука»
18.50, 21.35 Заклучны канцэрт лаўрэатаў Міжнароднага балетнага конкурсу «Мая-94»
19.40 Добрай ночы, малышы!
20.45 Сустрача з А. І. Салжаніцыным
21.05 Спартыўны агляд
23.00 «Цела», м/ф

Канал «Расія»

6.00, 10.00, 15.00, 19.00, 22.00 Весткі
6.20 Патрабуюцца... патрабуюцца...
6.30 Формула-730
7.00 Час дзевяных людзей
7.30 Зваротны адрас
8.00 Навіны Эй-бі-сі
8.25 Мультфільм
9.40 Сялянскае пытанне
15.20 Мульці-пульці
15.20 Там-там навіны
16.05 Новая лінія
16.50 Не быць дыназаўрам
17.05 М-трэст
17.20 Мульці-пульці
17.30 Святая кожны дзень
17.40 Наш сад
18.10 L-клуб
19.25 Падрабязнасці
19.35 Ніхто не забыты
19.40 «Ліс Золтана Карпаці», м/ф
21.10 Сем нот у цішыні. Б. Акуджава
21.45 ЭКП
22.20 Аўтаімгненне
22.25 Зоркі гавораць
22.30 Спартыўная карусель
22.35 «Каста дзіва». Канцэрт памяці Мары Калас

Канал «Санкт-Пецярбург»

12.00, 14.30, 18.30, 21.45 Інфарм ТБ
12.10 Чароўная лінія
12.25 «Нямецкая хваля»
13.00 Хуткая дапамога
13.30 «Каміла, ці Нераскрытая таямніца»
14.20 Мультфільм
14.45 «Кінфія», м/ф
15.40 «Афрыканскае паляванне», т/ф
16.25 «Рускія раманы». Муз. фільм
16.45 Тэлемагазін
16.50 «Капрызка», мульт
17.10 Дзецім пра зверанят
17.40 Адкрываю для сябе Расію
18.10 «Перапалок», мульт
18.55 Мультфільм для дарослых
19.05 «Каміла, ці Нераскрытая таямніца»
20.00 «Тут мой прычал», м/ф
20.45 Тэлеслужба бяспекі
20.55 «Салаўіныраманс». Муз. фільм
21.25 Тэлемагазін
21.30 Будні
22.00 Спорт, спорт, спорт...
22.15 Ваш стыль
22.20 «Цэнзінікаў апоўдні», м/ф, с. 7

21.30 Будні
22.00 Спорт, спорт, спорт...
22.15 Ваш стыль
22.20 «Двайнікі», тэлеспектакль

А УТОРАК, 23.08

Беларускае тэлебачанне
8.00 Раніца рэспублікі
8.10 Эканамікст
8.20 Пад купалам Сусвету
8.30 Надвор'е
8.40 Пяць хвілін на жарты
8.45 Планета людзей
9.05 «Май каханне, мой смутак»
10.05 Аэробіка
10.35 «Мінулае яшчэ наперадзе», д/ф
11.05 «Дон Кхот», м/ф
12.40 Мультфільм
13.30 Кінаарыс
13.45 Відэма-нявідэма
14.45 «Еўрапейскі калейдаскоп»
15.15 Музычны фільм
16.30 «Нові К»-топ-10
17.30 Навіны
17.40 Планета людзей
18.10 Навіны (Віцебск)
18.25 Навіны Бі-бі-сі
19.00 Хлеб прынямоння
19.45 Эканамікст
19.55 Парады агароднікам
20.25 Пяць хвілін на жарты
20.30 Кантакт
20.35 Кальханка
21.00 Панарама
21.35 «Май каханне, мой смутак»
22.35 Пад купалам Сусвету
22.45 Ніка
23.00 Канцэрт зорак астрады Украіны
24.00 Надвор'е

Канал «Астанкіна»

5.30, 7.15 Раніца
7.00, 10.00, 22.50 Навіны
8.00 Агляд рынку нерухомасці
8.15 Вясёлыя ноткі
8.35 Амерыка з М. Таратугам
9.05 Ты памятаеш, таварыш?
9.45 Справа
15.25 «Вайна гобатаў»
15.50 Наш музычны клуб
16.05 Адказы
16.40 За кулісамі
17.25 Дакументы і лісы
17.40 Знак пытання
17.50, 20.35 Надвор'е
17.55 Футбол. Развіццё матчу Федара Чаранкова. «Спартак» (Масква) — «Парма» (Італія)
20.45 З першых рук
20.55 Карагод вакол зямнога шара. Прамая перадача з Паўночнага полюса
22.00 Хіт-парад Астанкіна
23.00 «Ультра», м/ф (Італія)

Канал «Расія»

6.00, 10.00, 15.00, 19.00, 22.00 Весткі
6.20 Патрабуюцца... патрабуюцца...
6.30 Формула-730
7.00 Час дзевяных людзей
7.30 Джэнтльмен-шоу
8.00 Навіны Эй-бі-сі
8.30 «Сонечны вецер»
8.40 Момент ісціны
9.25 Кліп-антракт
9.35 Тэлегазета
9.40 Сялянскае пытанне
15.20 Студыя «Рост»
15.50 Там-там навіны
16.05 Новая лінія
16.50 Не быць дыназаўрам
17.05 М-трэст
17.20 Мульці-пульці
17.30 Святая кожны дзень
17.40 Наш сад
18.10 L-клуб
19.25 Падрабязнасці
19.35 Ніхто не забыты
19.40 «Ліс Золтана Карпаці», м/ф
21.10 Сем нот у цішыні. Б. Акуджава
21.45 ЭКП
22.20 Аўтаімгненне
22.25 Зоркі гавораць
22.30 Спартыўная карусель
22.35 «Каста дзіва». Канцэрт памяці Мары Калас

Канал «Санкт-Пецярбург»

12.00, 14.30, 18.30, 21.45 Інфарм ТБ
12.10 Чароўная лінія
12.25 «Нямецкая хваля»
13.00 Хуткая дапамога
13.30 «Каміла, ці Нераскрытая таямніца»
14.20 Мультфільм
14.45 «Кінфія», м/ф
15.40 «Афрыканскае паляванне», т/ф
16.25 «Рускія раманы». Муз. фільм
16.45 Тэлемагазін
16.50 «Капрызка», мульт
17.10 Дзецім пра зверанят
17.40 Адкрываю для сябе Расію
18.10 «Перапалок», мульт
18.55 Мультфільм для дарослых
19.05 «Каміла, ці Нераскрытая таямніца»
20.00 «Тут мой прычал», м/ф
20.45 Тэлеслужба бяспекі
20.55 «Салаўіныраманс». Муз. фільм
21.25 Тэлемагазін
21.30 Будні
22.00 Спорт, спорт, спорт...
22.15 Ваш стыль
22.20 «Цэнзінікаў апоўдні», м/ф, с. 7

22.15 Ваш стыль
22.20 «Цэнзінікаў апоўдні», м/ф, с. 6

СЕРАДА, 24.08

Беларускае тэлебачанне
8.00 Раніца рэспублікі
8.10 Пад купалам Сусвету
8.20 Надвор'е
8.30 Пяць хвілін на жарты
8.35 Планета людзей
9.05 «Май каханне, мой смутак»
10.05 Аэробіка
10.35 «Мінулае яшчэ наперадзе», д/ф
11.05 «Дон Кхот», м/ф
12.40 Мультфільм
13.30 Кінаарыс
13.45 Відэма-нявідэма
14.45 «Еўрапейскі калейдаскоп»
15.15 Музычны фільм
16.30 «Нові К»-топ-10
17.30 Навіны
17.40 Планета людзей
18.10 Навіны (Гомель)
18.25 Навіны Бі-бі-сі
19.00 «Крок». «Пяць зорак»
20.30 Кантакт
20.35 Кальханка
21.00 Панарама
21.35 «Май каханне, мой смутак»
22.35 Пад купалам Сусвету
22.45 Ніка
23.00 Пяць хвілін на жарты
23.05 Чэмпіянат свету па молагонках
0.05 Надвор'е

Канал «Астанкіна»

5.30, 7.15 Раніца
7.00, 10.00, 15.00, 17.00, 20.00, 22.50 Навіны
8.00 Агляд рынку нерухомасці
8.15 Вясёлыя ноткі
8.35 Амерыка з М. Таратугам
9.05 Ты памятаеш, таварыш?
9.45 Справа
15.25 «Вайна гобатаў»
15.50 Наш музычны клуб
16.05 Адказы
16.40 За кулісамі
17.25 Дакументы і лісы
17.40 Знак пытання
17.50, 20.35 Надвор'е
17.55 Футбол. Развіццё матчу Федара Чаранкова. «Спартак» (Масква) — «Парма» (Італія)
20.45 З першых рук
20.55 Карагод вакол зямнога шара. Прамая перадача з Паўночнага полюса
22.00 Хіт-парад Астанкіна
23.00 «Ультра», м/ф (Італія)

Канал «Расія»

6.00, 10.00, 15.00, 19.00, 22.00 Весткі
6.20 Патрабуюцца... патрабуюцца...
6.30 Формула-730
7.00 Час дзевяных людзей
7.30 Джэнтльмен-шоу
8.00 Навіны Эй-бі-сі
8.30 «Сонечны вецер»
8.40 Момент ісціны
9.25 Кліп-антракт
9.35 Тэлегазета
9.40 Сялянскае пытанне
15.20 Студыя «Рост»
15.50 Там-там навіны
16.05 Новая лінія
16.50 Не быць дыназаўрам
17.05 М-трэст
17.20 Мульці-пульці
17.30 Святая кожны дзень
17.40 Наш сад
18.10 L-клуб
19.25 Падрабязнасці
19.35 Ніхто не забыты
19.40 «Ліс Золтана Карпаці», м/ф
21.10 Сем нот у цішыні. Б. Акуджава
21.45 ЭКП
22.20 Аўтаімгненне
22.25 Зоркі гавораць
22.30 Спартыўная карусель
22.35 «Каста дзіва». Канцэрт памяці Мары Калас

Канал «Санкт-Пецярбург»

12.00, 14.30, 18.30, 21.45 Інфарм ТБ
12.10 Чароўная лінія
12.25 «Нямецкая хваля»
13.00 Хуткая дапамога
13.30 «Каміла, ці Нераскрытая таямніца»
14.20 Мультфільм
14.45 «Кінфія», м/ф
15.40 «Афрыканскае паляванне», т/ф
16.25 «Рускія раманы». Муз. фільм
16.45 Тэлемагазін
16.50 «Капрызка», мульт
17.10 Дзецім пра зверанят
17.40 Адкрываю для сябе Расію
18.10 «Перапалок», мульт
18.55 Мультфільм для дарослых
19.05 «Каміла, ці Нераскрытая таямніца»
20.00 «Тут мой прычал», м/ф
20.45 Тэлеслужба бяспекі
20.55 «Салаўіныраманс». Муз. фільм
21.25 Тэлемагазін
21.30 Будні
22.00 Спорт, спорт, спорт...
22.15 Ваш стыль
22.20 «Цэнзінікаў апоўдні», м/ф, с. 7

ЧАЦВЕР, 25.08

Беларускае тэлебачанне
8.00 Раніца рэспублікі
8.10 Пад купалам Сусвету
8.20 Надвор'е
8.30 Пяць хвілін на жарты
8.35 Планета людзей
9.05 «Май каханне, мой смутак»
10.05 Рок-айленд.
11.05 «Дзіўная гісторыя доктара Джэкіла і містэра Хайда», м/ф
12.35 «Млын», д/ф
13.30 «Мужык», м/ф
17.30 Навіны
17.40 Планета людзей
18.10 Навіны (Гродна)
18.25 Навіны Бі-бі-сі
19.00 Зачытайце мае пісьмо...
19.05 «Колалёсу» ў Марсэлі, т/ф
19.45 «Стэп». Кінаарыс
19.55 Бізнес-рынг
20.25 Пяць хвілін на жарты
20.30 Кантакт
20.35 Кальханка
21.00 Панарама
21.35 «Май каханне, мой смутак»
22.35 Пад купалам Сусвету
22.45 «Крок». Аб сутрачы моладзі на граніцы Беларусі, Расіі, Украіны
23.10 Ніка
23.25 «Крок». Новы балет з Гродна
0.15 Надвор'е

Канал «Астанкіна»

5.30, 7.15 Раніца
7.00, 10.00, 15.00, 17.00, 20.00, 22.50 Навіны
8.00 Агляд рынку нерухомасці
8.15 Вясёлыя ноткі
8.35 Амерыка з М. Таратугам
9.05 Ты памятаеш, таварыш?
9.45 Справа
15.25 «Вайна гобатаў»
15.50 Наш музычны клуб
16.05 Адказы
16.40 За кулісамі
17.25 Дакументы і лісы
17.40 Знак пытання
17.50, 20.35 Надвор'е
17.55 Футбол. Развіццё матчу Федара Чаранкова. «Спартак» (Масква) — «Парма» (Італія)
20.45 З першых рук
20.55 Карагод вакол зямнога шара. Прамая перадача з Паўночнага полюса
22.00 Хіт-парад Астанкіна
23.00 «Ультра», м/ф (Італія)

Канал «Расія»

6.00, 10.00, 15.00, 19.00, 22.00 Весткі
6.20 Патрабуюцца... патрабуюцца...
6.30 Формула-730
7.00 Час дзевяных людзей
7.30 Джэнтльмен-шоу
8.00 Навіны Эй-бі-сі
8.25 Паехалі
8.35 Мульці-пульці
8.45 «Санта-Барбара»
9.35 Тэлегазета
9.40 Сялянскае пытанне
15.20 Студыя «Рост»
15.50 Там-там навіны
16.05 Новая лінія
16.50 «Гадзі казак», д/ф
17.45 Кліп-антракт
17.55 Футбол. «Дынама» (Масква) — «Спартак» (Уладзікаўказ)
20.00 Падрабязнасці
20.10 Святая кожны дзень
20.20 «Санта-Барбара»
21.10 Мультфільм для дарослых
21.25 А. Баталаў пра К. Паустоўскага. «Удзяны лісу»
22.20 Аўтаімгненне
22.25 Зоркі гавораць
22.30 Спартыўная карусель
22.35 «Зладзей ў законе», м/ф

Канал «Санкт-Пецярбург»

12.00, 14.30, 18.30, 21.45 Інфарм ТБ
12.10 Чароўная лінія
12.25 «Нямецкая хваля»
13.00 Хуткая дапамога
13.30 «Каміла, ці Нераскрытая таямніца»
14.20 Мультфільм
14.45 «Кінфія», м/ф
15.40 «Афрыканскае паляванне», т/ф
16.25 «Рускія раманы». Муз. фільм
16.45 Тэлемагазін
16.50 «Капрызка», мульт
17.10 Дзецім пра зверанят
17.40 Адкрываю для сябе Расію
18.10 «Перапалок», мульт
18.55 Мультфільм для дарослых
19.05 «Каміла, ці Нераскрытая таямніца»
20.00 «Тут мой прычал», м/ф
20.45 Тэлеслужба бяспекі
20.55 «Салаўіныраманс». Муз. фільм
21.25 Тэлемагазін
21.30 Будні
22.00 Спорт, спорт, спорт...
22.15 Ваш стыль
22.20 «Цэнзінікаў апоўдні», м/ф, с. 7

ПЯТНІЦА, 26.08

Беларускае тэлебачанне
8.00 Раніца рэспублікі
8.10 Эканамікст
8.20 Пад купалам Сусвету
8.30 Надвор'е
8.40 Пяць хвілін на жарты
8.45 Планета людзей
9.15 «Май каханне, мой смутак»
10.15 Тэлефільм
11.15 «Нябесяны ластаўкі», м/ф
13.25 «Матэлыкі высакагор'я», д/ф
14.15 Мультфільм
15.05 «Антуан дэ Сент-Экзюперы», д/ф
17.30 Навіны
17.40 «Гісторыя аднаго кахання», д/ф
18.00 Эканамікст
18.10 Навіны (Маргінёў)
18.25 Навіны Бі-бі-сі
19.00 Родныя мястэчкі Ядвігіны Ш.
19.15 Звышмарофонскі прабеб «Мой родны кут»
19.25 Расія і Беларусь: шлях у будучыню
20.10 Студыя «Тэлесябрына»
20.25 Пяць хвілін на жарты
20.30 Кантакт
20.35 Кальханка
21.00 Панарама
21.35 «Джокер», м/ф
23.05 Пад купалам Сусвету
23.15 Ніка
23.30 Надвор'е

Канал «Астанкіна»

5.30, 7.15 Раніца
7.00, 10.00, 15.00, 17.00, 20.00, 22.50 Навіны
8.00 Навы старт
8.15 Сарока
8.40 «Дакая рука»
9.15 Агарод круглы год
9.45 Бізнес-клас
15.25 «Прададзены смех», м/ф, с. 1
16.50 Тэатрам
17.25 Чалавек і закон
18.00 Гадзіна пік
18.20 «Дакая рука»
18.50 Поле цуду
19.40 Добрай ночы, малышы!
20.45 Чалавек тыдня
21.05 «Каханне пад пытаннем», м/ф (Францыя)
23.10 Музыгляд
23.55 Аўта-шоу

Канал «Расія»

6.00, 10.00, 15.00, 22.00 Весткі
6.20 Патрабуюцца... патрабуюцца...
6.30 Формула-730
7.00 Час дзевяных людзей
7.30 Музыка ўсіх пакаленняў
8.00 Навіны Эй-бі-сі
8.25 Паехалі
8.35 Мульці-пульці
8.45 «Санта-Барбара»
9.35 Тэлегазета
9.40 Сялянскае пытанне
15.20 Студыя «Рост»
15.50 Там-там навіны
16.05 Новая лінія
16.50 «Гадзі казак», д/ф
17.45 Кліп-антракт
17.55 Футбол. «Дынама» (Масква) — «Спартак» (Уладзікаўказ)
20.00 Падрабязнасці
20.10 Святая кожны дзень
20.20 «Санта-Барбара»
21.10 Мультфільм для дарослых
21.25 А. Баталаў пра К. Паустоўскага. «Удзяны лісу»
22.20 Аўтаімгненне
22.25 Зоркі гавораць
22.30 Спартыўная карусель
22.35 «Зладзей ў законе», м/ф

Канал «Санкт-Пецярбург»

12.00, 14.30, 18.30, 21.45 Інфарм ТБ
12.10 Чароўная лінія
12.25 «Нямецкая хваля»
13.00 Хуткая дапамога
13.30 «Каміла, ці Нераскрытая таямніца»
14.20 Мультфільм
14.45 «Кінфія», м/ф
15.40 «Афрыканскае паляванне», т/ф
16.25 «Рускія раманы». Муз. фільм
16.45 Тэлемагазін
16.50 «Капрызка», мульт
17.10 Дзецім пра зверанят
17.40 Адкрываю для сябе Расію
18.10 «Перапалок», мульт
18.55 Мультфільм для дарослых
19.05 «Каміла, ці Нераскрытая таямніца»
20.00 «Тут мой прычал», м/ф
20.45 Тэлеслужба бяспекі
20.55 «Салаўіныраманс». Муз. фільм
21.25 Тэлемагазін
21.30 Будні
22.00 Спорт, спорт, спорт...
22.15 Ваш стыль
22.20 «Цэнзінікаў апоўдні», м/ф, с. 7

9.00 «Джокер», м/ф
10.30 «Мы — беларусы». Янка Запруднік
11.05 Паказвае Віцебск
12.05 «Шматгалоссе»
12.55 «Лулу — анілі кветак»
13.30 Інтэр'ю з Прэзідэнтам Малдова Мірчам Снегурам; «Невядомая Малдова». Музычная праграма
14.55 «Казкі горада Лета». Музычны спектакль
15.20 «Армія мая». Фестываль ваенна-патрыятычнай песні
16.05 Тэлевізійны Дом кіно
17.05 Юбілейны вечар народнага артыста Беларусі В. Вуічыча
19.05 «Нові К»-топ-10
20.05 «Чарапашкі ніндзя»
20.30 Пяць хвілін на жарты
20.35 Кальханка
21.00 Панарама
21.35 «Каханне немаладога чалавека», м/ф
22.55 Пад купалам Сусвету
23.05 «Каскад»
23.25 Відэма-нявідэма

Канал «Астанкіна»

6.30 Суботняя раніца дзевянога чалавека
7.15 У свеце матараў
7.45 Слова пастыра. Патрыярх Алексій
8.00 Покліч джунгляў
8.30 Міждзяржаўная тэлерадыёкампанія «Мір»
10.00 Ранішняя пошта
10.30 Медыцына для цябе
11.00 Навіны культуры
11.10 Смак
11.30 «Вёска Хлюпава выходзіць з Саюза», м/ф
12.50 Азбука ўласніка
13.00 У горадзе N
13.50 Чалавек і закон
14.00, 23.00 Навіны
14.20 Лабірынт. Хачу стаць Ротшыльдам
14.50 «Кэвілз»
15.15 Служэнне музнецергіць мпусні
15.50 Кінаканцэрт «Надзвычайны цуд»
16.20 Чакайце адказу
16.55 Футбол. «Лакаматыв» (Масква) — «КамАЗ-2-гі тайм»
17.55 Да і пасля...
18.45 «Айвенга», м/ф (ЗША), с. 2
19.40 Добрай ночы, малышы!
20.00 Навіны плюс
20.35, 22.25 Надвор'е
20.45 «Камісар», м/ф (ЗША), с. 10
21.45 Смехапанарама. Вядучы — Я. Петрасян
22.35 Ялта-Масква-транзіт-94. IX тэлевізійны конкурс малых выканаўцаў эстраднай песні

Канал «Расія»

7.00, 13.00, 19.00, 22.00 Весткі
7.25 V Міжнародны дацяцкі музычны фестываль
7.55 Студыя «Рост»
8.25 «Партрэт і аблічча»
8.55 Сёння — Дзень расійскага кіно
9.00 Мультфільм
9.20 «Каток і скрыпка», м/ф
10.15 «Як жыць будзем?»
11.00 Пілігрым
11.30 Вінілавыя джунглі
12.00 «Сьнежце Патапава», м/ф
12.40 Сялянскае пытанне
13.20 Залатая шпора
13.50 Тэлежурдыт
13.55 Футбол без межаў
14.45 «Ерыльянавая рука», м/ф
16.35 Святая кожны дзень
16.45 Вуснамі дацяцкі
17.15 Тэлежурдыт
17.20 «Вочы чорныя», м/ф
20.45 Фільм-прэм'ер
21.05 Зусім сакрэтна
22.20 Аўтаімгненне
22.25 Зоркі гавораць
22.30 Спартыўная карусель
22.35 Праграма «А»
23.35 «Барабанды», м/ф

Канал «Санкт-Пецярбург»

9.00 Раліійная праграма
9.30 Чароўная лінія
9.45 «Хтосьці за дзвярыма», м/ф (ЗША)
11.25 Лячэны спектакль
12.25 «Мая музыка». Ф. Кір-караў
13.00 Хуткая дапамога
13.35 «Лей Талстой». Анафэ-спектакль
19.40 «Веру ў цябе», м/ф
20.45 Тэлеслужба бяспекі
20.55 Роздум пра романс
21.25 Тэлемагазін
21.30 Будні
22.00 Спорт, спорт, спорт...
22.15 Ваш стыль
22.20 «Хтосьці за дзвярыма», м/ф (ЗША)

НЯДЗЕЛЯ, 28.08

Беларускае тэлебачанне
8.00 Раніца рэспублікі
8.10 Пад купалам Сусвету
8.20 Пяць хвілін на жарты
8.25 Слова да чалавека
8.55 Справа вайсковая
9.40 Урок здароўя
10.05 Нядзельная пропаведзь свяшчэнніка А. Шынкевіча
10.15 Беларускі тур
10.35 «Чарапашкі ніндзя»
11.00 «Каханне немаладога чалавека», м/ф
12.20 ABC-клуб
12.35 Аэробіка
13.05 MTV. Лепшыя хіты
13.35 Кола дзён
14.00 Асілак
15.00 Шоу-TV «Тры апельсіны»
15.15 Паміж намі, жанчынамі
16.00 Мультфільм
16.30 Наталі
16.50 Чэмпіянат Беларусі па мастацкай гімнастыцы
17.30 «За гарою пакліносьця...» Ф. М. Янкусіка
18.05 Дзевяны вяснік
18.20 Тэлежурдыт «Гаў-гаў»
19.00 «Чарапашкі ніндзя»
19.25 «Гінес-шоу»
20.00 Панарама
20.35 Пяць хвілін на жарты
20.40 Кальханка
21.00 Пад купалам Сусвету
21.10 «Сінема» прадстаўляе
21.15 «Дзве жанчыны», м/ф
23.00 Кам'ютэрны палігон
23.15 Футбол. «Нёман» (Гродна) — «Дынама» (Мінск).

Канал «Астанкіна»

7.15 Алімпійская раніца
7.50 Спорттэатр
8.00 Марофон-15
8.30 Раным-рана
9.00 Палігон
9.30 Пакуль усё дома
10.00 Ранішня зорка
10.55 Зямля людзей
11.40 Палітра. Салвадор Далі
12.05 «Пасля Сталыніна», д/ф
12.55 Мультфільм
13.10 «Падводная адзеся каманды Кусто»
14.00, 17.20, 23.00 Навіны
14.20 «Рускія міры»
14.50 Мініаюра
15.05 Жывое дрэва рамястваў
15.10 Японія з А. Калашыным
15.45 Музыка ў эфіры
16.30 Клуб падарожнікаў
17.30 Тэлежурдыт
17.45 «Баскетбольная ліхаманка», «Сапраўдныя палюўчыныя напрыдкі», (ЗША)
18.45 Бамонд
19.00 Надвор'е
19.05 «Авантурысты», м/ф
21.00 Нядзельны
21.50 Спартыўны ўк-энд
22.10 Ялта-Масква-транзіт-94.

Канал «Расія»

8.00, 13.00, 19.00 Весткі
7.25 «Смерць прасвятой багародзіцы», д/ф
7.45 Здрава жывеш...
8.00 Канцэрт аўтарскай песні.